

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВДНЗ «ПРИКАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА»

ІННА СТРАЖНІКОВА

**ДІЯЛЬНІСТЬ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ
ЗАХІДНОГО РЕГІОНУ УКРАЇНИ
(друга половина ХХ – початок ХХІ століття)**

Івано-Франківськ
2014

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВДНЗ «ПРИКАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА»

ІННА СТРАЖНІКОВА

**ДІЯЛЬНІСТЬ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ
ЗАХІДНОГО РЕГІОНУ УКРАЇНИ
(друга половина ХХ – початок ХХІ століття)**

Івано-Франківськ
НАІР
2014

ББК 74.03(4Укр3)

УДК 37.013

С - 15

Стражнікова І.В. Діяльність загальноосвітніх навчальних закладів Західного регіону України (друга половина ХХ – початок ХХІ століття): Навчальний посібник/ І.В.Стражнікова. – Івано-Франківськ: НАІР, 2014. – 126 с.

Рецензенти:

Кодлюк Я.П. – доктор педагогічних наук, професор Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка;

Ткачова Н.О. – доктор педагогічних наук, професор Харківського національного педагогічного університету імені Г.С.Сковороди.

У навчальному посібнику подано історію та досвід роботи загальноосвітніх навчальних закладів Західного регіону України в контексті розв'язання проблем розвитку освіти в краї у другій половині ХХ – початку ХХІ століття. Простежено особливості формування шкільної справи з урахуванням традицій та історичних процесів у краї, а також висвітлено цікавий досвід розв'язання проблем навчання і виховання учнів у різних типах загальноосвітніх навчальних закладів регіону досліджуваного періоду.

Дане видання рекомендовано для студентів, викладачів вищих навчальних закладів педагогічного спрямування, учителів-практиків, широкого кола читачів, які цікавляться проблемами освіти та виховання підростаючого покоління.

*Рекомендовано до друку вченою Радою Педагогічного інституту
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника
(протокол № 5 від 27 лютого 2014 р.)*

ISBN

© І.В.Стражнікова

ЗМІСТ

ВСТУП	6
Розвиток освіти Західного регіону України 1950-1991 рр.	8
Навчальні заклади регіону в роки державної незалежності.....	17
<i>ІСТОРИЯ ЗАГАЛЬНООСВІТНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ЗАХІДНОГО РЕГІОНУ УКРАЇНИ</i>	
Багринівська школа Чернівецької області	28
Історія школи села Васловівці Чернівецької області.....	31
Вільхівська школа I-III ступенів Рожнятівського району Івано-Франківської області.....	33
Волинський ліцей-інтернат Волинської обласної ради.....	35
Добромільська ЗСШ I-III ступенів Львівської області.....	37
Довговойнилівська загальноосвітня школа I-III ступенів Калуського району Івано-Франківської області.....	38
Золочівська загальноосвітня школа № 2 I-III ступенів імені Маркіяна Шашкевича Львівської області.....	39
Івано-Франківська спеціалізована загальноосвітня школа № 11.....	41
Історія школи села Калини Закарпатської області.....	42
Керецьківська загальноосвітня школа I-III ступенів Закарпатської області.....	43
Луцька загальноосвітня школа № 7.....	48
Луцька загальноосвітня школа I-II ступенів № 11 – колегіум.....	49
Львівська ЗОШ № 55.....	49
Перечинська загальноосвітня школа-інтернат I-II ступенів Закарпатської обласної ради	50
Петриківська загальноосвітня школа I-II ступенів Тернопільської обласної ради.....	52
Школи м.Рахова Закарпатської області.....	54
Рогатинська гімназія імені Володимира Великого Івано-Франківської області.....	55
Тернопільський навчально-виховний комплекс «Школа-колегіум Патріарха Йосифа Сліпого».....	57
Ужгородська загальноосвітня школа I-III ступенів № 8.....	58
Загальноосвітня школа I-III ступенів № 2 Чопської міської ради Закарпатської області.....	60

Чортківська загальноосвітня школа № 5 I-III ступенів Тернопільської районної ради.....	62
---	----

***ДОСВІД ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОЇ РОБОТИ
ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ЗАКЛАДІВ ЗАХІДНОГО РЕГІОНУ УКРАЇНИ***

Багринівська школа Чернівецької області.....	65
Волинський ліцей-інтернат Волинської обласної ради.....	69
Городенківська загальноосвітня школа № 1 Івано-Франківської області.....	71
Добромільська ЗСШ I-III ступенів Львівської області.....	72
Довговойнилівська ЗОШ I-III ступенів Калуського району Івано-Франківської області.....	72
Золочівська загальноосвітня школа №2 I-III ступенів імені Маркіяна Шашкевича Львівської області.....	73
Зубрецька ЗОШ I-III ступенів Бучацького району Тернопільської області.....	105
Івано-Франківська спеціалізована школа I-III ступенів № 5 з поглибленим вивченням німецької мови.....	107
Калинівська ЗОШ I-III ступенів Закарпатської області.....	109
Луцька загальноосвітня школа I-II ступенів №7.....	111
Петриківська загальноосвітня школа I-II ступенів Тернопільської районної ради.....	112
Селятинська загальноосвітня школа-інтернат I-III ступенів Чернівецької області.....	114
Тернопільська спеціалізована школа I-III ступенів № 3 з поглибленим вивченням іноземних мов.....	120
Чортківська загальноосвітня школа I-III ступенів № 5.....	121
ВИСНОВКИ.....	123
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	125

ВСТУП

Сучасний період відбудови незалежної Української держави характеризується посиленою увагою до історії національної та регіональної педагогіки. Освітньо-виховні традиції загальноосвітніх закладів Західного регіону на різних етапах розвитку можуть сприяти поєднанню сучасних концепцій із потребами теорії й практики навчання й виховання, стати чинником у процесі реформування системи освіти. Численність підходів і концепцій щодо проблем освіти й виховання підтверджує необхідність об'єктивного висвітлення й теоретичної оцінки досвіду минулих років.

Шкільництво, створюване на окупованих українських землях у роки другої світової війни за німецьким зразком, мало на меті денаціоналізацію українців, виховання з них покірних слуг німецької держави, утвердження в їх свідомості почуття меншовартості та підготовку дешевої кваліфікованої робочої сили. У Західних областях України за післявоєнні роки збудовано понад 1100 шкіл, близько 1600 сільських і колгоспних клубів. За цей час тут не тільки відбудовано, але й значно розширено сітку культурно-освітніх закладів – клубів, масових бібліотек, кіноустановок, театрів, музеїв, а також науково-дослідних закладів, кількість яких за цей час зросла в чотири рази порівняно з довоєнним часом. Згідно з Законом «Про зміцнення зв'язку школи з життям і про подальший розвиток системи освіти в СРСР» (1958 р.) у Західних областях України було встановлено загальну обов'язкову восьмирічну освіту. Діяли такі основні типи навчальних закладів: середні загальноосвітні школи, школи робітничої й сільської молоді, технікуми та інші спеціальні професійні середні заклади. У 1963 році було здійснено перехід середньої школи на одинадцятирічне навчання.

Включення областей даного регіону до складу УРСР зумовило поширення на цій території радянської системи освіти. Позитивом стала єдність освітньої та виховної систем на території всіх українських земель. Еволюція педагогічної освіти й школи в Західному регіоні була зумовлена, з одного боку, соціально-економічними та політично-культурними процесами, а з іншого, - тенденціями в розвитку офіційної школи й педагогіки.

З 1991 року почався відлік часу вільного розвитку освіти. Важливою віхою у посиленні наукового осмислення проблем освіти стало утворення в 1992 році Академії педагогічних наук України.

Закон України «Про освіту», прийнятий у 1992 році, проголосив освіту пріоритетною сферою соціально-економічного, духовного й культурного

розвитку суспільства. Освіта передбачає всебічний розвиток особистості, яка вважається найвищою цінністю суспільства. Тому головним завданням освіти є забезпечення доступності якісної освіти для кожного громадянина держави. А одним із пріоритетних напрямів реформування виховання визначається «утвердження принципів загальнолюдської моралі: правди, справедливості, доброти, патріотизму, працелюбності та інших добродійностей». Державні структури освіти дбають про забезпечення правової основи середніх навчальних закладів, зміцнення їх матеріальної бази, комплектацію висококваліфікованими спеціалістами, навчальними програмами та сучасними підручниками і посібниками.

Зважаючи на те, що навчально-виховний процес є стратегічною основою розвитку особистості, суспільства, нації та держави, у Західному регіоні України впродовж останніх років зроблено рішучі кроки, які спрямовано на те, щоб у межах регіональних інтелектуальних і матеріальних можливостей якісно змінити системи навчання й виховання, зробити їх національно зорієнтованими, спрямованими на виховання патріотів із широкою освітньою підготовкою.

Тому у посібнику показано тенденції розвитку шкільної освіти Західного регіону України, вплив на неї еволюції педагогічної освіти та досвід роботи загальноосвітніх навчальних закладів різних типів. Історія навчальних закладів та досвід їх роботи з навчально-виховної роботи розташовані в алфавітному порядку згідно назв населених пунктів.

Розвиток освіти Західного регіону України 1950 – 1991 рр.

Історія педагогіки, як і історія будь-якої науки, покликана розкривати механізм руху науки, здійснювати раціональну реконструкцію історичного перетворення педагогічного знання, сприяти тому, що піднесло теоретичного рівня сучасної педагогіки, створювати передумови для адекватної оцінки масштабів і значення її досягнень.

Першочерговою справою в повоєнний час стала робота закладів освіти, науки і культури як невід'ємної складової нормалізації життя. Ще під час воєнних дій слідом за визвольною ходою військових частин розпочалася відбудова шкіл, вищих навчальних закладів, театрів, видавництв, культосвітніх закладів та виробничих структур.

До початку 50-х років у західну Україну було направлено понад 35 тис. учителів зі Східної України. Галичина, Волинь і Буковина мали найвищий відсоток українських шкіл – понад 93%. У 24 вузах регіону в 1950 р. навчалася понад 30 тис. студентів. У 1958/59 н.р. працювало 50 вечірніх та 194 заочних відділення при стаціонарних вузах; один вечірній та один заочний вузи. У них без відриву від виробництва навчалася 168,5 тис. студентів.

Наприкінці 1958 р. було опубліковано закон «Про зміцнення зв'язку школи з життям і про подальший розвиток системи народної освіти в СРСР». Понад 80% шкіл здійснювали навчання українською мовою. Проте цей закон дав можливість батькам обирати мову навчання дітей.

З 1966 р. почалося впровадження загальнообов'язкової середньої освіти. Велика увага приділялась створенню шкіл і груп із продовженим днем, а також розширенню мережі шкіл-інтернатів. Розширювалася і мережа дитячих позашкільних закладів, багато уваги приділялось також різним формам відпочинку та оздоровленню дітей і підлітків (наприклад, у 60-ті роки літніми оздоровчими заходами охоплювалося близько 4 млн учнів).

Волинська область

Починаючи з 1951 року у Волинській області здійснювалося загальнообов'язкове семирічне навчання, а в містах Луцьку, Ковелі та Володимирі-Волинському в основному було завершено перехід до загальної середньої освіти. Для здійснення закону про всеобуч було організовано роботу 94 інтернатів на 2600 місць, охоплено підвозом 3720 учнів. Школи

Волині успішно розпочали роботу в напрямі зростання мережі середніх шкіл і значного збільшення в них учнів 9-11 класів (див.табл.1).

Таблиця 1

**Зростання мережі середніх шкіл і збільшення в них учнів 9-11 класів
(1959-1967рр.)**

Роки	Кількість середніх шкіл	Кількість учнів 9-11 класів на початок н.р (тис.)
1959/1960	120	13,1
1961/1962	124	8,8
1962/1963	126	13,7
1963/1964	127	18,2
1964/1965	128	20,3
1965/1966	130	21,6
1966/1967	162	17,7

Працюючи в напрямі зв'язку з життям, школи Волині досягли певних позитивних результатів: підвищення успішності учнів, зменшення кількості другорічників, зміцнення навчально-матеріальної бази шкіл.

Відповідно до завдань уряду в 1956 році у Луцьку було відкрито школу-інтернат на 210 учнів. При школі почав працювати філіал музичної школи, організовано кравецьку, швейну та столярну майстерні. Починаючи з 1960 року, кількість шкіл-інтернатів зростає з 4 у 1960/1961 н.р. до 8 у 1966/1967 н.р. з загальною кількістю учнів в них 3411.

З року в рік зростає і кількісний та якісний склад учителів області. Якісний склад педагогічних кадрів шкіл Волині позначається і зростанням кількості учителів з педагогічним стажем. Так, якщо в 1946/1947 н.р. учителів зі стажем педагогічної роботи до 5 років було 3288, понад 5 років – 477, понад 10 років – 305, в 1949/1950 н.р. відповідно – 1688, 1263 і 550, то в 1965/1966 н.р. зі стажем до 5 років – 2641, понад 5 років – 2710, понад 10 років – 5229, понад 25 років – 383.

З метою наближення шкіл до виробництва і створення найбільш сприятливих умов для навчання молоді в Луцьку, Ковелі, Олиці почали організовуватись класи безпосередньо на виробництві. У 1951/1952 н.р. таких класів працювало 9, а в 1958/1959 н.р. – 18. 34 класи сільської молоді в зимовий період працювали в денну зміну. Підприємствам для цієї мети було виділено 52 класні кімнати.

Так, у 1958/1959 н.р. в області працювало 26 середніх шкіл робітничої молоді, 8 середніх шкіл сільської молоді, 191 окремий клас сільської молоді і одна заочна школа, в яких навчалось 7183 учні.

Для тієї частини молоді, що не мала можливості відвідувати вечірні школи, але бажала навчатися, у м. Луцьку була організована заочна школа, в якій на кінець 1957/1958 н.р. навчалося 511 учнів, а в містах Ковелі, Володимирі-Волинському і Нововолинську були відкриті консультпункти Луцької заочної школи.

У 1960/1961 н.р. на Волині в усіх типах шкіл для дорослих навчалося вже 16 307 чол., у 1962/1963 н.р. – 29 460, а в 1964/1965 н.р. – 31 037.

У цей же на Волині почали створюватися опорні школи передового досвіду як одна з форм підвищення кваліфікації вчителів. Вчителі відвідують ці школи протягом року, вивчають систему і методи їх роботи, систематично бувають на уроках, одержують консультації як з питань методики, так і змісту навчально-виховної роботи. У 1962/1963 н.р. у Луцьку на базі СШ №2 була створена школа передового досвіду вчителів хімії. Такі школи себе виправдали, і мережа їх дедалі поширювалася. В 1969 році в обласній системі вечірньої та заочної освіти працює вже 6 таких шкіл.

Удосконалювалися й форми і методи позакласної виховної роботи в школах працюючої молоді. Лекції, бесіди, вечори, диспути, читацькі конференції, перегляд і обговорення кінофільмів становлять невід'ємну частину всієї системи навчально-виховної роботи. В більшості шкіл створюються методичні кутки, а подекуди – методичні кабінети, в яких була зосереджена найновіша методична література з різних дисциплін, педагогічні журнали, розробки уроків, праці вчителів з досвіду роботи, учнівські твори, списки методичної літератури та інші матеріали, що висвітлюють як навчальну, так виховну роботу вчителів.

На території Волинської області працює цілий ряд середніх спеціальних навчальних закладів, у яких здійснюється підготовка спеціалістів для різних галузей народного господарства. Серед них 18 технікумів та інших середніх навчальних закладів, у яких разом з заочниками навчається 10 816 учнів. З 1951 по 1966 роки середніми спеціальними навчальними закладами підготовлено 15 774 спеціалістів середньої кваліфікації.

Закарпатська область

Ще під час війни було ухвалено низку важливих для розвитку шкільництва рішень: дітей до школи приймали з 7-річного віку; запроваджувалося роздільне навчання хлопчиків і дівчаток (проіснувало до 1954 р.); з'явилися нові типи навчально-виховних закладів (школи робітничої

і селянської молоді, суворовські та нахімовські училища); відкривалися дитячі будинки для дітей-сиріт; запроваджувалися обов'язкові випускні экзамени, нагородження випускників-відмінників золотою і срібною медалями тощо.

Після війни розгорнулася робота з відновлення роботи школи на всій території України. У 1949 р. здійснено перехід до загальної обов'язкової семирічної освіти, у 1956 р. з'являється новий тип школи — школа-інтернат. 24 грудня 1958 р. було прийнято закон «Про зміцнення зв'язку школи з життям та про дальший розвиток системи народної освіти в СРСР», яким передбачався перехід на обов'язкову 8-річну освіту для дітей віком від 7 до 15-16 років; основний тип середньої загальноосвітньої трудової політехнічної школи з виробничим навчанням (11-річні: 8 класів + 3 роки для здобуття повної середньої освіти та професійної підготовки). З 1964 р. середня школа стала 10-річною. У 1966 р. скасовано обов'язкову професійну підготовку в загальноосвітніх школах. Починаючи з сьомого класу, вводяться факультативні курси з окремих навчальних предметів. З 1972 р. здійснюється перехід до обов'язкової середньої освіти.

У 1984 р. було прийнято основні напрями шкільної реформи, що передбачала підвищення якості освіти й виховання. Згодом було здійснено перехід на навчання дітей з 6-річного віку та на 11-річний термін шкільного навчання; змінювалася структура загальноосвітньої школи (початкова — 1-4 класи, неповна середня — 1-9 класи, середня школа — 1-11 класи); зменшувалася наповнюваність 1-9 класів до 30, 10-11 — до 25 учнів. Проте через економічну кризу в країні ці реформи загальмували.

Івано-Франківська область

1950-ті – 1960-ті роки – остаточне завершення процесів відбудови системи освіти краю, забезпечення майже стовідсоткового всеобучу дітей, розширення мережі неповних середніх і середніх шкіл, зростання кількості учнів і чисельного складу вчительства. Цей період пов'язаний із вирішенням таких освітніх завдань:

- перехід від загальнообов'язкової семирічної до восьмирічної освіти;
- подальший розвиток загальної середньої освіти, розширення мережі вечірніх шкіл робітничої та сільської молоді;
- зміцнення зв'язку школи з життям, залучення учнів до активної трудової діяльності та зумовлені цим зміни в змісті навчально-виховної роботи;

- реформування колишніх трудових державних резервів у систему професійно-технічної освіти;
- удосконалення структури вищих і середніх спеціальних навчальних закладів із підготовки вчителів, зміцнення їх навчально-матеріальної бази, поліпшення якісного складу викладачів, приведення змісту навчально-виховного процесу до вимог політехнізації школи.

Завдяки зростанню державних вкладень на розвиток освіти (у 1950 році область отримала 137,4 млн крб., у 1959 році – 185), на Прикарпатті продовжувала розвиватися мережа загальноосвітніх шкіл і дошкільних закладів. Якщо в 1950/1951 н.р. тут функціонував 917 шкіл, з них 91 середня, де навчались 162,6 тис. учнів, то в 1965/1966 н.р. – уже 950 (136 середніх) на 228,8 тис. учнів. Кількість педагогів у школах області порівняно з 1945/1946 н.р. зросла майже втричі: 1958/1959 н.р. кількість становила 9 596 осіб, з яких вищу й незакінчену вищу освіту мали 61,1% вчителів, решта – середню. У середині 1960-х років на Івано-Франківщині діяли 116 дошкільних закладів на 11,4 тис. вихованців, у яких працювало 800 педагогів-вихователів (у 1940/1941 н.р. в краї було 53 дитячих садки і ясла-садки, де під опікою 100 вихователів перебували 2,5 тис. дітей).

Розвиток загальноосвітнього шкільництва, його політехнізація супроводжувалися кількісними і якісними зрушеннями у підготовці вчителів. Підготовка вчителів із середньою спеціальною освітою остаточно зосередилась в Коломиї. Реорганізація інституту вимагала забезпечення навчального процесу відповідно підготовленими фахівцями. Упродовж 1952-1956 рр. їх кількість зросла з 58 до 134. За перше півріччя діяльності в новому статусі педагогічний інститут випустив 775 учителів історії, української та російської мов, математики, фізики. У 1959 році в Станіславському педагогічному інституті було відкрито факультет педагогіки і методики початкової освіти, студентами якого стали 50 осіб, 30 з яких – з навичками вчительської роботи.

Політехнізація школи (1954/1955 н.р. – запровадження ручної праці в початкових класах, практичних занять у виробничих майстернях і на навчально-дослідних ділянках для учнів неповної середньої школи та трудових практикумів для старшокласників) спричинила приєднання до інституту загальнонаукового факультету, створюваного в Івано-Франківську силами Чернівецького університету (1963 р.). Його першими студентами були сотні юнаків і дівчат із вищих навчальних закладів інших міст, що проживали в межах Івано-Франківської області.

Одним із головних завдань закладів педагогічної освіти області наприкінці 1950-х – на початку 1960-х років було забезпечення переходу на нові навчальні плани, що відповідали зміненим освітнім пріоритетам держави (повніше відображали загально педагогічні та методичні аспекти підготовки кваліфікованих учителів, але водночас були перевантажені теоретичним матеріалом).

Період 1960-их-1980-их рр. характеризувався посиленням централізації управління всіма галузями суспільної діяльності, зростанням інтенсивності асиміляторських процесів у соціально-культурній сфері та поступовим зростанням кризових явищ. Найважливішими завданнями в галузі освіти в цей час стали: 1) здійснення в країні загальної обов'язкової освіти; 2) утвердження в усіх типах освітніх закладів нового змісту навчання; 3) удосконалення навчального процесу й виховання дітей та молоді.

Унаслідок реорганізації й укріплення малокомплектних шкіл упродовж десяти років загальна кількість шкіл на Івано-Франківщині зменшилась на 164, а питома вага середніх шкіл зростає з 14% до 24%. Суттєво збільшилася кількість учнів в училищах професійно-технічної освіти області: якщо в 1970/1971 н.р. тут навчалися 9,8 тис. осіб, то в 1975/1976 н.р. – 12,6 тис.

Загальносоюзні плани позначилися на утвердженні таких тенденцій у підготовці вчителів, як стабільність прийомів і випусків і постійне зменшення прийому на заочні відділення. Зокрема, на початку 1975/1976 н.р. на денному відділенні Коломийського педагогічного училища навчалось 606 учнів, фактичний випуск за 1975 рік становив 145 фахівців початкової ланки освіти. Того ж навчального року в Івано-Франківському державному педагогічному інституті імені Василя Стефаника навчалися 4 290 студентів, з яких 2 162 – на денній формі; у 1980 році навчалися 4 295 студентів; 1985 рік – 4 631. Як наслідок, в області продовжувала зростати кількість учителів з вищою освітою.

Тернопільська область

Великі перетворення сталися на землях західних областей України за роки Радянської влади, перспективи розкрилися і перед трудящими Тернопільської області: запроваджено загальнообов'язкове семирічне навчання, організовувались вечірні середні і неповно середні школи для дорослих і працюючої молоді, кількість яких щороку збільшувалася. Так, у 1950/1951 н.р. в Тернопільській області працювало 23 школи робітничої молоді, 311 шкіл сільської молоді, в яких навчалось 12 254 учні; в 486

семирічних школах навчалось 75 843 учні, в 90 середніх школах навчалось 7 914 учнів. З ростом шкільної мережі в області зросла і кількість педагогічних кадрів порівняно з 1946 р. кількість вчителів з вищою і незакінченою вищою освітою у 1950 р. зросла майже в 5 разів. Наполеглива праця значної більшості вчителів і шкіл дала чудові результати: загальна успішність учнів в області у 1950 році становила близько 92%, у 1971/1972 н.р. становить 99,5%. З метою охоплення учнів віддалених населених пунктів навчанням, при школах було відкрито 96 інтернатів (у 1972/1973 н.р. при 145 середніх і восьмирічних школах області створено інтернати, в яких проживає 5582 учні).

Для підвищення якості навчально-виховного процесу і розгортання політехнічного навчання в школах була значно збільшена кількість навчальних кабінетів, бібліотек, навчально-дослідних ділянок, майстерень. З метою усвідомлення учнями зв'язку між програмовим матеріалом і практикою в значній частині шкіл області у цей період почали все більше запроваджуватись такі форми навчально-виховної роботи як екскурсії на виробництво, вироблення учнями саморобних діючих установок та безпосередня участь учнів у промисловому і сільськогосподарському виробництві.

Таблиця 2

**Школи робітничої, сільської молоді
та загальноосвітні школи дорослих (1950-1971рр.)**

Роки	Школи робітничої молоді		Школи сільської молоді		Заочні школи	
	число шкіл	к-сть учнів	число шкіл	к-сть учнів	число шкіл	к-сть учнів
1950-1951	23	3450	311	8804	-	-
1960-1961	33	5222	378	9846	1	893
1965-1966	36	7705	259	11488	12	11986
1969-1970	34	5851	86	3318	16	13306
1970-1971	31	5352	64	2357	16	13637

[4]

Таким чином, кількість шкіл робітничої молоді зменшувалася, а відтак зійшла на нівець, відповідно зменшувалася кількість і шкіл сільської молоді та кількість в них учнів.

Таблиця 3

Мережа середніх шкіл і контингент учнів 8-10 класів в області (1950-1957рр.)

Роки	К-сть середніх шкіл	К-сть учнів 8-10 класів (тис. в кінці навч. року)
1950-1951	90	6755

1951-1952	102	9268
1952-1953	108	12001
1953-1954	112	14566
1954-1955	118	15925
1955-1956	123	16951
1956-1957	134	18632

[4]

Як бачимо з таблиці, мережа середніх шкіл та кількість в них учнів в області стрімко збільшувалася, що давало можливість більшості дітей отримувати середню освіту.

Чернівецька область

Мовою викладання у більшості вузів регіону переважно була російська. Окремі спроби перевести навчальний процес на українську мову ускладнювалися відсутністю підручників та спеціальної літератури. В Чернівецькому медичному інституті, де з 143 викладачів українською мовою проводили заняття всього 13 чол. (10 %). І якщо українська мова ігнорувалася у вузах, то цілком зрозуміло, що це призводило до її витіснення із сфери вжитку.

На 1952/1953 навчальний рік планувалося розгорнути мережу початкових, семирічних і середніх шкіл, а також шкіл робітничої молоді, що відкривалися як відповідь на сталінський заклик «Зробити всіх робітників і селян освіченими і культурними» [4, арк. 38].

Для підготовки учителів створювались короточасні курси, відкривались педагогічні класи, педагогічні училища та учительські інститути. Основною базою підготовки вчителів у повоєнні роки були учительські інститути, а після 1950 р. — педагогічні, які готували вчителів для 5-10-х класів, і педагогічні училища — для початкових. Було створено також спеціальні педагогічні класи при 177 середніх школах республіки, які за перші 5 повоєнних років підготували 2,6 тис. учителів. У результаті вжитих заходів кількість учителів у республіці з року в рік збільшувалася. Вже на початок 1950 р. у загальноосвітніх школах працювало 291,3 тис. вчителів, а в 1960 р. — близько 408 тис. У 50-х роках педагогічні кадри готувались в 7 університетах, 36 педагогічних інститутах, 43 педучилищах. З 1956 р. вони почали готувати вчителів широкого профілю, які могли викладати не лише основні, а й споріднені дисципліни.

Таблиця 4

Основні заклади освіти

роки	Дошкільні заклади		Загальноосвітні навчальні заклади		Вищі навчальні заклади			
					I-II рівень акредитації		III-IV рівень акредитації	
	усього	к-ть дітей (тис)	усього	к-ть учнів (тис)	усього	к-ть студентів (тис)	усього	к-ть студентів (тис)
1950/51	-	-	696	125,4	16	5,2	3	5,0
1955/56	-	-	665	109,7	18	9,4	2	6,3
1960/61	102	6,6	753	134,1	18	9,6	2	6,8
1965/66	130	11,8	725	166,0	19	13,3	2	9,1
1970/71	196	18,9	546	154,0	19	15,3	2	12,3
1975/76	251	25,2	496	154,8	18	14,8	2	13,1
1980/81	328	33,1	459	152,6	18	14,8	2	13,1
1985/86	350	37,5	442	149,3	18	15,2	2	12,2
1990/91	368	34,9	453	143,0	18	14,2	2	11,9
1995/96	312	20,0	455	137,6	18	12,5	2	12,6

Отже, показники змінилися щодо шкільництва після Великої Вітчизняної війни. Помітно зменшилися дані щодо українських шкіл. Російські навчальні заклади зайняли перше місце з перевагою українських майже у двічі. Недоліком освіти у цей період можна вважати невміння шкільного керівництва передбачати реальну картину розвитку освіти. Часто стрімкий ріст шкіл за планами не завжди підкріплювався існуючими показниками. Так, уже у 1952 році у школах області стан освіти характеризували як задовільний через брак учнів. Наприклад, усього заплановано, що у школах буде навчатися 113400 учнів, але зараховано лише 104304. У місті заплановано учнів - 20900 осіб, а план набору учнів було недовиконано - набрано всього 20569 осіб.

Тому важливим джерелом збагачення теорії і практики сучасної національної системи освіти в оновленій Україні є органічне поєднання навчально-виховного процесу з багатовіковим педагогічним досвідом. Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI століття), Національна доктрина розвитку освіти у XXI столітті, Закон України «Про освіту» акцентують увагу на потребі у вихованні національно свідомої, високоморальної особистості громадянина розвиненої європейської демократичної держави. Тому цілком закономірним вважаємо прагнення науковців досліджувати вітчизняний науково-педагогічний досвід, спадщину українських діячів, творчий доробок яких дає можливість не тільки розширити джерельну базу історії і педагогіки, а й впроваджувати їх найцінніші досягнення у сучасній українській національній освіті.

Навчальні заклади регіону в роки державної незалежності

Як і для інших бюджетних сфер, 90-ті роки були дуже складними для вітчизняної середньої школи. Такі проблеми, як постійне недофінансування галузі, низький рівень заробітної плати вчителів, брак підручників та іншої навчальної літератури, низький рівень матеріально-технічного забезпечення шкіл залишаються актуальними і на сьогоднішній день.

Бурхливі 90-ті не могли не позначитися на рівні народжуваності в Україні, а значить, і на кількості школярів. За даними Міністерства освіти і науки, за 20 років незалежності кількість учнів у школах скоротилася майже на 40%.

Досить болючим залишається питання закриття шкіл, у першу чергу в сільській місцевості. З одного боку, в цих школах навчається невелика кількість учнів, а це означає, що їх утримання не вигідно державі з економічної точки зору. З іншого боку, закриття шкіл у селах сприяє і без того високій міграції молодих сімей з сіл у міста. Плюс виникає питання працевлаштування викладацького складу. За два роки кількість середніх шкіл знизилася з 21,4 до 20 тисяч.

На тлі закриття державних шкіл в Україні почали з'являтися приватні навчальні заклади. За даними МОН, працювали 208 приватних шкіл і гімназій. Приватні навчальні заклади активно відкривалися в 1990-х, з початку 2000-х років їх кількість залишається приблизно на тому ж рівні.

Найбільш важливою подією останніх років, яке мало величезне значення для середньої школи, стало впровадження ЗНО, за результатами якого 11-класники мають можливість вступати до вузів. Система тестів викликала бурхливу дискусію у суспільстві, до цього часу багато питань залишається до якості складання тестових завдань. Однак більша частина українців вважає, що тести сприяли зниженню корупції у вузах та дали можливість талановитим дітям вступити у провідні виші на бюджетну форму навчання. При цьому в профільному міністерстві розглядають можливість повернення іспитів у вузах паралельно з проведенням тестування. Чиновники впевнені, що це дозволить підвищити освітній рівень абітурієнтів.

2001 р. набув сили новий закон України «Про загальну середню освіту в Україні», що передбачає демократизацію, гуманітаризацію системи освіти і впровадження 12-річного терміну навчання та 12-бальної системи. Однак старі недоліки — гіпертрофований бюрократичний контроль за роботою середньої школи, оцінка роботи вчителів за успішністю їх учнів, а також

відсутність стимулів до навчання зводять всі реформи у системі середньої освіти до добрих побажань.

Волинська область

Шкільна мережа Волині налічує 826 загальноосвітніх навчальних закладів, проти 829 у минулому навчальному році. Призупинено роботу 4 загальноосвітніх шкіл I ступеня з контингентом до 5 учнів, 1 школа I ступеня реорганізована у школу I-II ступеня, 5 шкіл I-II ступеня реорганізовані у школи I-III ступеня, 11 шкіл реорганізовані у навчально-виховні комплекси школа-сад, відкрито заклад нового типу – колегіум у м. Нововолинську.

Отже, на початок нового навчального року в області працює 200 ЗОШ I ступеня, 246 ЗОШ – I-II ступеня, 302 ЗОШ – I-III ступеня, 54 навчально-виховних комплекси, 6 гімназій, 4 ліцеї, 1 колегіум та 13 закладів для дітей з вадами розумового або фізичного розвитку. Мережа професійно-технічних навчальних закладів залишилася без змін і налічує 21 установу, 5 з них – нового типу.

За роки незалежності розвинулась мережа установ освіти нового типу: 6 гімназій і 4 обласних ліцеї, в яких навчається 4116 учнів, більше половина яких із сільської місцевості. Таким чином, розвиваються позитивні тенденції в організації роботи з обдарованими дітьми. У 1991-1992 н.р. шкіл з поглибленим вивченням окремих предметів було 89 і основи наук засвоювали 9,6 тис. учнів, а у 2000/2001 н.р. з поглибленим і профільним відповідно – 182 і більше 15 тис.чол.

Незважаючи на економічні труднощі та недостатнє фінансування впродовж останніх 10-ти років в області збудовано 76 шкіл на 20,8 тис. місць; 10 навчально-виховних комплексів «школа – дитячий садок» – 504 учн. Місця; добудовано 113 класних кімнат на 2,3 тис. учнівських місця. За часи розбудови незалежної України зріс освітній рівень педагогічних працівників. Вчителів початкових класів з 56 відсотків у 1991 році з вищою освітою до 68 відсотків, вчителів 5-11 класів становить 94,8 відсотка.

Вищі навчальні заклади I-II рівнів акредитації представлені 14 технікумами і училищами, 4 філіалами інших регіонів України в яких здійснюють підготовку 10,7 тис. студентів за 19 напрямками. Удосконалюється структура підготовки фахівців у вузах III-IV рівнів акредитації, розширюється їх мережа. В області працює 2 державних вузи, 6 – недержавної форми навчання, у яких вищу освіту здобувають понад 18 тис. студентів. Центральне місце належить Луцькому Державному

Університетові, випускники якого, науковці творчо працюють не тільки в Україні, а й в різних куточках світу.

Закарпатська область

Аналіз діяльності навчальних закладів області дає підстави стверджувати, що занепад освітньої галузі припиняється і починає інтенсивно розвиватися з 2000 року. Помітно збільшуються бюджетні асигнування на освіту, вводяться в дію новозбудовані навчальні заклади, добудовуються класні приміщення, відновлюють роботу групи продовженого дня, налагоджується гаряче харчування учнів початкових класів, збільшуються кошти на ремонт шкіл і дошкільних закладів.

Уже у 2003 році у навчальних закладах функціонували 792 групи продовженого дня, у яких налічувалося 22 777 учнів, а в 2005 – 866 груп, у них 25 625 учнів, що складає 14,5% від загальної кількості. Незважаючи на економічні труднощі, в регіоні послідовно здійснюється будівництво і щороку вводяться в експлуатацію по декілька шкільних новобудов. Згідно з наявними статистичними даними за період 1999-2006 років в області споруджено 46 шкіл на понад 11 тис. учнівських місць. А до першого вересня 2007 року введено в експлуатацію (разом з добудовами) ще 9 шкіл. У 2005-2006 н.р. у загальноосвітніх навчальних закладах здобувають освіту 181,7 тис. учнів. Їх навчанням і вихованням займаються 15 851 працівників. Продовжується послідовна і планомірна робота щодо оснащення комп'ютерними комплексами шкіл I-II ступенів.

У 2002 році в області розробляється і запроваджується «Програма розвитку освіти Закарпаття на 2003-2012 роки», «Програма розвитку позашкільних закладів на 2002-2008 роки», «Вчитель», «Шкільний автобус» та ін. На виконання цих програм відділи освіти та навчальні заклади, розробили власні, які були направлені на реалізацію завдань розвитку освіти області. У відповідності вимог програми «Шкільний автобус» тільки у 2005 році за кошти обласного бюджету придбано 8 шкільних автобусів, а за рахунок державного бюджету – 9 транспортних засобів. З часу введення в дію програми «Шкільний автобус» за різні джерела фінансування придбано 66 автобусів.

Протягом 2001-2004 років продовжувався процес розвитку й удосконалення мережі вищих навчальних закладів. На базі Мукачівського гуманітарно-педагогічного коледжу та філії Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника створено Мукачівський гуманітарно-

педагогічний інститут, а на базі Ужгородського коледжу мистецтв відкрито Закарпатський художній інститут. З 2005 року в області функціонують такі державні навчальні заклади III-IV рівнів акредитації: Ужгородський національний університет, Закарпатський державний університет, Мукачівський технологічний інститут, Угорський педагогічний інститут імені Ф.Ракоці II. Крім того, у понад 40 філіях ВНЗ Києва, Донецька, Львова, Івано-Франківська, Рівного, Тернополя, які діють в області, у 2005 році навчалось 11, 6 тис. студентів.

Відбувається постійний зріст якісний склад педагогічних кадрів навчальних закладів області. Так, у 2005 році з 8 548 вчителів, які викладали основи наук у 5-11 класах 7 002 з вищою педагогічною освітою (93,4%), а з 3 827 вчителів початкових класів 51,3% мали закінчену вищу, 48,1% - незакінчену вищу та середню спеціальну освіту.

Івано-Франківська область

На зламі тисячоліть перед освітою України постали нові завдання як відповідь на виклики нової постіндустріальної епохи, що вимагають адекватних змін освітньої системи.

Перехідний період, який розпочався у 1991 році, серйозно вплинув на українське суспільство загалом і на галузі освіти зокрема. У 1993 році Верховна Рада прийняла комплексну програму реформування освіти. Так, важливою віхою стало прийняття в середині 90-их років нової редакції базового Закону «Про освіту». У період до 2000 року Україна вже мала власні державні централізовано розроблені навчальні плани та комплекс навчальних програм.

Одразу ж після проголошення Декларації про державний суверенітет України була розроблена й ухвалена одна з перших в державі регіональна Концепція української школи на Прикарпатті, в якій наріжними стали ідеї національного виховання й народознавства, а в 1994 році була розроблена й схвалена регіональна програма «Освіта Прикарпаття», де передбачалися конкретні напрями діяльності всіх ланок освітньої системи області щодо пербудови навчального процесу.

На початку 1990-их років у школах регіону в порядку експерименту до навчальних планів було введено як вибірковий курс «Основи християнської моралі». Для навчального, методичного й кадрового забезпечення курсу було здійснено написання й видання достатнім тиражем відповідних посібників, навчання педагогів шляхом їх перепідготовки на базі обласного інституту

післядипломної педагогічної освіти. Програму складено з урахуванням характеру курсу та багатоконфесійності, відповідно до вікових особливостей. Важливим для розвитку школярів був предмет «Наш край», під час вивчення якого учні знайомилися з маловідомими сторінками минувшини Прикарпаття, прикладами національно-визвольної боротьби, внеском земляків у розвиток вітчизняної й світової культури.

Одне з ключових місць в національно-патріотичному вихованні відводилось шкільному краєзнавству, а участь у Всеукраїнському русі учнівської молоді зі збереження й примноження традицій, звичаїв, обрядів народу «Моя земля – земля моїх батьків», Всеукраїнській експедиції «Краса і біль України», обласній – «Люби і знай свій рідний край» сприяли вихованню національної гордості, усвідомленню особистої причетності до сім'ї, рідного краю, свого народу. Написання історії родоводу, рідної школи, села, селища, створення в кожній школі краєзнавчого музею – такі завдання ставилися перед педагогічними колективами навчальних закладів.

Значна увага в 90-их рр. приділялася розвитку мережі навчальних закладів, насамперед створенню й утвердженню в освітньому середовищі закладів нових типів. Так, за підтримки управління освіти і науки облдержадміністрації було утворено фізико-технічний лицей при Івано-Франківському технічному університеті нафти і газу, обласний лицей-інтернат для обдарованих дітей із сільської місцевості, Прикарпатський військово-спортивний лицей-інтернат. Заклади нового типу – гімназії, лицей, колегіуми з'явилися практично в кожному районі та містах обласного підпорядкування. Особливе місце в системі освіти Прикарпаття займає гуцульська школа. У 1994 році створено науково-дослідну лабораторію «Гуцульська етнопедагогіка і гуцульщинознавство», яка стала структурним підрозділом АПН України.

Незважаючи на економічні труднощі, на Прикарпатті в перше десятиліття після проголошення незалежності проведено значну роботу щодо зміцнення матеріально-технічної бази закладів освіти, насамперед у будівництві нових шкіл: введено в експлуатацію 84 школи на 20,5 тис. учнівських місць. Але водночас відбулося значне скорочення кількості дошкільних закладів – з 346 до 285.

Нового імпульсу набули питання розвитку творчих здібностей дітей і підлітків. В області реалізовано регіональну програму «Обдаровані діти», відповідно до якої не тільки створено заклади нового типу й профільні класи, але й значно підвищено інституційну роль предметних олімпіад. Завдяки

досягнутим домовленостям із керівниками вищих навчальних закладів переможці й призери обласного етапу предметних учнівських олімпіад вступали до вищів за результатами співбесіди. Такі ж умови вступу до вищих закладів освіти отримували переможці та призери обласного етапу конкурсу-захисту учнівських науково-дослідних робіт, який щороку організовувало обласне відділення Малої академії наук України.

Одним із шляхів розв'язання освітніх проблем у гірській місцевості є створення освітніх округів, які формуються за модульним принципом, куди входять дошкільні заклади, загальноосвітні школи, дитячі музичні школи, клуби мистецького та спортивного спрямування. На Прикарпатті вже створено п'ять освітніх округів, ця робота продовжується, зокрема шляхом реалізації окремої програми «Шкільний автобус», адже в області щорічно понад 2,5 тис. педагогічних працівників і біля 14 тис. учнів сільської місцевості проживають за межею пішохідної доступності.

В області загалом завершено комп'ютеризацію загальноосвітніх шкіл I-III ступенів і розпочато забезпечення відповідною технікою загальноосвітні навчальні заклади I-II ступенів. До всесвітньої мережі підключено 295 шкіл I-III ступенів. За період 2005-2008 рр. за кошти обласного бюджету для навчальних закладів області придбано 78 мультимедійних класів.

Нині в системі загальної середньої освіти Прикарпаття працює понад 18 тис. педагогічних працівників, з яких повну вищу освіту мають 93%, 262 бакалаври, близько 1 тис. молодших спеціалістів, 45% учителів мають вищу кваліфікаційну категорію, близько 1 100 педагогів мають звання «вчитель-методист», а майже чотири тисячі – звання «старший вчитель».

До системи шкільної освіти Прикарпаття можна віднести критерії, що визначають основні позитивні зміни:

- значна «деколонізація» основної системи та реформування її в напрямі задоволення потреб незалежної Української держави;
- демократизація й децентралізація управління;
- реальна деідеологізація навчання;
- поява елементів національної неповторності в навчанні й вихованні;
- поява приватних і альтернативних шкіл, ліцеїв, гімназій.

Прикарпаття стало й важливим центром вищої освіти. Лише в державних навчальних закладах (Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, Івано-Франківський медичний університет) навчається більше 20 тисяч студентів не тільки з України, а також із

зарубіжних країн. Водночас успішно розвивається й вища школа недержавної форми власності.

Тернопільська область

У 2012/2013 навчальному році в області функціонує 867 денних загальноосвітніх навчальних закладів Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, в яких навчається 108,3 тис. учнів, що на 2,4 тис. осіб менше ніж у 2011/2012 н.р. в т.ч.: шкіл I ступеня – 220 (4,7 тис. учнів); шкіл I-II ступеня – 341 (22,5 тис. учнів); шкіл I-III ступеня – 300 (80,1 тис. учнів); спеціальних шкіл, шкіл-інтернатів – 6 (0,9 тис. учнів).

Із загальної кількості шкіл – 732 (84,4%) функціонує у сільській місцевості; у них навчається 53,7 тис. учнів (49,6 %).

У зв'язку з відсутністю учнів, бажанням батьків навчати своїх дітей у кращих освітніх умовах і за згодою територіальних громад тимчасово призупинили діяльність ЗОШ I ступеня с. Ярославичі та Малашівці Зборівського району, ЗОШ I ступеня с. Коржова Монастирського району, ЗОШ I ступеня с. Головчинці Заліщицького району.

У той же час за згодою територіальних громад та рішеннями органів місцевого самоврядування відновлено діяльність школи I ступеня у с. Тустоголови Зборівського району (призупинила діяльність в 2011 році) та розпочав функціонувати 1 клас у Кип'чківській ЗОШ I ступені школа-сад Тернопільського району (призупинено діяльність у 2010 році). 78 (35,5%) ЗОШ I ступеня функціонують з наповнюваністю 10 і менше учнів, 61 (17,9%) ЗОШ I-II ступенів з наповнюваністю 40 і менше учнів і 42 (14%), ЗОШ I-III ступенів працюють з наповнюваністю менше 100 учнів.

Починаючи з 2008/2009 навчального року, збільшується прийом в перший клас. 2008/2009 н.р. – на 79, 2009/2010 н.р. – на 212, 2010/2011 н.р. – на 208, 2011/2012 н.р. – на 12.

Прийом у десяті класи зменшився на 603 учнів і становить 6725 учнів, що становить 55,4 %. Від випускників 9 класів (у 2011/2012 н.р. – 56,9%). Збільшується кількість класів, наповнюваність яких складає до 5 учнів. Як наслідок, зростає кількість учнів, що навчаються за індивідуальною формою навчання: із 2138 учнів – у 2011/2012 навчальному році, до – 2153 у 2012/2013 н.р.

Незавантаженість загальноосвітніх навчальних закладів призводить до завищеної вартості утримання 1 учня в порівнянні з існуючими нормативами. Середньорічна вартість утримання 1 учня за фактичними видатками по

області складає 7,8 тис. грн., тоді як вартість навчання 1 учня у ЗОШ I ступеня з кількістю учнів до 10 становить 16-17, а в деяких школах й 20-25 тис.грн., у ЗОШ I-II ступенів з кількістю учнів до 40 учнів – 15-16 тис. грн., у ЗОШ I-III ступенів з кількістю до 100 учнів – 13 тис. грн. У той час коли у школах з кількістю учнів 300 і більше 6,5-7,0 тис. грн.

Система вищої освіти області спрямована на задоволення потреб особистості, ринку освітніх послуг, ринку праці регіону та держави в цілому, включає підготовку кадрів з вищою освітою за спектром напрямів, спеціальностей та освітньо-кваліфікаційними рівнями молодший спеціаліст, бакалавр, спеціаліст, магістр.

Мережа вищих навчальних закладів області різних типів та рівнів акредитації налічує 27 вищих навчальних закладів, з них: 4 університети (в тому числі 3 національних), 5 інститутів, 14 коледжів, 4 училища. Із перелічених – 14 вищих навчальних закладів державної форми власності, 5 – приватної, 7 – комунальної, 1 – у підпорядкуванні Укоопспілки.

У 2013 році до ВНЗ області зараховано близько 9,7 тисяч осіб, з них до ВНЗ I-II рівнів акредитації – 4 тис., до ВНЗ III-IV рівнів акредитації – 5,7 тис. осіб.

Навчальний процес у ВНЗ області забезпечують 1 735 штатних педагогічних кадрів та 2630 штатних науково-педагогічних кадрів. Серед основного персоналу викладачів ВНЗ I-IV рівнів акредитації налічується 272 докторів наук, професорів та 1755 кандидатів наук, доцентів.

Вищі навчальні заклади у 2013/2014 навчальному році працюють над такими проблемами:

- модернізація вищої освіти відповідно до вимог Болонського процесу та реалізація заходів щодо більш високого рівня її якості;
- подальший розвиток науки у провідних вищих навчальних закладах, оновлення їх матеріально-технічної бази, зокрема через забезпечення сучасним високотехнологічним обладнанням; розвиток інфраструктури інноваційної діяльності та трансферу технологій для впровадження науково-технічних розробок.

Реформування системи педагогічної і післядипломної освіти педагогічних працівників, підвищення якості педагогічної освіти, забезпечення її мобільності, привабливості, конкурентоспроможності на ринку праці, удосконалення навчального процесу у вищих навчальних закладах на засадах гуманності, особистісно-орієнтованої педагогіки, розвитку і саморозвитку студентів. Забезпечення студентів місцями у гуртожитках.

Чернівецька область

Освіта багатонаціональної Буковини має як самобутні особливості, так і риси, характерні для всієї системи освіти України.

Упродовж двадцяти років мережа ЗНЗ зросла на 7 одиниць, тобто з 439 до 446. Особливої уваги надано вирішенню проблем розвитку сільських шкіл та задоволенню освітніх потреб національних меншин.

Сформовано мережу шкіл нового типу для розвитку природної обдарованості дітей. У рамках Державної програми комп'ютеризації сучасні комп'ютерні класи отримали 13 навчальних закладів. Усі навчальні заклади мають власні веб-сторінки у мережі Інтернет та електронну пошту.

У всіх районах області, Чернівцях та Новодністровську відкрито 12 ліцеїв та 24 гімназії (у 1991 році функціонувало 3). У них навчаються 8,7 тис.учнів (9% загального контингенту учнів).

Контингент учнів загальноосвітніх навчальних закладів знизився на 34тис. (131 у 1991р. до 97 у 2010).

Шість шкіл нового типу (Боянська гімназія Новоселицького, Клішковицька гімназія Хотинського, Романковицька гімназія Сокирянського, Банилово-Підгірнівська Сторожинецького районів, Карапчівський і Старововчинецький ліцеї Глибоцького району) працюють у сільській місцевості. Із 34 гімназій і ліцеїв у п'яти (Чернівецька гімназія №6, Боянська гімназія Новоселицького, Красноільська гімназія Сторожинецького районів, Карапчівський ліцей Глибоцького району та Герцаївський районний ліцей) навчання проводиться румунською мовою, в Чернівецькій гімназії №2 - українсько-російською, Новоселицькому ліцеї - українсько-румунською.

Мовна мережа закладів освіти області відповідає мовно-культурним запитам багатонаціонального населення. У 1991 році українською мовою навчалися 68% школярів, російською - 20%, румунською - 12%, у 2011 році українською - 82,1%, румунською - 17,4%, російською - 0,5%.

З 1996 року на базі позашкільних навчальних закладів функціонувала Буковинська філія Малої академії наук, де на п'яти факультетах навчалось більш як 1200 обдарованих і здібних дітей. З 01.01.2011 вона реорганізована в окремий позашкільний заклад Буковинська Мала академія учнівської молоді.

Збільшилась кількість позашкільних навчальних закладів - з 22 у 1991р. до 28 у 2011р. Різними формами позашкільного навчання охоплено 32,5% (у 1991р. - 18%) від загальної кількості учнів.

З 1997 року плідно працює Чернівецька філія Інституту інноваційних технологій та змісту освіти Міністерства освіти і науки України над виданням підручників і посібників для шкіл з румунською мовою навчання. Розвинена мережа шкіл з поглибленим вивченням окремих предметів. Такою формою сучасного навчання охоплено 40,5% учнів (у 1991р. - 10%).

Таблиця 5

**Загальноосвітні навчальні заклади по містах та районах
на початок 2012/13 навчального року***

	Усього закладів	У них	
		учнів	учителів
Чернівецька область	436	98970	12347
Чернівці	59	23153	2192
Новодворськ	4	1174	124
Вижницький район	34	7430	1107
Герцаївський район	31	4384	644
Глибоцький район	40	9374	1171
Заставнівський район	33	5753	780
Кельменецький район	26	3531	551
Новоселицький район	35	8357	1253
Путильський район	23	3765	572
Сокирянський район	24	4690	665
Сторожинецький район	48	13021	1470
Хотинський	40	7248	922

*Враховуючи учнів санаторних шкіл, які перебувають у цих закладах тимчасово і враховуються за основним місцем навчання

[6]

Крім українських, російських та румунських працюють школи та класи, в яких навчання ведеться декількома мовами. На початок 2012/13 навчального року по області декількома мовами навчався 4661 учень: у м.Чернівцях - 808, у Глибоцькому, Новоселицькому та Сторожинецькому районах відповідно 383, 2564, 906.

Вузи Чернівців представлені всіма типами навчальних закладів. Це і Чернівецькі університети, і інститути, і академії, в яких є як платне навчання, так і можливість пройти на бюджет. Чернівецькі вузи приймають не тільки українців, а й іноземних громадян, які приїхали у Чернівці для здобуття вищої освіти.

У ВНЗ всіх рівнів акредитації на початок 2012/2013 навчального року навчалось 674 студенти з числа іноземних громадян, з них 440 (65,3%) з Індії, 28 (4,2%) – з Молдови, 18 (2,7%) – з Йорданії, по 2 (0,3%) – з Пакистану та Сирійської Республіки. Серед студентів III-IV рівнів акредитації 142 інваліди, 74 – сироти і ті, хто залишились без піклування батьків (віком до 18 років).

**Вищі навчальні заклади III-IV рівнів акредитації (1990-2013рр.)
(на початок навчального року)**

	1990/91	1995/96	2000/01	2005/06	2008/09	2010/11	2012/13
Кількість закладів	18	18	16	16	13	13	13
Студентів (тис.)	14,2	12,5	13,6	13,6	10,6	10,3	10,1
Денна форма навчання	10,1	9,4	10,5	10,5	8,8	8,6	8,8
Вечірня форма навчання	0,3	0	0,1	0,1	0,1	0,1	0
Заочна форма навчання	3,8	3,1	3,0	3,0	1,7	1,3	1,3

[6]

Так, у 2012 році вищими закладами різних рівнів акредитації було підготовлено 1428 магістрів, 3273 спеціалісти, 1407 бакалаврів та 2970 молодших спеціалістів. У цей час працювало 3286 штатних педагогічних та науково-педагогічних працівників, з них 221 доктор та 1108 кандидатів наук, 188 професорів та 688 доцентів.

ІСТОРІЯ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ЗАХІДНОГО РЕГІОНУ РЕГІОНУ

Якщо у процесі національного відродження більш інтенсивно розробляються проблеми, які мають світоглядну спрямованість і пов'язані з формуванням самосвідомості українців, розвитком шкільництва, то питання історії організації навчального процесу досліджуються недостатньо. Дидактичні традиції західноукраїнських шкіл на різних етапах їх розвитку, у тому числі й здобутки в галузі організації управління, навчання і виховання, могли б сприяти поєднанню сучасних загальноосвітніх концепцій із потребами теорії й практики навчання, стати чинником у процесі реформування системи освіти. Отже, дослідження процесу формування й розвитку шкіл сприятиме розв'язанню педагогічних, психологічних, соціальних, культурологічних проблем сучасності, прогнозуванню, пошуку шляхів розбудови і забезпечення якісної освіти.

Багринівська школа Чернівецької області

Скільки мрій, думок, прагнень, скільки спогадів пов'язано у кожної людини зі школою! У центрі села Багринівка Глибоцького району Чернівецької області знаходиться красуня — школа.

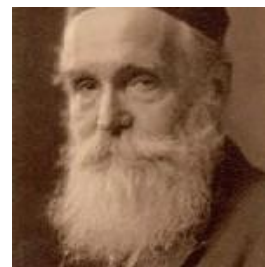
20 вересня 2009 року Багринівській школі виповнилось 125 років. Де і коли була перша школа, де вчилися діти раніше, важко сказати. На Буковині, до того як вона ввійшла до складу Австро-Угорщиною, існувало декілька різновидів шкіл:

- панська школа у місті Сірет;
- єпископська школа у місті Редеуць;
- монастирські школи у Молдовиці, Путні, Воронець;
- парохіальні (церковні) школи.

У цих школах могли вчитися діти і з даного села. У селах відвідування шкіл проводилось взимку, коли закінчувались сільськогосподарські роботи. За відсутністю священика, заняття проводили дяки, за що і були названі «дяки на колесах», бо викладали в декількох сусідніх селах.

Ще 13 грудня 1811 року Учбова комісія з Відня вимагала від Галицького Керівництва представити проект з конкретними умовами створення на Буковині тривіальних шкіл. Проект розвитку початкового навчання на Буковині був переданий Галицькому Керівництву 10 квітня 1813 року. У проекті пропонувалося створити 17 початкових шкіл, насамперед у

Кам'янці та Черепківці, Вовчинці та Багринівці. В цих селах було 815 дітей шкільного віку. Школа з одним класом у селі Багринівка була побудована у 1883 та відкрита 20 вересня 1884, мова викладання – румунська. Ворником села (головою) в той час був Ісопеску Михайло прозвищу Морозак. У ті роки вчителькою у цій школі була Катерина Мандичевська, сестра композиторів Еусебія (1857-1929) та Георгія (1870-1907) Мандичевських (батько Василь Мандичевський (1824-1860 був у селі священиком). Вона складала вірші для дітей, які насилала своїм братам, аби вони поклали їх на музику. Потім ці пісні вона вивчала з дітьми.

За статистичними даними 1894 року в селі проживало 114 дітей, з яких 58 хлопців та 56 дівчаток. Усі 114 – православні румуни. У школі вчилися 78 учнів, з яких 44 хлопчики та 34 дівчинки. Директором був Олександр Дудник, який народився 2.08.1858р. у селі Мілішеуць. Вчителем релігії та місцевим шкільним інспектором був Стефан Селескі, місцевий священик Ісмаїл Серетіан.

Визначну роль у розвитку навчання на Буковині і у селі відіграв н. о за Костянтин Мандичевський (1859-1933) брат композиторів Еусебія та Георгія Мандичевських, народжений в селі Багринівка (з 15 жовтня 1922 р. до 1 жовтня 1930 на чолі бібліотеки Чернівецького Університету).

У 1901 році, королівським декретом були названі члени Вищого Контрольного Органу провінційного Шкільного консіліума, в який увійшли наступні особи: урядовий консул, віце-мер міста Чернівці Едуард Реїсс, директор Вищої реальної православної школи з Чернівців Костянтин Мандичевський та професор університету Степан Смаль-Стоцький.

У 1907 році було побудовано ще 4 класи.

За статистичними даними 1913 року у селі Багринівка існувала румунська школа, яка мала 5 класів. У ній вчилися 231 учень, з яких 19 римокатолики, 212 – православні, 2 німця, 212 — румунів, 17 — поляків. Класний керівник (директор) — Петричан Антон. Він був директором до 1929 року.

З 1929 по 1936рр. директором школи був Іон Чіжевський.

З 1936 по 1940рр. директором була пані Морару.

У 1940-1941 роках у школі працювали 2 вчителі євреї.

У 1941-1944 роках директором був Іон Кришмару.

1 вересня 1944 року до школи прийшли діти різного віку, всіх було розподілено у початкові класи. Вони мали вивчати нову мову й новий алфавіт.

Розпочався новий етап. За радянській час школу найменували по-різному: семирічна школа, восьмирічна школа, політехнічна та інші.

У 1976 році відбувся перший випуск середньої школи. За ці роки в школі працювали понад 150 вчителів. Якщо скласти разом стаж їхньої роботи, то вийде цифра більше 1000 років праці у школі. Кожна школа пишається своїми випускниками. Декілька імен: Михайл Препеліца — поет, прозаїк; Михайл Патраш — доктор економіки; Евжен Латій — сценарист, перекладач.

У 1960-1991 роках було збудовано новий центральний корпус, їдальня, спортивна кімната, майстерня, нові приміщення для початкових класів, котельня.

У 2003-2005 роках школа брала участь у міжнародному проекті, який був пов'язаний з Українським Фондом Соціальних Інвестицій, за допомогою Всесвітньою Банку була проведена реконструкція школи. 21 листопада 2005 року для кожного жителя села, для всіх учнів та випускників школи, вчителів – особлива дата: завершення ремонтних робіт по відновленню школи. Школу було оновлено за програмою Українського фонду соціальних інвестицій. На розбудову школи збирали кошти вчителі з усього району, при цьому педагоги школи жертвували від себе до тисячі гривень, а також до ремонту

були залучені деякі учні та їхні батьки. Окрім ремонтних робіт, у школі суттєво зміцнили матеріально-технічну базу: встановлено нові сучасні котли для обігріву, у класах замінено старі парти та класні дошки на нові.

У 2011 році за кошти управління освіти був проведено капітальний ремонт спортивної кімнати та майстерня.

З серпня 2012 році проводиться реалізація проекту за схемою зелених інвестицій в Україні (ремонтні роботи за Кіотським протоколом) – заміна покрівлі, вікон та дверей, утеплення та ремонт фасаду. Школа укомплектована новими меблями, дидактичними матеріалами, сучасним комп'ютерним класом та майстерною.

На сучасному етапі у школі навчається 200 учнів, 18 класів, яких навчають 32 педагоги. Протягом багатьох років у школі проводяться педагогічні семінари, проходять практику студенти Чернівецького Національного Університету. Вчителі та учні беруть участь у багатьох районних та обласних конкурсах, де показують гарні результати.

Історія школи села Васловівці Чернівецької області

З історії розвитку шкільництва на Буковині відомо, що тільки у 1849 році після від'єднання Буковини від Галичини народна освіта отримала новий позитивний поштовх, наслідком якого стало створення православних вчительських препаранд, де готувались майбутні вчительські кадри. У період з 1843 по 1869 рік кількість народних шкіл збільшилась з 25 до 154, в яких викладали 184 вчителі. У 1866 році у селі Васловівці була відкрита перша школа державного рівня. Це був одноповерховий, подовгуватий дерев'яний будинок. В ньому розміщувалось 5 класів, де навчання велося руською та німецькою мовами. В той далекий час одним із перших вчителів був Василович Олександр, який задовго до початку першої світової війни виїхав в Канаду. Є згадка про Тарангула Константина, який був учителем у школі й водночас громадським організатором. Працював у школі, відомий на той час письменник, Синюк Іван Миколайович (1866-1953), уродженець села Кам'янка Глибоцького району.

У 1905 році дерев'яну школу було розібрано і на її місці побудовано нову двоповерхову цегляну школу, яка була розрахована на 5 класів. Навчання проводилось на німецькій і українській мовах. В ті роки працювали в школі згадуваний уже Синюк Іван Миколайович і Зотта Євгенія

Михайлівна. Померла Євгенія Михайлівна у 1951 році у місті Чернівцях. Вчителька була виселена зі свого власного будинку за велінням міської влади. Старші люди згадують різних учителів, які працювали після приходу румунів на Буковину. Прізвища їх невідомі. В основному це були учителі з Румунії, які насаджували румунську мову. Директором школи на той час був українець Продан Іван, уродженець села Малий Кучурів.

Після приходу радянської влади почався новий етап розвитку школи, який був перерваний другою світовою війною. Після закінчення війни роботу школи було відновлено. В 1948 році директором школи був призначений Бобир Антон Григорович, який народився у 1923 році в м. Миргород Полтавської області. Працював директором школи до 1985 року. У ці ж роки, або трохи пізніше, у школи Буковини були прислані учителі із Східної України. Зокрема, це вчителька української мови і літератури Коваленко Євдокія Григорівна; працювали учителями сестри Віталія і Юлія Куліковські, вихідці з Кіровоградщини, пізніше Шевчук Віталія Павлівна, вчителька біології та хімії, та Кітар Юлія Павлівна, вчителька молодших класів. Понад 30 років пропрацювали у школі, вихідці з Хмельниччини: Гаврилюк Ганна Антонівна та Шевчук Марія Олександрівна – старший вчитель, відмінник народної освіти. Багато років працювали в школі Яцюк Діна Іванівна, вчителька молодших класів та Шевчук Василь Іларіонович, вчитель історії. В 1960-70-их роках в школі працювали Шаповал Валентина Григорівна (Донеччина), спочатку піонервожатою, а потім учителькою географії. Кілька років у школі працювали учителями російської мови та літератури Юкеліс Єва Ісаківна та Геллер Світлана Юхимівна. В 1970-80-их роках працювали у школі заступниками директора школи Процюк Петро Михайлович, в даний час працює вчителем української мови і літератури у Заставнівській гімназії, та Черній Зоя Дмитрівна. З 1983 по 1989 рр. директорами школи були Монастирський Євген Степанович та Москалюк Василь Юхимович. У цей же час учителькою української мови і літератури працювала Москалюк Галина Богданівна, подружжя Сандюків, Анатолій Степанович та Людмила Михайлівна. У 80-х роках учителем музики і співів працювала Федірчик Надія Миколаївна. Понад 25 років учителем біології та хімії працювала Стругар Ольга Іванівна. У 1991 році при допомозі колгоспу н. Ф.Дзержинського побудовано нову школу на 350 посадкових місць. Великі зусилля до цього приклав голова колгоспу Стругар Іван Олексійович. Активну участь у будівництві школи приймали голова сільської ради Монастирський Євген Степанович та директор школи Осадчук Валерій

Сильвестрович, який працював на цій посаді з 1989 по 1998 рр. У 2006 році школа реорганізована із загальноосвітнього навчального закладу у навчально-виховний комплекс, при якому діє 2 групи дошкільного виховання.

Вільхівська школа І-ІІ ступенів Рожнятівського району Івано-Франківської області

За часів Австро-Угорщини більшість сільських людей були неграмотні, хоча деякі діти проходили курси навчання в різних місцях. Так, заможні батьки з Вільхівки посилали своїх дітей на навчання у Чортків, Бучач, Стрий і Калуш. У цих містах було найбільше таких шкільних осередків. Час від часу ці школи потребували учителів, і вони оголошували конкурси на посаду вчителя в тій чи іншій місцевості. Оголошення про ці конкурси по парафіях зачитували місцеві парохі. Чи був хтось з Вільхівки вчителем у тих школах – невідомо, проте конкурсні оголошення у церкві зачитували.

З архівних документів довідуємось, що в 1857 році Вільхівські юнаки отримали перші атестати про навчання. З часом почався розвиток науки і в селі, тому що не всі батьки були спроможні послати свою дитину на навчання до тих шкільних осередків. Діти з малозабезпечених сімей змушені були залишатись в селі. З архівних книг відомо, що в 1885 році у Вільхівці оженився хлопець із Князівки – Федір Іванович Бурак (1859 р. н.), який походив з вчительської родини. Він і став навчати вільхівських дітей найпростішого – рахувати, читати і писати. У 1888 році на допомогу йому прийшов п. Микола Григорович Пасічник (1869 р.н.). Так удвох вони і вчителювали у Вільхівці. На наступний рік (1890) в село прийшов о. Созонд, і такий розвиток подій йому дуже сподобався. Отож, переговоривши із вчителями і впливовими селянами, було вирішено розпочати у селі будівництво школи. Тому 3 липня о. Созонд написав листа до шкільної Ради в Долині про завершення будівництва. В листі була вказана і вартість будівництва школи – 3100 корон.

Посвяту школи провели 1 вересня 1901 року і вона прийняла перших своїх учнів на 1901/1902 навчальний рік. Школа була невелика і розрахована на 50 дітей, хоча такої кількості дітей не було. У 1902 році почалось будівництво школи в с. Решняте. В 1903-1904 навчальному році до школи пішло лише 18 дітей, тому що решнятинські діти вже ходили до своєї школи. В 1904 році, другого вересня на посаду вчителя Вільхівської школи зголосилася п. Марія Федів. Вона проживала у Вільхівці в приміщенні школи. В цьому ж році почали будувати шкільний буфет, про що ми довідуємось з листа місцевого пароха до шкільної Ради в Долину, датованого 15 жовтня 1904 року.

Процес шкільного навчання набував все більш нового розвитку, 27 жовтня 1904 року до шкільної системи навчання ввели новий курс «Алфаветів», а 19 листопада цього ж року до школи придбали підручники з катехизму. В 1903 році були деякі непорозуміння між вчителькою і місцевою шкільною радою з шкільною окружною Радою в Долині. Так, 1 травня Вільхівська шкільна рада написала листа до Долинської, щоб у селі залишалась вчителькою п. Марія. І все ж таки 13 серпня 1907 року на посаду вчителя зголосилась інша людина. Замість п. Марії вчителем став п. Василь Горбай. Він довго не працював у Вільхівці. І вже 1910 року на посаду вчителя став 25-річний хлопець, уродженець села, син колишнього учителя Бурака – п. Іван Федорович Бурак (1886 р. н.). На посаді учителя у Вільхівці він працював довго.

Історія школи тісно пов'язана з церквою. Місцевий парох часто приходив до школи і проводив уроки релігії. Такі уроки проводились три рази на тиждень. Кожен урок у школі розпочинали і завершували молитвою. Прийшовши до школи, діти віталися християнським привітом «Слава Ісусу Христу». Священик також готував дітей до Сповіді та Причастя. Із документу, датованого 1932 роком, дізнаємось, що школярі приймали Святі Тайни Покаяння і Євхаристії три рази в рік: на «Коляду», на «Великдень» і на «Зелені свята».

У той час наші землі були у складі Польщі, тому і не дивно, що навчання проводилось польською мовою. Спочатку школа була однокласовою, згодом стала дво-, три- та чотирікласовою. Пізніше дітей вже заставляли ходити до школи, але були в основному бідні, і не мали в чому відправити своїх дітей в школу, особливо зимою. Було так, що одного дня йшла одна дитина, а іншого – друга. Так що деякі діти ходили по два роки в один і той самий клас. В класі були дити різного віку. А деякі діти взагалі не

ходили до школи. Тоді шкільна рада писала до Долини, що той чи інший батько не пускав свою дитину до школи. І ще було багато різних казусів, пов'язаних з навчанням. Все це відбувалось до війни.

Волинський ліцей-інтернат Волинської обласної ради

У мальовничому передмісті Луцька, у районі Вишкова на базі обласної станції юних натуралістів у 1991 році було відкрито обласний ліцей природничого профілю. Волинський ліцей-інтернат – один із перших закладів для обдарованої молоді сільської місцевості.

Нині ліцей – загальноосвітній навчальний заклад з поглибленим вивченням окремих предметів та профільним навчанням. Організація, зміст і форми роботи ліцею забезпечують виконання соціального замовлення, тобто надання його випускникам повноцінних знань з основ наук на рівні державного стандарту та понад ним, можливості для свідомого вибору майбутньої професії, продовження освіти у вищих навчальних закладах відповідного профілю.

Вихідним положенням функціонування та розвитку ліцею є:

- спрямування змісту й організації навчально-виховної роботи на забезпечення випускникам ліцею систематичних знань на рівні світових стандартів, формування розвинутої особистості на основі максимального врахування і розвитку індивідуальних здібностей, нахилів, обдарованості підлітків;
- автономність ліцею у виборі змісту варіативного компоненту навчального плану, форм, методів, засобів, технологій навчання, виховання ліцеїстів;
- поєднання державних і громадських засад в управлінні ліцеєм.

Пріоритетні напрями діяльності ліцею для досягнення вказаної мети:

- створити якісно нову систему навчання, що включала б елементи наукової діяльності учнів та постійне підвищення професійної майстерності вчителів;
- упроваджувати у курс навчальних дисциплін здобутки природничо-математичних, гуманітарних та інших наукових шкіл України;
- сформувати когорту вчительських кадрів, здатних вирішувати нові завдання у справі виховання громадян.

Сьогодні у ліцеї навчається майже 300 учнів 8-11 класів з усіх районів і міст Волинської області. Тут відпрацьована методика, вироблена система

відбору дітей на навчання. Дирекція ліцею, педагогічний колектив при зарахуванні на навчання надають перевагу дітям із сільської місцевості. Результатом проведеної роботи є те, що майже 70% ліцеїстів – сільські діти.

Вступаючи на навчання до ліцею, учні шкіл сільської місцевості області відразу обирають профіль навчання, що має змогу колективу ліцею найповніше реалізувати принцип особистісно орієнтованого навчання. Провідним напрямом у діяльності ліцею є пошук, навчання і виховання обдарованої особистості, здатної самостійно діяти та приймати рішення у динамічних, нестандартних ситуаціях. Важлива функція ліцею-інтернату – здійснення диференційованого підходу до обдарувань та інтересів учнів, поглиблення наукових методів у вивченні профільних предметів, формування в учнів умінь осмислювати світ як цілісну систему.

У ліцеї функціонують такі класи профільного навчання: математичний, біолого-хімічний, суспільно-гуманітарний. Поглиблено вивчаються хімія, біологія, математика, правознавство, всесвітня історія.

Важливим засобом забезпечення гармонійного розвитку й освіченості учнів ліцею є доповнення розумово-інтелектуальних занять загальнокультурними. Ліцеїсти прилучаються до народних надбань, національної історії, культури, традицій, звичаїв, побуту в органічному взємозв'язку із загальнолюдською культурою через курси: «Культура мовлення», «Історія музичної культури» та ін.

Надзвичайно важливим і актуальним при цьому є формування в учня не просто наявності знань і вмінь, а надання можливості використання і застосування всього накопиченого в життєвих ситуаціях та під час майбутньої професійної діяльності. На перший план у розв'язанні цих проблем висувається самостійна дослідницька робота учнів, що здійснюється в межах наукового ліцейського товариства «Паросток», що є філією Волинської Малої Академії Наук, головна мета якої – виявлення та підтримка обдарованих дітей та учнівської молоді.

Працюючи над проблемами розвитку творчої обдарованості ліцеїстів, важливим є проведення традиційних загальноліцейних свят та вечорів.

Участь у них формує дружні відносини серед ліцеїстів, об'єктивне сприймання оточуючих, толерантність, що сприяє формуванню особистості.

Завдяки творчій співпраці вчителів, учнів, батьків сьогодні Волинський ліцей-інтернат – престижний навчальний заклад, центр виховання національної, духовної, культурної, наукової еліти Волині. У 2008-2010 рр. ліцей став кращим навчальним закладом області. Щороку 98-100% випускників вступають до престижних вишів України.

Добромильська ЗСШ І-ІІІ ступенів Львівської області

Перша згадка про школу в м.Добромиль відноситься до 1789 року, періоду австрійського панування в Галичині. Після відновлення Польської держави і входження Галичини до її складу відомо, що в 1929 році в місті було 2 школи і гімназія. Директором школи була полька Гадзінська. Школа була на той час семирічною, дівчата вчилися в окремому корпусі від хлопців. Школа для дівчат знаходилась в приміщенні теперішнього терапевтичного відділення лікарні. Школа для хлопців – у приміщенні теперішньої допоміжної школи-інтернату. Викладання проводилось польською мовою, але водночас вивчалась українська граматики, читання. В молодших класах вивчали ще граматику, польську мову, малювання, співи, фізкультуру. Релігія вивчалась два рази на тиждень польською мовою. На той час парохом був отець Горасцький. Навчання щодня починалося з молитви. В класах було до 40 учнів, серед яких крім українців навчалися поляки та євреї.

У першому класі замість зошитів учні писали на чорній таблиці (розміром приблизно 25X40 см) з прив'язаним до неї «рисіком». Запис на таблиці стирався гумкою на другий день у школі. Починаючи з другого класу, учні писали в зошитах у клітинку і в лінійку, ручкою з пером і чорнилом.

У м.Добромилі ще функціонувала гімназія в приміщенні теперішньої допоміжної школи-інтернат. Учні, які бажали навчатися в гімназії, після шостого класу здавали іспити з математики і польської мови. Форма одягу учнів у гімназії була темно-синьою, берет, спідниця для дівчат у вузьку складку, піджак. На рукаві була нашивка «№ 624» - це номер гімназії, а також полоски-нашивки: у молодших класах – сині, у старших – фіолетово-бордові. Носити форму у гімназії щодня було обов'язковим. Вчилися тут протягом чотирьох років.

У 1931 році у школі працювали драматичний, хоровий та предметні гуртки.

У 1940 році чоловіків учителів-поляків заарештували, а жінок-вчителів вивезли у Казахстан.

Під час війни, 3 вересня 1944 року школи об'єднали в одну із спільним навчанням хлопців і дівчат. Школа стала десятирічною, було розміщена у приміщенні теперішньої допоміжної школи-інтернату. На той час директором школи був Федір Михайлович Михайличенко (до 1956 року).

Довговойнилівська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів Калуського району Івано-Франківської області

Школа започаткована в часи Австро-Угорщини. В 1880 р. за громадські кошти збудовано початкову школу, навчалось 18-20 учнів. Першими її вчителями були подружжя Вишневецьких і Савицьких.

За панування поляків була шестирічна загальноосвітня школа, в якій вже налічувалось 100 учнів і працювало 4-5 учителів. У 1936 р. директором призначено Савицького. Школа була початковою, класи комбіновані. Навчання кожен день починалось з молитви, після чого учні виконували польський гімн. На рідній мові вчилися тільки в 1 класі. Починаючи з 2-го, навчання проводилось на польській мові. Пісні та ігри виконувалися на польській мові.

У 1939 р. директором школи призначено О. Крижанівського – син священника, капітан Української Галицької Армії.

У 1940 р. вже був п'ятий клас. Прибули вчителі української мови Н.Діброва, російської мови – Л.Галушко.

Під час німецької окупації школа залишалася початковою. У 1944 році школу реорганізовано у семирічну, що проіснувала до 1955 року. До школи ходили учні з сіл Довга Войнилівка, Перекуси, Негівці. Навчання відбувалось у дві зміни. У цей час директором призначено І.Собчак. У березні 1945 року вперше за існування школи силами учнів 6 класу та вчителів було поставлено концерт, присвячений пам'яті Шевченка.

У 1955 р. був перший набір у 8 клас. Директором призначено В.Бардяка. маючи кошти на ремонт приміщення школи, організував громадськість на будівництво нового приміщення школи. Було збудовано 6

класних кімнат, учительська. У 1956 році школа стала середньою, з якої вийшло три випуски.

У 1960 р. директором став М.Ящишин. Навчання проводилось у дві зміни.

У 1979 році в школі навчалось 307 учнів, яких навчали і виховували 12 учителів з вищою і 7 з середньою спеціальною освітою.

31 серпня 1987 року відбулися урочистості, де будівельниками було вручено директорові нової двоповерхової школи I-III ступенів на 524 учнівських місця символічний ключ.

У 1985 році уже навчалось 420 учнів і працювало 37 учителів. При школі працювала бібліотека (7 800 книжок, 395 читачів).

На сьогоднішній день у школі навчається 243 учні, працює 51 робітник, 30 з яких – вчителі. У 2005 році школа була газифікована, зроблений ремонт. Учні є призерами та абсолютними переможцями Всеукраїнських олімпіад з фізики та захисту творчих робіт Малої академії наук. У 2011 р. Довговойнилівська школа I-III ступенів зайняла 1 місце в районі по навчанню і вихованню учнів.

Золочівська загальноосвітня школа № 2 I-III ступенів імені Маркіяна Шашкевича Львівської області

Середня школа відкрилася у Золочеві в 1944 році. Вже в перший рік налічувала приблизно 300 учнів і використовувала приміщення теперішньої музичної школи. У 1944-1945 н.р. школа мала український і польські класи. Першим її директором був пан Калітинський.

У 1945 році школа перейшла працювати у приміщення по вулиці М. Коперника (тепер вулиця Василя Пачовського), де знаходиться Управління праці та соціального захисту населення. Її директором у цей час була призначена Марія Іванівна Жуйкова, а заступником – Андрій Миколайович Грабовецький.

Перший випуск школи відбувся у 1946 році. У 1947 році у СШ № 2 працював 21 вчитель, було 16 класів (8 – початкових, 8 – середніх і старших). З 1947 року по 1954 рік школа була жіночою. З 1947р. по 1949 р. директором була Ольга Пилипівна Бондаренко. Протягом 1950-1958 рр. керувала школою Ніна Іванівна Брижко. А 1958-1963 рр. школу очолював Ілля Іванович Мисник та Микола Данилович Піхур.

У 1950 році у школі навчалось 509 учнів, а з 1982 року – 1 400, у 1991 - 1992 н.р. нараховувалося 70 класів, навчалось 2 07 учнів та працювало понад 143 педагоги.

У 1965 році школа розмістилась у теперішньому приміщенні по вулиці Січових Стрільців, 12. З 1965 по 1986 рік 3 рази проводилась добудова школи. Значний внесок у зміцнення навчально-матеріальної бази школи, виховної роботи зробив директор Теодор Григорович Денисів, який з 1982 р. по 1989 р. наполегливо працював у справі поліпшення умов навчання, створення навчальних кабінетів і переходу школи на кабінетну форму навчання. За час його керівництва здійснювалася добудова, в ході якої здано в експлуатацію їдальню, актову залу і 15 класів, а також добудовано та реконструйовано приміщення школи по вулиці В.Івасюка, де розміщені навчальні майстерні, бібліотека, зала для занять духового оркестру. Відремонтовано також корпус школи по вулиці Пушкіна. Постійну допомогу школі надавали: цукровий завод, меблеве об'єднання, швейна та картонна фабрики, лісгосп, а також батьківські комітети класів.

У 1991 р. в школі відкривається музей Маркіяна Шашкевича, ініціатором якого була вчитель української мови і літератури Н.А.Зварич. у травні 1992 року Золочівській школі №2 присвоєне почесне ім'я будителя Галичини Маркіяна Шашкевича. З 1997 р. по 2002 р. директором школи був Володимир Андрійович Басараб. У школі проводяться різні цікаві заходи, літературні вечори, на яких вшановують пам'ять про великого зачинателя української літератури на Галичині.

29 жовтня 2004 року у районному будинку «Просвіта» з нагоди 60-річчя школи відбулися урочистості. СШ №2 одна із найбільших шкіл міста, в якій навчається 1 202 учні (46 класів), працює 112 вчителів.

У 2008-2009 н.р. в школі навчається 1 207 учнів, працює 96 вчителів. В школі 46 класів, 55 класних кімнат, є 4 кабінети української мови і літератури, 1 кабінет математики, 2 кабінети фізики, 1 кабінет хімії, 1 кабінет біології, 1 кабінет зарубіжної літератури, 2 кабінети англійської мови, 3 кабінети інформатики й обчислювальної техніки (які підключені до мережі Інтернет, всього у школі 36 комп'ютерів), 4 майстерні, 2 фізкультурні зали, тир, бібліотека (книжковий фонд – 36 213 книг), їдальня. У школу доїжджає 186 учнів, для яких організовано підвезення, з низ 77 учнів за програмою «Шкільний автобус».

Івано-Франківська спеціалізована загальноосвітня школа № 11

10 вересня 1905 року німецьким пастором Теодором Цьоклером відкрито євангелістську школу (сьогодні старий корпус школи).

У 30-ті роки на прохання німецької громади в цьому ж приміщенні відкрито гімназію, директором якої став п.Рожек. Учні гімназії розробили символіку своєї школи. На прапорі, вишитому ученицями гімназії, - троянда Лютера – символ християнської благодійності. Серед випускників – пан Рудольф Мор, який очолив створений в Німеччині Комітет допомоги галицьким німцям.

Після 1939 р. відкрито середню школу №11. Директором став випускник Віденського університету п.І.Рибчин. Але з початком другої світової війни школа припинила свою роботу.

У перші повоєнні роки в школі працювало фабрично-заводське училище №5. З 1 січня 1950 року згідно з рішенням Станіславського міськвиконкому організовано жіночу семирічну школу №11 з російською мовою навчання. Директором з 1952 по 1964рр. була Бондаренко Парасковія Василівна.

З 1 вересня 1953 р. школа із семирічної була реорганізована в середню, а в 1956 р. відбувся її перший повоєнний випуск. 45 учнів отримали атестат зрілості. Серед них 5 дівчат вперше в історії школи були нагороджені срібними медалями, а в 1959 р. в школі з'явилась перша золота медалістка – Таїсія Нагайченко.

Із 1964 по 1986 роки директором школи була Герасимчук Ніна Андріївна. Завдяки її зусиллям у 1970 році був збудований новий корпус школи. В 70-ті роки в школі був обладнаний кабінет машинопису, де дівчата набували професію друкарки. Викладачем була Суховерхова М.О.

З 1986 до 1999 року директором працювала Поп'юк Марія Іванівна. У 1993 році школа була реорганізована у спеціалізовану загальноосвітню школу I-III ступенів із поглибленим вивченням іноземних мов.

Із 1999 до 2006 року школу очолював Верес Михайло Йосипович, який доклав чимало зусиль для оновлення навчального закладу. Завдяки його наполегливості у 2000 році було відкрито Музей історії школи, розроблений та затверджений проект добудови нових корпусів школи та актові зали. 10 вересня 2005 року школа урочисто відзначила 100-річчя свого заснування.

З 2006 року директором школи призначена Романишин Наталія Йосипівна, яка успішно розпочала добудову СШ №11 та реконструкцію

навчальних приміщень. Вже у вересні 2008 року буде відкрито актову залу та розпочато будівництво ще одного корпусу школи.

Історія школи села Калини Закарпатської області

Усні відомості про школу в селі Калини свідчать про відкриття школи на початку ХХ н.. За панування Австро-Угорщини. Школа складалася з чотирьох класів. Навчання в школі проводилось на державній мові, яка була тоді угорською. Школа у такому вигляді проіснувала до кінця першої світової війни, тобто до 1918 року.

У 1918 році Австро-Угорщина розпалася і Закарпаття було приєднано до Чехословацької Республіки. Із приєднання Закарпаття пройшла реорганізація в освіті. В селах відкривались так звані народні школи, які склалися з 8-ми класів. Навчання проводились на вживаній тоді на Закарпатті румунській мові. В усіх народних школах створювались окремі класи з навчанням чеською мовою.

За свідченням жителя села Калини Магея Федора Петровича (1925 рік народження) в 1932 році управителем народної школи був Йосип Сотак. У 30-х роках також працювали в Калинах брат і сестра Клепаки, які родом із Чехословаччини. У 1938-1939 рр. вчителював у Калинах Носа Іван з Дубового.

За свідченнями учня Бойчука Петра Івановича (1929 року народження) з 1935 року управителем школи був призначений Пекар Михайло Афанасійович, який працював на цій посаді до початку другої світової війни, а з початком війни був мобілізований в угорську армію. За час його відсутності управителем школи були Івасем Степан та Мірошай. З 1944 року школу знов очолив Пекар М. А. 1944/1945 навчальний рік школа працювала як народна у складі 1-8 класів, а з початком 1945-1946 року школа була реорганізована у семирічну з відкриттям 1-6 класів, а з початком 1946-1947 навчального року в складі 1-7 класів. У школі працювали як місцеві вчителі так приїжджі з східних областей України в основному випускники вчительських інститутів та педагогічних училищ.

На початку 50-х років у школі нараховувалося близько 400 учнів, а працювало близько 20 вчителів. З 1 вересня 1953 року директором школи був призначений випускник Ужгородського вчительського інституту Синичко Микола Іванович, який працював на цій посаді один навчальний рік. З 1 вересня 1954 року школу очолив досвідчений директор учасник Великої

Вітчизняної війни Буряк Петро Лаврентійович. У 1955 році директором школи був призначений Стойка Іван Васильович, який працював на цій посаді 39 років. Оскільки школа вважалася великою – 500 учнів і працювала у дві зміни піднімається питання про будівництво типового приміщення школи. Діалоги піднімалися на районному, обласному та республіканському рівні, піднімається питання у пресі «Молодь України», «Известие». У 1965 році питання про будівництво нової школи було вирішено позитивно.

У 1966 році школа реорганізована у середню.

З 1994 року директором стає Бойчук Іван Юрійович, який перебуває на посаді директора до 2002 року. А з 2002 року директором школи стає молодий, енергійний вчитель історії Бойчук Юрій Іванович. Щорічно школу закінчують 60-80 випускників. У школі створений краєзнавчий музей, в якому зберігаються зібрані старовинні речі та документація про історію села.

Керецьківська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів Закарпатської області

Перші спроби зародження освіти в селі Керецьки відповісти на нього зробив Михайло Кондратович у праці «Історія Подкарпатской Руси для народа», де вказує, що «за руську сельську школу перву вьсать находиме лиш в одном податном указь из 1593 р., що в сель Порач на Спишу (у ті часи територія Підкарпатської Руси) одна порожня хижа уживається на школьну хату».

Наступні його припущення дають можливість висловити догадки про те, що уже з другої половини XVII ст. (1660 р.) перші школи будували при церквах, а в 1690 р. «явився “Буквар” для учащихся, напечатанный в типографії грушевської на церковно-славянском язъць». При цьому він вказує на відсутність «порядних» вчителів, а тому «в сільських церковних школах дітей учив сам священник і допомагав йому помічник-диякон, або пізніше дяк і сам неосвічений».

У кінці XVIII ст., як і у всій Австро-Угорщині, у краї в системі освіти була проведена реформа, за якою вводилося обов'язкове навчання дітей рідною мовою з 6 до 12 років.

Помітним явищем в освітньому житті краю стало відкриття в 1792 році учительської семінарії в м. Ужгороді, яке сприяло підготовці педагогів як для міста, так і для села. За даними, які наволяться в «Нарисах Історії Закарпаття», уже в середині 90-х років XVIII ст. в історичному Закарпатті було створено близько 300 «руських шкіл».

Аналіз даних дає підстави зробити висновок про те, що на рубежі XVIII-XIX ст. у порівняно великих селах (таким за статистичними даними були і Керецьки) були відкриті народні школи з руською (русинською) мовою навчання. У таких школах навчали: грамоти, численню, домоводству. Однак більшість з них працювали або при фарах, або в орендованих хатах, переважно євреїв.

Однак на початку 30-х років робота народних шкіл почала занепадати: викладання рідною русинською мовою заборонялося, натомість насильно почала запроваджуватись угорська мова. Народні школи залишилися лише у великих селах. А, оскільки, за твердженням науковців УЖДУ великими вважалися такі села як Богдан, Ворочеве, Зарічеве, Порошково то, вочевидь народна школа могла продовжити своє існування і в даному селі. Але згідно досліджень А.В.Олашина «багато шкіл опинились у жалюгідному стані» і цим одразу скористалася церква, «прибравши школи до своїх рук».

На захист народних шкіл виступала передова частина інтелігенції краю – М.Лучкай, О.Духнович та інші. Зокрема, ставши інспектором шкіл, М.Лучкай надавав посильну допомогу у збереженні народних руських шкіл та відновленню тих, які вже були закриті, або прибрані до своїх рук церквою. З його ініціативи у школи надсилалися букварі. Він власноруч написав «Граматику руської мови», а О.Духнович у 1947 році видав перший в історії Закарпаття підручник/буквар для народних шкіл – «Книжицю читальницю для починаючих». Не виключено, що ці книги потрапили і в село Керецьки.

Великі зміни в системі освіти нашого краю відбулися після революції 1848-1849рр. у Австро-Угорській імперії. Йдеться про визволення селян з кріпацтва, відкриття духовних і світських навчальних закладів у найбільших містах Ужгороді, Мукачеві, Берегові, Сігеті (тепер місто в Румунії). Однак у сільській місцевості про поліпшення стану освіти говорити не доводиться. Адже як засвідчують деякі дані на кінець XIX ст. більшість мешканців Керецьок була неписьменною і при цьому в школі в 1898 році навчалося лише 14 дітей, а головним предметом у ній був «Закон Божий».

Однак за даними перепису 1890 року в селі вміли читати і писати майже 350 чоловік. Ці дані безперечно спростовують інформацію про те, що в Керецьках у період Австро-Угорського панування існувала лише одна школа. Вони, навпаки, вказують на вірогідність існування окремішньо ще й народної початкової школи, після закінчення якої учні відвідували ще й так звані «трирічні школи», які давали учням певні господарські професії.

Вірогідність існування в селі початкової школи підкріплюється також даними з праці Павла Магочія такими цифрами: в 1910-1911 рр. у Підкарпатській Русі було 634 початкові школи (сіл нараховувалось близько 660), які як правило займали одне-два класні приміщення, а навчання велося переважно мадярською (угорською) мовою. Виняток становили лише 34 початкові школи переважно у містах та великих селах.

За свідченням старожила села Сакаля Дмитра приміщення школи знаходилось на місці теперішнього сільського клубу. Приблизно з 1908 року до встановлення чехословацького режиму (вересень 1919 року) директором школи був Сідор Іван Іванович уродженець Іршавського району. Тут же в приміщенні школи була квартира, в якій проживав директор зі своєю сім'єю.

Політика асиміляції русинського населення краю, матеріальні нестатки, висока платня за навчання стали нездоланною перешкодою для здобуття дітьми простого народу бодай початкової чи неповної середньої освіти.

З вересня 1919 року за Сен-Жерменським договором Закарпаття було включено до складу буржуазної Чехословаччини. У системі освіти чехословацького уряду від австро-угорської імперії, що розпалася, дісталась важка спадщина. З перших днів він почав докладати всіх зусиль, щоб виправити той несказанно низький рівень освіти в краї. За останніми даними в 1920 році у Підкарпатській Русі було 475 початкових шкіл. Паралельно зменшувалась кількість церковно-парафіяльних шкіл. За перші десять років на ремонт старих і спорудження нових шкіл чехословацький уряд виділив понад 41 млн. крон.

У кінці 20-х років по вулиці Федоринській було споруджено приміщення нової чеської початкової школи, яку переважно відвідували діти заможних селян та євреїв. Для неї орендувалися додатково два єврейські будинки (один на місці теперішньої дільничної лікарні, інший по вулиці Новоселицькій). З 1919 року директором початкової школи став Глеба Іван Васильович. Закінчивши Ужгородську учительську семінарію був призначений учителем початкових класів й одночасно виконував обов'язки директора. У школі діти вивчали такі предмети: читання, письмо, математику, природознавство, малювання, співи, історію, географію, фізкультуру. Крім нього в школі працювало ще 8 учителів. В основному це були російські й українські емігранти, які втекли на Закарпаття від Жовтневої революції.

З 1924 року навчання в школі продовжувалось на 2 роки. Учні одержали змогу навчатися 8 років. За цей період вони здобували початкову

освіту. Окремі після восьмирічної школи відвідували так звану сільськогосподарську школу. Тут здійснювалась своєрідна підготовка до життя, набувались знання та навички, необхідні для майбутніх газдів та газдинь. Хлопці вивчали сільськогосподарську справу, дівчата вчилися швейній справі, куховарити, вести тваринництво.

За часів чехословацького режиму учитель здобув особливої шани і поваги. З поміж усіх сільських панів (священника, писаря) він мав найбільшу довіру. До нього зверталися «пан учитель».

Навчання та шкільні підручники були безплатними, тому що село відносилось до гірських. У першому класі писали на чорнильних табличках грифликом. Училися з однієї книжки «Букваря», в якому крім літер, складів і коротких текстів були й нескладні приклади для обчислень. З другого класу писали чорнилом на листках. Літери і слова записувались в окремий зошит. Викладали також музику і малювання. З третього класу учні починали чеську азбуку. Четвертий клас був зведений з 5-8. Вивчали такі предмети - «Граматику Духновича» (русинська мова), чеську мову, числення, геометрію, фізику, природу, історію, ручну працю, домогосподарство. По 2 години виділялось для вивчення «Слова Божого». Причому з дітьми з греко-католицьких сімей заняття проводились на фарі священника, а з православних безпосередньо у класному приміщенні. По закінченні початкової народної школи можна було продовжити навчання в горожанці (неповній середній школі).

З 15 березня 1939 року територія тепер уже Карпатської України окупована фашистською Угорщиною, а, отже, по всій території був встановлений окупаційний режим. Істотних змін зазнала і система освіти у краї. Оглядаючи стан освіти варто порівняти цифри кількості шкіл перед окупацією, тобто до 1939 року та в наступні роки. Якщо до 1939 року на Закарпатті було 469 шкіл з руською (русинською) мовою навчання, в яких навчалось загалом 146681 учень, то в 1941 році число учнів скоротилось на 35 тис. учнів. При цьому чеські, німецькі та єврейські школи були ліквідовані. Закрита була чеська державна школа і в селі Керецьки.

Натомість народна початкова школа продовжувала своє існування. Паралельно з руською мовою почала вивчатись угорська мова. Підручники для народних шкіл вважалися реакційними. Так підручник для 5-6 класів народної школи повністю складений російською мовою, а не угро-руською.

Ось рядки з «Гимна школе»:

Школа путь к добру и свету

Школа к истине ведет
В ней всегда на все ответы
Всяк желающий найдет.

Зміст «Читанки» такий: матеріали і картинки з історії Угорщини. Тут є також і матеріали з історії краю, статті з елементами географії (про гори і долини), згадуються хімзаводи в Сваляві, Перечині і Великому Бичкові, соляні копальні в Солотвині. Краєзнавчий матеріал представлений рубриками «Наші замки» та «Наші забави». Вміщені в підручнику й матеріали, які торкаються всіх слов'ян, зокрема «Вера и обычаи древних славян», «Просветители славян». Вміщена казка про рибака і рибку, вірші закарпатських письменників. Таким чином, з 1919 по 1944 р. в системі освіти, через часту зміну урядів та їх освітньої адміністрації, не було і не могло бути сформовано єдиної національної політики. Це відчуло на собі і те покоління керечанських школярів, яким вдалося здобувати початкову освіту в цей драматичний період історії краю. Нові епохальні зміни в історії школи настали вже після визволення восени 1944 року села Червоною Армією та встановлення Радянської влади.

Осінь 1944 року стала доленосною для краю та його мешканців. З перших днів після визволення народна влада вживала енергійних заходів по відбудові народного господарства та створення сприятливих умов для відновлення та розвитку всіх ступенів народної освіти, запровадження нової радянської системи навчання та виховання молоді. Вже в листопаді 1944 року сільський Народний комітет одержав вказівку для відкриття в Керецьках державної народної школи з безплатним навчанням рідною мовою всіх дітей та створення належних побутових умов для роботи вчителів, які направлялися у село для ліквідації анальфабетизму. Крайова Народна Рада зі свого боку робила все можливе, щоб заохочувати молодих спеціалістів, які направлялись у школи гірських населених пунктів. Для них, наприклад, була встановлена зарплата на 200 пенге більше, ніж для вчителів, що працювали в містах та населених пунктах низинних районів. Визначались також і норми вчительського пайка, що складався з 700 г хліба на день, 1500 г борошна на місяць, такої ж кількості круп і макаронів, 440 г м'яса, риби, 1000 г жирів, 1000 г цукру. Так як в Керецьках власних педагогічних кадрів не було їх направляли з різних регіонів України, а пізніше і краю.

Луцька загальноосвітня школа № 7

1946 рік – заснування семирічної школи №7.

1961 рік – школа отримала статус середньої.

1962-1972 роки – школа визнана найкращою у місті та області у напрямку роботи за кабінетною системою.

1982-1987 роки – школі присвоєно звання «Школа високої культури і зразкового порядку».

2006 рік – школа відзначила 60-річний ювілей.

1995 рік – школа змінила статус на КДС-ЗОШ №7.

2003 рік – НВО «ДНЗ-ЗОШ I-III ступенів №7».

2005 рік – Навчально-виховний комплекс №7 (ЛНВК №7).

2006 рік – лауреат Всеукраїнського конкурсу «100 кращих шкіл України».

2006/2007 н. р. – школу визнано переможцем «Школа року – 2007 р.» у номінації «Школа педмайстерності».

2009 рік – Загальноосвітня школа № 7 (ЗОШ №7).

Мова навчання: українська.

Іноземні мови, які вивчаються: англійська; німецька; французька; польська; російська.

Науково-методична проблема: «Формування компетентнісної моделі випускника школи».

Профільне навчання:

- * суспільно-гуманітарний напрям;
- * природничо-математичний напрям;
- * технологічний напрям.

ОСВІТНІ ПРОЕКТИ:

Міжнародний проект обміну учнівською молоддю «Міст через Буг»
Україна – Польща;

експериментальна робота з теми «Створення освітнього середовища для реалізації нахилів та здібностей дитини в процесі впровадження профільного навчання»;

експериментальна робота з теми «Здоров'язберігаючі технології у загальноосвітній школі».

СПІВПРАЦЯ З ВИЩИМИ НАВЧАЛЬНИМИ ЗАКЛАДАМИ

I-II та III-IV РІВНІВ АКРЕДИТАЦІЇ.

Волинський національний технічний університет;

Волинський національний університет імені Лесі Українки;

Волинський коледж бізнесу та технологій;

Луцький педагогічний коледж.

Луцька загальноосвітня школа І-ІІ ступенів № 11 – колегіум

ЗОШ І-ІІІ ступенів №11 працює з 07.10.1974 року, згодом реорганізовувалася в центр естетичного виховання, спеціалізовану школу, навчально-виховний комплекс, школу-колегіум. У 2009 році школа відсвяткувала свій 35-річний ювілей. За роки свого існування стала справжнім освітнім, соціальним та культурним осередком не тільки 40-го мікрорайону, а й міста. 17 років очолював школу Шпалерчук Володимир Семенович.

З 23.08.2005 року директором стала Мороз Марія Хомівна, вчитель української мови та літератури, «вчитель-методист», відмінник освіти України.

За час свого існування школа здобула визнання в освітянському середовищі:

Лауреат Всеукраїнського конкурсу «100 кращих шкіл України – 2006» в номінації «ШКОЛА УСПІХУ»; Лауреат V Всеукраїнської виставки-фестивалю «Обдаровані діти України» (2011 рік); нагороджена Міжнародною академією рейтингових технологій і соціології «Золота фортуна» дипломом в номінації «За вагомий внесок у справу розбудови України та високий професіоналізм у сфері освіти та виховання» (2012 рік).

Випуски школи

Рік випуску	Кількість випускників	Місяць випуску	Кількість випускників	Місяць випуску
1976	38	-	-	-
1977	46	2	-	-
1978	55	1	-	-
1979	55	4	-	-
1980	55	3	-	-
1981	70	3	-	-
1982	75	3	-	-
1983	57	7	-	-
1984	55	4	-	-
1985	82	4	-	-
1986	55	3	1	-
1987	55	3	5	-
1988	117	3	15	-
1989	119	4	18	-
1990	92	5	18	-
1991	118	9	7	-
1992	111	12	17	-
1993	96	4	-	-
1994	73	4	-	-
1995	76	4	3	-
1996	73	2	2	-
1997	54	3	4	-
1998	95	2	4	-
1999	83	2	4	-
2000	184	4	4	-
2001	83	2	3	-
2002	187	6	2	-
2003	95	5	3	-
2004	85	2	3	-
2005	59	3	1	-
2006	94	3	2	-
2007	75	3	1	-
2008	72	-	-	-
2009	74	-	3	-

Львівська ЗОШ № 55

У 1891 році за проектом архітектора Я. Долинського було збудовано школу. За час свого існування будівля школи зазнала кілька ремонтно-реконструкційних втручань. Серед них найбільш значними були роботи в 1928 році. Тоді частково перероблено підвали в цокольному приміщенні, вибудовано сцену в гімнастичному залі. Будівлю розділено на два крила з різними входами. До 1939 року у ній була середня професійна школа з роздільним навчанням: хлопців готували механіками, а дівчат – господинями.

У повоєнні роки в згаданому приміщенні були дві школи: середня школа №47 з російською мовою навчання і семирічна школа №55 з українською мовою навчання. У 1954 навчальному році ці дві школи були об'єднані в одну – середню школу №55, у якій укомплектовані класи учнів з російською мовою навчання продовжували навчатись до закінчення школи.

У 1980 році школа отримала друге приміщення для початкової школи за адресою: вулиця Коновальця,6. Рішенням облвиконкому №381 від 05.07.1985 року споруду СШ №55 взято під охорону держави як пам'ятку архітектури місцевого значення.

У 2006 році до 750-річчя м. Львова було проведено реконструкцію основного корпусу школи: замінено систему опалення, реконструйовано покрівлю та відновлено зовнішній фасад будівлі.

Перечинська загальноосвітня школа-інтернат I-II ступенів Закарпатської обласної ради

У 1962 році в селищі Перечині по вулиці Ломоносова було побудовано і здано в експлуатацію Перечинську школу-інтернат. Одразу після відкриття школи у ній проживали і навчалися 470 вихованців. Першим директором Перечинської школи-інтернату з 1961 року був Микола Андрійович Козуб, який розпочав налагоджувати навчально-виховний процес та створювати матеріальну базу школи. Він часто згадував свої перші дні на цій посаді. «Де тепер школа-інтернат, завжди була мочар, – розповідав він, – довкола паслися гуси, качки, корови. Невдовзі виросла красива, трьох-поверхова споруда, яка на той час стала окрасою Перечина».

Дуже мудро підходив Микола Андрійович до підбору кадрів навчального закладу, тому через досить короткий час Перечинська школа-інтернат стала одним з кращих освітянських закладів у Закарпатській області. Ветерани школи з вдячністю згадують свого першого директора, який, за їх словами, був для них і наставником, і другом, і мудрим порадиником. Разом з директором до школи прийшли працювати молоді вчителі та вихователі, а також технічний персонал. У витоків інтернатного закладу стояли такі педагоги: Анастасія та Іван Гутичі, Марія та Іван Бандури, Андрій Лаба, Євген Сенченко, Дмитро Гриньо, Марія Готра, Марія Шварц, Олена Мулеса, Марія Підгородська, Ангеліна Троніщак, Єлизавета Федор, Олексій Піца, Михайло Улиганець, Любов Кедюлич. Саме вони, будучи справжніми педагогами і професіоналами своєї справи, займалися облагородженням

території, обладнанням класів та створенням умов для навчання і проживання дітей.

У 1979 році на підставі наказу Міністерства освіти УРСР №13 від 31 січня 1978 року «Про організацію загальноосвітніх шкіл-інтернатів для дітей-сиріт і дітей, які залишились без піклування батьків та про поліпшення матеріального забезпечення цих дітей у школах-інтернатах та дитячих будинках» Перечинський навчальний заклад було реорганізовано в школу, де стали проживати та навчатися діти з відповідним статусом. За час існування школи на посаді директорів працювали кращі педагоги району: В.М.Тронішак, В.І.Щубелка, І.І.Погоріляк, О.О.Пал, Є.І.Сенченко, В.С. Свадеба, В.Ф. Коба. Всі вони внесли свою частку у становленні школи-інтернату, як одного з кращих навчально-виховних закладів області.

Натхненна праця творчих педагогів школи давала свої рясні плоди. У 1960-70-их роках Перечинська школа-інтернат славилася своїм духовим оркестром та хоровим колективом (кер. Д.Д.Гриньо, Є.С.Боднар), які займали призові місця на Всеукраїнських конкурсах.

Багато років підряд у святкових демонстраціях Перечина брала участь і школа-інтернат, колона якої завжди була однією з найкращих. Перечинці до тепер пам'ятають тематичні композиції «Воїн-визволитель», «Обеліск», «Батьківщина-мати», «Молодогвардійці», створені вмілими руками педагогів О.О.Піци, А.А. Лаби, А.А. Головея та інших. Цікавим фактом є те, що у Перечині, по вулиці Гагаріна, проживали вчителі першого космонавта Юрія Гагаріна: А.А.Волощук і Л.С.Волощук. Вони неодноразово розповідали дітям про першу людину-дослідника космосу, а також разом з дітьми вели переписку з дружиною Юрія Гагаріна – Валентиною. Книга Валентини Гагаріної «Каждый год 12 апреля» з її автографом до цього часу зберігається у музеї школи.

Головними завданнями навчального закладу є:

- забезпечення реалізації права дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, на базову загальну середню освіту;
- виховання громадянина України;
- виховання шанобливого ставлення до родини, поваги до народних традицій і звичаїв, державної та рідної мови, національних цінностей українського народу та інших народів і націй;
- формування і розвиток соціально зрілої, творчої особистості з усвідомленою громадянською позицією, почуттям національної

самосвідомості, особистості, підготовленої до професійного самовизначення;

- виховання в учнів поваги до Конституції України, державних символів України, прав і свобод людини і громадянина, почуття власної гідності, відповідальності перед законом за свої дії, свідомого ставлення до обов'язків людини і громадянина;
- розвиток особистості вихованця, його здібностей і обдарувань, наукового світогляду;
- реалізація права вихованців на вільне формування політичних і світоглядних переконань;
- виховання свідомого ставлення до свого здоров'я та здоров'я інших громадян як найвищої соціальної цінності, формування засад здорового способу життя, збереження і зміцнення фізичного та психічного здоров'я вихованців;
- створення умов для оволодіння системою наукових знань про природу, людину і суспільство;
- забезпечення утримання та виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування;
- забезпечення соціального захисту, медико-психолого-педагогічної реабілітації та соціальної адаптації вихованців;
- створення умов, сприятливих для проживання дітей, їх навчання та виховання;
- реалізація прав дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, на здобуття певного рівня освіти, професійної орієнтації, підготовка їх до самостійного життя та праці.

Петриківська загальноосвітня школа І-ІІ ступенів

Тернопільської районної ради

В усі часи та епохи освіта була головним рушієм суспільства. Та не завжди була можливість отримувати ази науки безпосередньо в школі. Така ж ситуація склалася і в нашому селі. Враховуючи, що село було під владою іноземних держав доступ до освіти був складним. В 1818 році в селі Петриків школи нема. Наука відбувається в помешканні дяка. Плати за навчання не було і навчались лише хлопці. Щоб заохотити дяка, священник відпускав йому частину поля. В Петрикові дяк мав в користування хату, що була власністю парафії та городі, біля 0,15 га.

Після скасування кріпосного права починає поширюватись навчання писемності. До 1855 р. Петриків належить до шкільного зв'язку із Тернополем. Петриківчани посилають своїх дітей в школу на Загребеллі, навчання в якій проводилось польською мовою. Але роблять це не дуже охоче, бо на цісарську військову службу неграмотних не брали.

У 1888 році о. Микола Чубатий влаштував школу в своїй хаті, безкоштовно вчив дітей селян грамоти, закону Божого. А весною 1904 року о. Микола збудував дерев'яну школу – читальню. Вона була зведена на місці, де сьогодні стоїть будинок – майстерня сучасної школи. Школа – читальня проіснувала до початку 1930-х років і в основному слугувала для сходок членів товариства «Просвіта», а не для навчання.

У 1905 році закладено нову школу. Вчителькою була призначена панна Наталія Мозовичівна Ящак. Навчання проводилось польською мовою. А в 1910 році громада села ухвалила вести навчання українською мовою.

У роки першої світової війни школу закрили і лише в 1920-1921 навчальному році почала діяти однокласна школа з українською і польською мовами навчання. Директором школи був Саганський Флоріан.

У 1933-1934 навчальному році було 63 дітей в школі.

1 жовтня 1939 року розпочинається новий навчальний рік в школі вже тепер під зверхністю більшовиків. У село з-за Збруча прибула вчителька – Шаповал Марія Микитівна – молода випускниця вчительського інституту. У школі з перших уроків розповідали про Леніна, Сталіна, Молотова, Ворошилова та їхню революційну діяльність. Вивчали «Інтернаціонал». У час німецької окупації в селі працювала трикласна школа. Після визволення села від фашистів повернулася і зайняла свою давню посаду вчителя і директора школи Шаповал М. М.

У 1963 році закінчено будівництво нової двоповерхової школи, яка діє і до сьогоднішнього дня.

Школи м.Рахова Закарпатської області

Загальноосвітня школа I-III ступенів № 1

Рахівська загальноосвітня школа I-III ступенів №1 була створена в серпні 1945 року рішенням Народної Ради Закарпатської України. У цьому ж році в даній школі був лише один випускний клас, в якому нараховувалося вісім учнів: Білич Іван Іванович, Винницький Костянтин Борисович, Маляр Микола Васильович, Новак Василь Іванович, Новак Іван Іванович, Пріц Павло Павлович, Шмолнавер Рудольф Петрович та Мельничук Ганна Петрівна. Перший випуск 1945-1946 н.р. відзначився відмінником навчання Пріцом Павлом Павловичем. До цього тут знаходилася горожанська школа. Кілька місяців, в період Карпатської України (1938-1939 рр.) – працювала гімназія.

Загальноосвітня школа I-III ступенів № 4

В 1948 у місті Рахів зводиться фабрика картонно-паперових виробів. Сюди приїхало багато спеціалістів з різних міст Росії, Білорусії, Прибалтики, східної України. Для їхніх дітей відкривається школа з російською мовою навчання.

З 1956 року школу перейменовують на Червонозорянську семирічку, а згодом – на восьмирічку, її переносять на вулицю Червона Зірка, сьогодні – Богдана Хмельницького, у приміщення, де раніше були солдатські казарми. У цьому мікрорайоні до 1956 року працювали тільки початкові школи: Ціпцерайська, Вільшоватська, Новоселицька.

Цікавим і змістовним стало життя учнівської дітвори. З ініціативи вчителів-ентузіастів створюється пришкільна дослідна ділянка, на якій учні вирощували річні сорти квітів, а також буряки, огірки, кукурудзу. Залюбки займалися кролівництвом.

Школа встановила тісні зв'язки з «Картонною фабрикою». Проводяться цікаві зустрічі з фронтовиками, прикордонниками. Учні стають призерами районних олімпіад, спортивних змагань, переможцями районних оглядів художньої самодіяльності.

З 2007 року, завдяки зусиллям директора О.М. Шуста, школа стає одинадцятирічною.

Рогатинська гімназія імені Володимира Великого Івано-Франківської області

Рогатинська гімназія імені Володимира Великого – заснована на початку ХХ-го століття. Це був час пробудження, відродження, духовної обнови, шукання доріг до кращої долі, політичного прозріння і боротьби за свої права. У нашому краї ця свята справа творилася умами і руками священників. Міцною і надійною підвалиною української гімназії в Рогатині стали Заланівські курси, засновані у 1906 році священником Омеляном Ваньом, високодуховною і високоосвіченою людиною. Курсанти з відзначенням склали іспити в українській державній гімназії у Львові.

У лютому 1909 року українське освічене громадянство на Загальних Зборах одногolosно підтримало рішуче і авторитетне слово отця-декана Степана Городецького про заснування на початку 1909-1910 шкільного року приватної української гімназії філії Українського педагогічного товариства «Рідна школа» в Рогатині. На посаду першого директора гімназії було запрошено Михайла Галущинського, сина священника, великого поборника української національної ідеї.

15 вересня 1909 року відбулося урочисте відкриття гімназії зразу з трьома класами, які підготував отець Омелян Ваньо на курсах у Заланові. Двоповерхову будівлю було зведено на народні кошти всього за шість місяців. Стараннями священників, громади, директора, вчителів гімназія стала справжнім духовним вогнищем в Галичині.

Учителі ревно дбали про виховання гімназистів у пошані і любові до християнських чеснот, про плекання високих ідеалів служіння рідній землі. В

1913 році старанням вчителів д-ра Никифора Гірняка та Миколи Бабина заснована організація «Пласт». Наплив учнів був таким великим, що виникла потреба у будівництві у кілька разів більшої споруди. Завдяки активній праці комітету, всієї громади Рогатинського повіту, сприянні меценатів з усієї Галичини і з далекої Америки велику споруду, яка і сьогодні є архітектурною окрасою краю, було освячено у вересні 1912 року.

Перша світова війна перервала навчання. У Січові Стрільці пішли вчителі і старші гімназисти. Вони сформували Рогатинську сотню. Вело їх нестримне бажання у цьому вихорі великодержавницьких інтересів здобути власну волю і незалежність. Першим став Михайло Галушинський.

У післявоєнний час польська влада декілька разів закривала гімназію. Однак активна участь у долі гімназії Митрополита Андрея Шептицького, який два рази відвідував її особисто, рятувала цю цитадель високого духа і науки від остаточного знищення. У 1930 році на базі гімназії було відкрито Малу Духовну Семінарію. У 1931 році Головна Управа товариства «Рідна школа» відкрила нову гімназію під назвою «Приватна коєдукаційна гімназія імені князя Володимира Великого».

Шкідливою морально і політично визнала діяльність гімназії радянська влада, яка з приходом у Галичину у вересні 1939 року закрила її остаточно... Ліквідувавши гімназію, нова влада не змогла ліквідувати її дух, що назавжди оселився в свідомості і серцях наших краян, що передавався і передається від покоління до покоління.

На новій хвилі духовно-національного відродження було повернуто до життя Рогатинську гімназію імені Володимира Великого.

1 вересня 1991 року з Божим благословенням нове покоління рогатинців увійшло в історичну будівлю славної гімназії, щоб продовжити важливу справу своїх великих попередників. Першим директором став колишній гімназист Богдан Бандура.

1992 рік – посвячено гімназійний прапор, відроджено діяльність Пласту.

1993 рік – започатковано випуск літературно-мистецького часопису «Рогатинські світанки». Головним редактором став Богдан Дидик;

1997 рік – перший випуск у відродженій гімназії;

2000 рік – підписання угоди про співпрацю з Національним університетом «Києво-Могилянська Академія». Рогатинська гімназія стала колегіумом НаУКМА.

2005 рік – Рогатинська гімназія стала науковим майданчиком Всеукраїнського експерименту «Виховання духовності, національної свідомості особистості на засадах християнської моралі та національних цінностей українського народу».

2007 рік – підписання угоди про співпрацю з Українським Католицьким Університетом.

В історії гімназії золотом викарбовані імена духовних опікунів, громадських діячів, педагогів добродійців.

Тернопільський навчально-виховний комплекс «Школа-колегіум Патріарха Йосифа Сліпого»

У День знань, 1 вересня 2011 року, відбулося урочисте відкриття навчально-виховного комплексу «Школа-колегіум Патріарха Йосифа Сліпого». Заклад є інноваційною, альтернативною навчальною установою, що розвиває духовність, сприяє гармонізації стосунків: вчитель-учень, учень-батьки, учень-учень. Він утворився в результаті реорганізації та злиття Християнського колегіуму імені Й. Сліпого з Тернопільською загальноосвітньою школою I-III ступенів № 12.

Кредо закладу: «Через терни до зірок».

Формувати духовно сприятливу атмосферу закладу допомагає присутність у ньому духівника, а також свідомі і практикуючі християни, педагоги і вихователі, батьківський комітет та громадські організації. У закладі діє світлиця, де проходять зустрічі з учнями, вчителями. Сюди може прийти кожен, хто потребує духовної розмови чи мудрої поради.

У школі-колегіумі є двадцять три класи, в яких навчається 468 учнів. Викладацький склад формує 56 вчителів.

Із шостого по восьмий класи є поглиблене вивчення іноземних мов, а також діють 24 гуртки і 7 спільнот, які проводять активну благодійну діяльність. Волонтери піклуються про самотніх людей похилого віку, проводять численні акції – відвідування сиротинця «Пречиста родина» та Петриківського дитячого будинку-інтернату. У закладі активно проводять роботу щодо відкриття музею Патріарха Йосифа Сліпого. Школа-колегіум тісно співпрацює з культурно-мистецьким благодійним фондом імені Патріарха Йосифа Сліпого.

Ужгородська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів № 8

Школа заснована наказом міськвико м. Ужгорода в серпні 1956 року як неповна середня. У рік відкриття навчалось у 3-7 класах 280 дітей. Першим директором призначений Михайло Васильович Кошеля.

Початок роботи був дуже важким. Хтось із дітей почувався ображеним переводом в іншу школу, хтось радів, що його прийняли хоч тут. Отож не раз перешкоджали вести заняття, зривали уроки. Багато вчителів, дочекавши в черзі за роботою 3-5 років, через півтора-два місяці покидали школу. Нерідко директорові доводилося сидіти на уроці то в одному класі, то в іншому.

Тоді тут усе було вперше. Перші вчителі: Катерина Василівна Лисицька – математик, Георгій Георгійович Суран – фізик, Михайло Іванович Перепелиця – історик та інші з перших двох десятків педагогів. Чимало можна почути про кожного викладача, про його педагогічну майстерність, ентузіазм, наполегливість, силу характеру і витривалість. Вони приймали нетрадиційні рішення, вміли виконати будь-яке педагогічне завдання.

І діти пригорнулися до школи. Вони побачили в учителях своїх союзників, помічників, старших порадників. До наступного навчального року вже набрали учнів для першого і другого класів. А через рік, у 1960 р., - перший випуск. Г. Г. Суран, класний керівник, дав путівку в життя 25 учням. У другого випуску 15 старшокласників класною дамою була ще зовсім юна, одна з найчарівніших учительок Марія Василівна Шевера.

Характерною особливістю школи з перших днів була її інтернаціональна забезпеченість: українці, росіяни, угорці, євреї, поляки, словаки. Тому й заснував Іван Миколайович Лавкай КІД – клуб інтернаціональної дружби. Проводилась велика дослідницька, пізнавальна, патріотично-виховна робота.

Прошли десятиліття – становлення, прці, пошуку. Видно результати. А все ж то залежить від фахового рівня педколективу. Тільки в минулому навчальному році н. о забезпеч 28 педагогів. Звання вчителя-методиста одержали директор школи В. В. Гиндрюк, вчитель математики І. П. Свид, звання старшого вчителя – заступники директора по навчально-виховній роботі Н.М. Дворак, Л. В. Куля, вчителі Л. М. Хлибова, Л. А. Гамерман, Н. Є. Лазар. Спеціалістами вищої категорії стали вчителі А. І. Цугорко, Г. П. Пігаліцина, М. В. Шевера, Г. Ф. Діденко, Л. О. Тураній, І. А. Кримова.

Активно працювали вчителі над розробкою варіативних програм, які успішно пройшли ліцензування при міському відділі освіти. За цими програмами займаються найсильніші учні.

Вже кілька років поспіль школа завойовує призові місця на предметних олімпіадах. Зокрема, здобули друге загальнокомандне (після Ужгородської гімназії) серед шкіл міста і перше серед усіх загальноосвітніх шкіл. 16 учнів відстоювали честь Ужгорода на обласних олімпіадах, а троє з восьмої були учасниками загальноукраїнських, де зайняли призові місця.

Відома восьма загальноосвітка й аматорською активністю, юними талантами. На міському огляді художньої самодіяльності за виконання естрадної пісні Катя Никітіна визнана найсильнішою, а Ліза Іванців вийшла на друге місце. В призерах хор молодших школярів, яким керує С. М. Фрінцко, вокальний ансамбль «Джерельце» (керівник Т. М. Жупанин), театр народних традицій «Масленица» (керівники А. В. Годинка, Е. І. Чепур).

Найсильнішими в місті серед ровесників визнані баскетболісти; другими стали хлопці у прикладних видах спорту на змаганнях допризовної молоді.

У минулому навчальному році вона випустила вісім медалістів. Усі вони стали студентами різних вузів України.

До речі, взагалі за оглядовий період з медалями школу закінчили 60 учнів. Усі вони поступили у вузи із першого разу. Значить, не «дуті» були медалісти, а за труд заслужено нагороджені. Цікава і промовиста ще одна цифра: із 65 цьогорічних випускників 45 уже навчаються у вищих навчальних закладах.

Школі 40 років. За цей час відбулося 35 випускних вечорів. Їх відсвяткували понад 1600 юнаків і дівчат. Багатьох із них поєднують міцні і надійні почуття дружби, товаришування. Більше 40 колишніх учнів між собою поєднали свої долі, ставши на рушничок щастя. Утворюються вже учнівські династії. Наприклад, з окремих сімей навчається третє покоління.

Цей загальноосвітній заклад успішно функціонує завдяки багатогранній і самовідданій праці педагогів. Є тут заслужені, всіма шановані, відмінники народної освіти, хтось свій професіоналізм підвищував на науковій основі, хтось ріс до рангів керівних, а хтось і без титулів, але не менш сумлінно і старанно трудиться й любимою школярами. Кожний по-своєму і всі разом докладають свою працю, щоб сіялося добре, розумне. Вічне.

Загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів № 2 Чопської міської ради Закарпатської області

Чопська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів № 2 Чопської міської ради Закарпатської області – школа з угорською мовою навчання. Розпочала свою діяльність у 1945 році. Тоді була відкрита семирічна школа у приміщеннях теперішньої Чопської ЗОШ №1.

У 1953 році 8 класів переходять у нову школу за адресою вулиця Миру, 13.

1954 рік – семирічна школа реорганізована в середню школу.

1964 рік – школа перейшла з підпорядкування Львівської залізниці у підпорядкування Міністерства освіти.

У 1968-1969 навчальних роках розпочата добудова десяти класних приміщень, спортивного залу та їдальні. Велику допомогу у будівництві школи надавав тодішній голова міської ради В.Гладков та голова батьківського комітету Б.Балог. На початку 1980-х років будівництво було завершено.

За період існування школи змінилось чимало директорів, серед них: В.В. Анталовський, Й.Л.Шкотняр, І.І.Паладі, О.Й.Шитев, Е.М.Финеш.

З 2005 року Чопська ЗОШ І-ІІІ ступенів №2 підпорядковується Чопській міській раді. З того моменту в історії навчального закладу розпочався новий період. За сприяння міського голови Г.В. Цар та депутатського корпусу школа перейшла на автономне опалення, учні отримали майданчик для урочистих заходів, учні 1-4 класів та діти із малозабезпечених сімей харчуються за рахунок бюджету міста.

Переважна більшість випускників школи продовжує навчання у вищих навчальних закладах. За останні роки значно покращився естетичний вигляд класних приміщень та зміцнилася матеріально-навчальна база школи. Школа має комп'ютерний клас, спортзал, їдальню.

У 10-11 класах запроваджено профільне навчання із філологічним та універсальним профілями. В навчальному закладі функціонують різноманітні гуртки: краєзнавчий (керівник Лефко Я.Я.), хімії (керівник Висоцька Е.В.), англійської мови (керівник Лукач Ж.В.), ляльковий театр (керівник Ковач-Буркуш Є.С.), юних інспекторів руху (керівник Паладі І.І.), спортивний (Півсе Ф.Ф.), стрілецький (керівник Комоні Л.Л.). Вчителем історії та географії Лефко Я.Я. створений краєзнавчий музей.

Вчителі школи Дебрецені О.О., Балог О.О., Кун Ж.З., Буркуш А.А., Мага В.В., Пинзеник М.М., Капко Л.М. перекладають та пишуть підручники для угорськомовних шкіл Закарпатської області.

У 2012-2013 навчальному році у школі навчається 374 учні у 18 класах. За 56-річну історію школи навчальний заклад закінчили випускники-відмінники: з золотою медаллю – 36 учнів, з срібною медаллю – 31 учень та 60 випускників закінчили 9 клас з відзнакою. Серед випускників школи є відомі та знані люди: Берцик Петро – доктор астрономічних наук, директор астрономічного інформаційного центру АН України, Балог Йосип – доктор хімічних наук, Кун Степан – кандидат хімічних наук АН України, Роман Василь – головний онколог м. Санкт-Петербурга, Товт Юрій протягом багатьох років був головою міста, Буркуш Арпад – протягом 6 років працював вчителем фізики, на даний час є заступником міського голови, Кун Федір – стоматолог, працює в Угорщині, Гегедуш Аттіла – травматолог в Німеччині, Ковач Гейза – редактор телеканалу «Тиса 1», Дебрецені Мигаль – головний редактор угорського національного телебачення, Ур Лайош – кандидат філологічних наук УжНУ, Берта Елеонора – кандидат філологічних наук, Черничко Степан – кандидат філологічних наук, проректор Закарпатського угорського інституту ім. Ференца II Ракоці.

На даний час школу очолюють: Мага В.В. – директор, вчитель історії, педагогічний стаж – 24 роки, вчитель вищої категорії, «вчитель-методист», Дьєрі Б. Д. – заступник директора з навчально-виховної роботи, вчитель фізики, педагогічний стаж – 13 років, вчитель першої категорії, Кочмар Г.Й. – заступник директора з виховної роботи, вчитель образотворчого мистецтва, музики, художньої культури та фізкультури, педагогічний стаж – 11 років, вчитель першої категорії.

Чортківська загальноосвітня школа № 5 І-ІІІ ступенів Тернопільської районної ради

У 1987-1988 н.р. у мікрорайоні Кадуб по вул. Володимира Великого, 4Б м. Чорткова була відкрита нова школа на 1668 учнів. Першим директором школи було призначено Гречина Богдана Петровича, заступниками директора школи: з навчально-виховної роботи – Злепко Світлану Петрівну, Гевко Ірину Михайлівну та з виховної роботи Данилко Людмилу Анатоліївну. Педагогічний колектив школи налічував 105 вчителів. З 2003 року по даний час посаду директора школи обіймає Маньовська Марія Григорівна – вчитель вищої категорії, старший вчитель, вчитель-методист, відмінник освіти України, педагогічний стаж якої 27 років.

З 1991 року по даний час заступником директора школи з навчально-виховної роботи в школі працює Колодій Галина Миколаївна – вчитель вищої категорії, старший вчитель, педагогічний стаж якої 34 роки.

З 2004 року по даний час заступником директора школи з навчально-виховної роботи в школі працює Стефанишин Ганна Йосипівна – вчитель вищої категорії, старший учитель, педагогічний стаж якої 33 роки. З 1998 року по даний час заступником директора школи з виховної роботи в школі працює Ябчанка Марія Михайлівна – вчитель вищої категорії, старший вчитель, педагогічний стаж якої 27 років.

На даний час у школі працює 81 вчитель.

Школа має не тільки ті чи інші традиції. У ній панує унікальний культурний, духовний та інтелектуальний простір.

За 22 роки своєї діяльності школа має чималі досягнення: У 2005 році школа брала участь у Всеукраїнському громадському конкурсі стану умов і охорони праці в установах, закладах, підприємствах МОН України та ЦК профспілки працівників освіти і науки України, в якому стала переможцем і нагороджена Почесною грамотою МОН України. Про результати даного конкурсу опубліковано в інформаційному збірнику МОН України № 16-17, 2005р. У 2006 році школа взяла участь у Всеукраїнському конкурсі «100 кращих шкіл України – 2006» у номінації «Школа педагогічного пошуку», де стала лауреатом та нагороджена Дипломом. Матеріали конкурсу опубліковані у спеціально випущеному збірнику під назвою «Школи України – 2006».

У 2006 році школа взяла участь у Всеукраїнському конкурсі-захисті сучасної моделі навчального закладу «Школа сприяння здоров'ю», де стала переможцем і нагороджена Дипломом І ступеня управління освіти і науки

Тернопільської обласної державної адміністрації та Подякою Міністерства освіти і науки України. У 2006 році школа знову взяла участь і стала переможцем у обласному етапі Всеукраїнського огляду-конкурсу на кращий стан фізичного виховання серед міських навчальних закладів «Стану фізичного виховання». Нагороджена Дипломом II ступеня управління освіти і науки Тернопільської обласної державної адміністрації. У 2008 році школа брала участь в районному огляді-конкурсі на кращу організацію правової освіти, де стала переможцем, здобувши I призове місце, в обласному конкурсі – II призове місце. У 2006-2007 н.р. школа брала участь у районному конкурсі «Обличчя освіти Чортківщини» у номінаціях «Я і мій кабінет» та «Методичний кабінет школи», де стала переможцем у даних номінаціях. У 2007-2008 н.р. – у районному конкурсі «Обличчя освіти Чортківщини» у номінації «Вчитель, яким пишається школа» брала участь вчитель-методист музики Радко Ольга Юріївна і одержала II призове місце. За проведену масово-агітаційну роботу по залученню учнівської молоді до навчально-практичної діяльності з проблем енергоефективності та раціонального використання ресурсів, участі в обласному етапі національного туру Міжнародного конкурсу «Енергія і середовище» вчитель хімії Садовська Тетяна Ярославівна та творча група «Наукова зміна» відзначені Дипломами та Подякою обласного еколого-натуралістичного центру учнівської молоді управління освіти і науки Тернопільської обласної державної адміністрації.

Школа, як храм науки – спільне надбання не одного покоління ентузіастів. Вона дала путівку в життя лікарям і вчителям, юристам і правоохоронцям, банкірам і священикам, товаровознавцям і будівельникам, інженерам та механізаторам, льотчикам та артистам. Школа гордиться багатьма своїми випускниками.

В школі створені всі належні умови для навчання та виховання учнів. Навчально-матеріальна база школи складається із навчальних кабінетів: фізики, хімії, біології, зарубіжної літератури, математики, історії, правознавства, ОБЖ, образотворчого мистецтва, української мови, інформатики, музики, іноземної мови, географії, 12 класів-кабінетів початкових класів, двох спортзалів, захисту Вітчизни, тир, механічної, слюсарної майстерень, майстерень з обробки тканини, харчових продуктів, танцювального класу. До послуг учнів актовий зал, «Бабусина світлиця», зимовий сад, бібліотека, їдальня, спальня та три ігрові кімнати. Вони естетично оформлені, озеленені, меблі відповідають віковому росту учнів. На

території школи є спортивний майданчик, навчально-дослідна ділянка, зона відпочинку, господарські будівлі.

Школа визначила свою концепцію розвитку, має власні пріоритети через творчий пошук колективу. Діяльність закладу базується на засадах демократизму, творчого пошуку, дотримання принципу партнерства, взаємодопомоги.

ДОСВІД ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОЇ РОБОТИ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ЗАКЛАДІВ ЗАХІДНОГО РЕГІОНУ УКРАЇНИ

Забезпечення ефективності навчально-виховного процесу вимагає використання всієї різноманітності організаційних форм навчальної й виховної діяльності та їх поєднання відповідно до мети. Перед учителем постає питання вибору в кожному конкретному випадку найбільш вдалого їх сполучення для кожного етапу уроку, кожного елемента змісту виховного процесу. Тому повинні бути проаналізовані специфіка змісту, можливості школярів і визначена раціональна форма навчання й виховання.

Відповідно до цього нами показано різноманітні форми, рекомендації, поради, пам'ятки та ідеї, на яких ґрунтується концепція роботи навчальних закладів.

Багринівська школа Чернівецької області

Рекомендації батькам майбутніх першокласників

- Привчайте дитину бути самостійною, дотримуватися дисципліни.
- Викликайте у дитини пізнавальний інтерес, розширяйте її світогляд.
- Розкажіть дитині, як ви пішли у 1 клас або про якийсь цікавий випадок, який з вами трапився у школі. Спробуйте зацікавити дитину, адже від цього залежить, з яким почуттям вона чекатиме своїх перших шкільних днів – з радісним хвилюванням чи з покірною приреченістю.
- Завчасно купіть з дитиною зошити, олівці, портфель, шкільний одяг. Це підкреслить необхідність готуватися до навчання у школі.
- Складіть для дитини правильний режим дня, в якому передбачте не лише відвідування школи та виконання домашніх завдань, а й її улюблені заняття: ігри, прогулянки, перегляд мультфільмів. Це дасть змогу уникнути стресу та скоротити тривалість адаптації дитини у школі.
- Слухайте дитину, обговорюйте випадки, які з нею трапилися у школі, роз'яснюйте окремі ситуації та радьте, як у них слід поводитися. Будьте дитині помічником і наставником, а не контролером та цензором.
- Уникайте роздратування та відкритої критики. Якщо дитина зазнала невдачі, підтримайте її словами «якби ти зробив ось так, то вийшло б

ще краще». Пам'ятайте, що позитивне ставлення дитини до своєї особистості залежить переважно від ваших оцінок.

- Підтримуйте постійний зв'язок зі школою.

Поради батькам як оцінювати шкільні успіхи своїх дітей

Батькам у відносинах із своїми дітьми необхідно зменшувати хворобливість їх переживань з приводу невдач, допомагати їм емоційно переборювати ситуації, які пов'язані зі шкільними оцінками. Як ставитись до шкільної оцінки в сім'ї? Як зробити так, щоб ставлення батьків позитивно впливало на дитину, а не пригнічувало її?

Правило 1. Пам'ятайте, що спілкуватися в люті, роздратуванні – все одно, що включити в автомобілі «газ» і натиснути на гальма.

Правило 2. Старий, вічний педагогічний гріх. Ми очікуємо від дитини все і зараз. Нам потрібно, щоб дитина вчилася сьогодні добре, ми примушуємо її – вона вчиться, але стає н. о. за неї і ненавидить учіння, школу, а може й ... вас.

Правило 3. Ви любите свою дитину, незважаючи на її успіхи у школі. Вона відчуває вашу любов і це допомагає їй бути впевненою в собі.

Правило 4. Дитина очікує від батьків не докорів, а спокійної допомоги.

Правило 5. Щоб позбавити дитину недоліків, намагайтеся вибрати один – той, якого ви хочете позбавитися найбільше, і говоріть тільки про нього.

Правило 6. Порадьтеся із дитиною, почніть з ліквідації шкільних труднощів.

Правило 7. Хваліть виконавця, критикуйте – виконання. У ваших силах допомогти відокремити оцінку її особистості від оцінки її роботи.

Правило 8. Оцінка повинна порівнювати сьогоднішні успіхи дитини з її власними вчорашніми.

Правило 9. Не скупіться на похвалу; будуючи стосунки з власною дитиною, не орієнтуйтеся тільки на шкільні оцінки.

Правило 10. Виділіть у морі помилок острівок успіху, на якому зможе укорінюватися дитяча віра в себе і в успіх своїх навчальних зусиль.

Правило 11. Ставте перед дитиною найбільш конкретні та реальні цілі. Не спокушайте дитину цілями, яких неможливо досягти.

Пам'ятка для батьків учнів 5 класу

Будь-які перехідні періоди життя і діяльності дітей висувають специфічні проблеми, що пов'язані зі зміною в організації навчальної діяльності у середніх класах. Умови, які змінилися, пред'являють більш високі вимоги до інтелектуального і особистісного розвитку, до ступеня сформованості у дітей певних учбових знань, дій, навичок. Процес звикання до шкільних вимог і порядків, нового для п'ятикласників оточення, нових умов життя розуміється як адаптація.

- Якщо вас щось турбує в поведінці дитини, якомога швидше зустріньтесь і обговоріть це з класним керівником, шкільним психологом.

- Якщо в родині відбулися події, що вплинули на психологічний стан дитини, повідомте про це класного керівника. Саме зміни в сімейному житті часто пояснюють раптові зміни в поведінці дітей.

- Цікавтеся шкільними справами, обговорюйте складні ситуації, разом шукайте вихід із конфліктів.

- Допоможіть дитині вивчити імена нових учителів, запропонуйте описати їх, виділити якісь особливі риси.

- Основними помічниками у складних ситуаціях є терпіння, увага, розуміння.

- Обов'язково дотримуйтеся режиму дня. Потрібно пристосувати режим дня так, щоб він позитивно впливав і на режим харчування, сон, прогулянки, і на виконання домашніх завдань, тощо.

- Головне новоутворення підліткового періоду – відкриття своєї індивідуальності, свого «Я». Підвищується інтерес до свого тіла, зовнішності.

- У дітей настає криза, пов'язана з бажанням здобути самостійність, звільнитися від батьківської опіки, з'являється страх перед невідомим дорослим життям. Пам'ятайте, що дитині потрібна не стільки самостійність, скільки право на неї.

- Внутрішній світ дитини ще нестабільний, тому батькам не слід залишати своїх дітей без нагляду, а також ослабляти контроль за навчальною діяльністю зразу. Підліток дуже вразливий і легко піддається як позитивному впливу, так і негативному.

- Заохочуйте допитливість дитини. Якщо ви спробуєте позбутись її, коли вона ставить відверті запитання, дитина шукатиме відповіді на стороні.

- У цьому віці розширюється коло спілкування, з'являються нові авторитети.

- Недоліки й суперечності в поведінці близьких і старших сприймаються гостро й хворобливо.

У батьках підлітки хочуть бачити друзів і порадників, а не диктаторів.

ЯКЩО:

- Дитину постійно критикують, вона вчиться ненавидіти;
- Дитину висміюють, вона стає замкнутою;
- Дитину хвалять, вона вчиться бути вдячною;
- Дитина росте в докорах, вона вчиться жити з почуттям провини;
- Дитина росте в терпимості, вона вчиться розуміти інших;
- Дитина росте в чесності, вона вчиться бути справедливою;
- Дитина росте в безпеці, вона вчиться вірити в людей;
- Дитина росте у ворожнечі, вона вчиться бути агресивною.

Поради психолога

Домашні завдання

Виконання домашніх завдань – важлива частина навчання та виховання дитини. Це допомагає їй покращити та закріпити знання, формує наполегливість, дисциплінує.

Скільки часу щодня ми витрачаємо на дрібниці, а потім його не вистачає на головні справи. Пригадуються слова: «За свої невдачі ми розплачуємося успіхами інших...». Допоможіть дитині стати успішною!

Ось кілька порад для батьків

Розробіть режим дитини. Разом з дитиною встановіть конкретний час і місце для виконання домашніх завдань. Визначте час для навчання, домашньої роботи та відпочинку (наполягайте на його дотриманні). Врахуйте прийом їжі та відхід до сну. Знайте, що деякі діти вважають за краще готувати уроки відразу після школи, а інші хочуть відпочити, перш ніж взятися за навчання. Експериментуйте, щоб створити кращі умови для дитини. Слідкуйте за дитиною та нагадуйте їй про режим.

Створіть умови для навчання

Вимагайте від дитини порядку на робочому столі. Забезпечте тишу, переведіть братів і сестер до інших кімнат. Вимкніть телевізор та радіо. Тримайте всі телефони у себе. Закрийте електронну пошту, чати і соціальні мережі. Перевірте наявність книг, зошитів та приладдя. Допомога у навчанні:

Розгляньте кожне завдання з вашою дитиною. Привчіть дитину складати план перед початком. Допоможіть вивчити складний матеріал.

Підвищить мотивацію

Програмуйте дитину на успіх. Хваліть її об'єктивно, ніби ви даєте оцінку чужій дитині. Хваліть дитину за добре виконане завдання. Не оцінюйте кожен крок, так дитину можна довести до неврозу. Нагадайте дитині: «Коли ти закінчиш, то зможеш грати в комп'ютерні ігри...».

Ці поради допоможуть дитині готувати домашні завдання ефективніше та мати більше часу на активний відпочинок та заняття за інтересами. Систематичне виконання домашніх завдань – шлях до успіху!

Волинський ліцей-інтернат Волинської обласної ради

Метою виховної роботи ліцею є формування в ліцеїстів національної свідомості, патріотизму, кращих рис українського народу – волелюбності, духовності, добротворення, щирості, щедрості, працелюбності, гуманності та ін.

У виховній роботі ліцею головне – гуманізація і демократизація, які сприяють визнанню дитини як особистості, створюють відповідні умови для розвитку її здібностей, творчого потенціалу, схильностей, надають їм допомоги у життєвому самовизначенні, повноцінній самореалізації. Цьому сприяють щорічні краєзнавчо-туристичні експедиції у зимові та літні Карпати, під час яких відбувається формування та становлення визначальних компетенцій особистості. Саме там виховують відповідальність, самостійність, уміння жити в колективі, виживати в екстремальних ситуаціях.

У ліцеї ефективно працює учнівське самоврядування. Ліцеїсти вчаться самостійно робити усвідомлений вибір, беручи участь в обговоренні різних питань: якою буде шкільна форма, який клас стане «Класом року», кого і як преміювати за результатами загального рейтингу. Рейтингова система оцінювання діяльності ліцеїста є об'єктивним і справедливим відображенням

реальних академічних, творчих досягнень та рівня морально-етичної культури поведінки ліцеїста.

Ліцей – активний учасник спартакіади серед шкіл нового типу області і в загальнокомандному заліку постійно посідає одне з призових місць. Одним із компонентів програми фізичного виховання учнів є робота туристично-краєзнавчого гуртка. Основною метою туризму є участь в походах і змаганнях із туристичного багатоборства та формування в учнів екологічної культури. Екологічне виховання сприяє розвитку інтелектуального потенціалу ліцеїстів. Клуб «Еколог», що діє вже 10 років, створює підвалини екологічної культури учнів через системні знання про природу; орієнтування у найближчому природному оточенні; усвідомлення життєво необхідних потреб; ознайомлення з відомостями про взаємозв'язки живої і неживої природи, її значення в житті людини. Екологічна культура, що проявляється у свідомості, мисленні та поведінці особистості, формується через активну діяльність членів клубу: участь у природоохоронних акціях, конференціях, виставках тощо.

Інтелектуальний клуб «Еверест» здійснює свою діяльність в складі Наукового товариства Волинського обласного ліцею-інтернату відповідно до його Статуту, положень Наукового товариства, власного Статуту.

Засновниками клубу є: дирекція Волинського обласного ліцею-інтернату, Наукове товариство та Наукова рада ліцею.

Головною метою клубу є:

- формування в дітей цілісної картини світу;
- розвиток внутрішнього світу учнів;
- вдосконалення учнів як особистості;
- навчити самостійно здобувати знання;
- навчити учнів оперувати набутими знаннями для формування думок;
- навчити вести наукову дискусію;
- поглибити знання учнів про себе;
- формувати в учнів інтерес до певної науки чи галузі знань;
- допомогти членам клубу знайти своє місце в житті.

Діяльність клубу будується на принципах доступності, гуманізму, демократизму, незалежності від політичних, громадських і політичних об'єднань; взаємозв'язку розумового, морального, естетичного виховання; рівності умов кожного члена для повної реалізації його здібностей, таланту, всебічного розвитку; органічного зв'язку з національною історією, культурою, традиціями; диференціації змісту і форм освіти; науковості.

Городенківська загальноосвітня школа № 1 Івано-Франківської області

У школі організовано історико-етнографічний музей. Музей характеризується експозиційними розділами:

1. Первісно-общинний лад на Городенківщині;
2. Історія Городенки в IX-XX н.;
3. Ремесла нашого міста;
4. Архітектурні пам'ятки Городенки;
5. Етнографія краю.

Всього фонд музею налічує 107 музейних предметів.

Музей – це установа, в якій відвідувач вступає в безпосередній контакт із тисячами різноманітних предметів, що складають світ інших людей.

На одному із засідань Ради шкільного краєзнавчого музею було вирішено організувати шкільний краєзнавчий музей – відкрити експозицію, щоб учні школи могли усвідомити незворотність втрати свого коріння і були рішучі зберегти нашу культурну спадщину, відтворити її принаймі в документах і матеріалах музейних експонатів.

В експозиції музею розповідається про трипільську культуру. Ці племена жили не в шатрах, а в тривких вкопаних в землю землянках, займалися рибальством, хліборобством, скотарством, мисливством. В печері Городниці знайдено кілька кам'яних сокир і серпів.

Бронзова доба представлена племенами, які виготовляють металеві знаряддя з бронзи, що була сплавом міді з цинком. Швидко розвивається торгівля бронзовими виробами. Під час розкопок знайдено бронзові браслети, серпи.

Перша експозиція нашого музею якраз присвячена найдавнішому періоду історії Городенки.

У період боротьби за визволення на території нашого міста знайдено багато видів зброї: шаблі, мечі, штики, рушниці, які теж представлені в експозиції музею.

Міські ремісники певних спеціальностей об'єднувалися в особливі організації – цехи. Життя цеху регулювалося статутом. Цех володів судовою владою над своїми членами, обкладав їх податками, а в разі потреби створював власне ополчення для оборони міста. Цехи очолювали виборні посадові особи – цехмістри. Ремісниче життя в Городенці вирувало південніше зруйнованого замку. Свої цехи мали столяри, тесляри, бондарі,

стельмахи. Зразки їхніх виробів також представлені в експозиції шкільного музею.

У музеї також широко представлена покутська вишивка. Це і сорочки, запаски, галстуки, чоботки і багато іншого одягу.

Також зроблена виставка солом'яних виробів: плетенки, постолі, капелюхи, обв'язані соломою скляні бутлі і н..

Добромільська ЗСШ І-ІІІ ступенів Львівської області

Основними ідеями, на яких ґрунтується концепція розвитку навчального закладу є:

- Ідеї саморозвитку
- Ідея індивідуального навчання
- Ідеї розвивального навчання
- Ідеї формування творчої особистості
- Ідеї проектного навчання
- Ідея нових інформаційних технологій
- Ідеї колективного творчого виховання
- Ідеї гуманізації освіти, створення ситуації успіху.

Головна місія школи – адаптувати школяра, майбутнього випускника до життя в соціумі, навчити його вчитися, здобувати знання упродовж усього життя. Педагог, який сам не вдосконалюється, не може виконати таку місію. Тому кредо творчого розвитку педагогів «Нема меж досконалості», а кредо творчого розвитку учня «Пізнати себе, знати себе, повірити в себе».

Довговойнилівська ЗОШ І-ІІІ ступенів Калуського району Івано-Франківської області

Мета виховної роботи

Національно-патріотичне виховання, розвиток громадянської свідомості, почуття власної гідності, естетичних смаків, духовного багатства.

Завдання

- Створення умов для формування національної свідомості в підростаючого покоління, дотримання моральних та правових норм;
- Визначення оптимальних методів, форм, засобів, що сприяють формуванню в учнів національної свідомості;
- Реалізація творчого потенціалу учнів в інтересах її становлення, формування духовної культури та патріотизму в учнівському середовищі.

Самоосвітня діяльність

- Участь в районному конкурсі «Розколяда»;
- Участь у районних конкурсах обдарованої учнівської молоді;
- Робота над проектом «Я – громадянин України»;
- Участь у конкурсі «Клас року»;
- Участь у районних масових заходах.

Золочівська загальноосвітня школа №2 I-III ступенів імені Маркіяна Шашкевича Львівської області

Форми виховної роботи в початковій школі 1-4 класи

Ситуаційно-рольова гра – форма виховної роботи в якій розігрується життєва ситуація, де учні грають певні ролі. *Вчитель* – об'єднує дітей за лічилкою у малі групи та роздає учням ситуації – малюнки, які заготовлює заздалегідь (невеличкі ситуації-малюнки розповідають про життєві ситуації, в яких головні герої поведуть себе невірно, порушуючи норми поведінки, етичні правила тощо). *Учні* – за декілька хвилин (5-7 хвилин) розглядають

малюнки-ситуації, за допомогою вчителя обирають собі ролі, вигадують діалог, який міг би відбутися між головними героями, зображених на малюнках та одягають елементи костюмів і готуються до розігрування ситуації, яку повинні продемонструвати у класі. В кінці проведення гри вчитель разом із учнями обговорюють ситуації, виробляють спільне рішення щодо помилок та шляхів їх розв'язання у реальному житті. Відповідають на такі запитання: хто саме себе невірною поведінкою, в чому причина цієї поведінки, як було треба вчинити, що сказати? *Наприклад: "Завтрашній характер – у сьогоднішньому вчинкові", І клас розігрування життєвих ситуацій "Чарівні слова відкривають серця", розгляд в групах життєвих ситуацій "Як би я вчинив..."*.

Сюжетно-рольова гра – ця форма виховної роботи спрямована на оцінку дій героїв, які приймали участь у розігруванні сюжету. В грі приймають участь діти, виконуючи ролі за підготовленим сюжетом. *Вчитель* – об'єднує дітей за лічилкою у малі групи та роздає учням невеликі сюжети (казкові, життєві, або сюжети у малюнках, коміксах), які заготовлює до проведення гри і надає учням можливість підготуватися до виступу (сюжети невеликі за об'ємом та носять виховний характер, в яких герої роблять помилки, або поводять себе невірною). *Учні* – за декілька хвилин (5-7 хвилин) читають сюжет, вирішують хто буде грати головні ролі або розглядають малюнки-сюжети, за якими моделюють діалог, що міг відбутися між головними героями, зображених на малюнках. За допомогою вчителя одягають елементи костюмів та готуються до розігрування сюжету. Вчитель читає слова автора та допомагає учням у грі. В кінці проведення гри вчитель разом із учнями, обговорюють сюжет та роблять висновок про те, які допустив помилки і які саме. Учні відповідають на такі запитання: хто у сюжеті був правий, чому так сталося, як було треба вчинити, що сказати? *Наприклад: Рольова гра "Я на вулиці", "На кого я хочу бути схожим у житті" ("Мій ідеал")*,

Гра-драматизація – форма виховної роботи, яка допомагає учням розкрити творчі акторські здібності. Вчитель готує ролі індивідуально із кожним героєм, проводить репетиції. За бажанням вчителя можна провести "кастинг на краще виконання головних ролей". Сюжет обирається спільно з учнями (відома або невідома казка, уривок драматичного твору, вигаданий учнями із вчителем драматичний сюжет, притча, легенда тощо). Після проведення гри учні разом із вчителем визначають (голосуванням або оплесками) кращі виконання ролей за номінаціями "кращий актор", "за

краще перевтілювання”, “за кращий костюм”, “за кращу драматичну гру” тощо. **Інсценізація** – форма виховної роботи, яка допомагає учням набувати акторської майстерності та проявляти творчість, талант. Вчитель обирає сюжет для інсценізації, розподіляє ролі або шляхом жеребкування учні обирають їх самостійно. 1 варіант – вчитель читає слова автора та слова головних героїв, а учні імпровізаційно невербально виконують ролі. 2 варіант – вчитель читає слова автора, а учні слова героїв. Після виконання фрагменту драматичного твору, вірша, пісні, казки, яку про інсценували, вчитель обговорює разом із дітьми сюжет, оцінює поведінку героїв, вчинки, роблять висновок про те, чия гра запам’яталась більше або чим сподобався мені актор. Оцінюється ерудиція, творчість, акторська майстерність тощо. *Наприклад: Інсценізація “Якщо твій друг помилився...”, “Якщо ти погано вчинив”, інсценізація казки “Про двох братів – Умійка та Невмійка”.*

Гра – бесіда – форма виховної роботи, яка проводиться із метою донесення до відома дітей норм і правил спілкування, поведінки в різних життєвих ситуаціях, суспільних місцях (транспорті, театрі, музеї, крамницях, на вулиці тощо). *Вчитель* – обирає тему бесіди та проводить її у вигляді гри. Гра проводиться за обраними правилами. У цій грі може приймати участь школярі із старших класів, які виконують певну роль. Вступна частина бесіди складається із опису подій (читання оповідання, вірша, казки). Основна частина складається із питань, направлених на аналіз і оцінку поведінки, роз’яснення виховних норм, розповідь-загадки, вирішення моральних норм, створення життєвих ситуацій тощо. Педагог задає запитання (всьому класу або адресне – окремому учневі). *Учні* – обмірковують і відповідають, висловлюючи власну думку. Завдання вчителя – змоделювати гру таким чином, щоб граючи учні запам’ятовували головну думку, норми і правила життя, життєві цінності, їх значення у особистому житті кожної людини. Учні навчаються граючи пізнавати себе, оточуючих, жити поруч з близькими, вміню товаришувати, приймати власне рішення тощо. Гра домінує, але тема бесіди повинна розкритися за допомогою правил проведення бесіди (влучні запитання – обміркування – відповідь). *Наприклад: 1 клас “Будьмо здорові, або пригоди маленьких зубчиків”, “Якщо хочеш бути здоровим – загартовуйся”, 2 клас “Про справжню дружбу”, “Дерево міцне корінням, а людина – друзями”, “Найвища моральна цінність – людська гідність”, “Вихована людина. Яка вона?”, “Друг – це другий я”.*

Гра-мандрівка – форма виховної діяльності спрямована на ознайомлення учнів із певними навичками, виховними нормами, правилами поведінки на протязі мандрівки, яка організується вчителем за обраним маршрутом. Вчитель разом із учнями обирає вид транспорту для подорожі, знайомляться із маршрутом, малюють карту маршруту або отримують маршрутні листи за підготовленою раніше картою. На своєму шляху учні роблять декілька зупинок, на яких грають, співають, приймають участь у конкурсах, приймають гостей, зустрічаються із героями казок (ролі героїв виконують старші учні, або використовується мультимедіа із демонстрацією слайдів чи фрагментів фільму тощо). *Наприклад: 2 клас уявна гра-мандрівка “У країну мистецтва”, 4 клас гра-подорож “До країни народного мистецтва”.*

Ранок, свято – форма виховної роботи для проведення урочистих і святкових подій з метою святкування визначної дати, календарного свята, події із життя колективу, традиції школи тощо. Обов’язковим є наявність ведучого (ведучих), концертних номерів, ігор, нагородження переможців, вручення подарунків, наявність сюрпризного моменту. Підготовка до проведення свята або ранку проходить як колективна творча справа, в якій приймають участь діти, вчителі, батьки. На ранок або свято запрошують гостей, яких вітають піснями, творчими подарунками. При підготовці сценарію враховують обов’язкове обирання ведучих, відповідальних за оформлення залу, музичного забезпечення. Після проведення свята або ранку організатор підводить підсумок, враховуючи досягнення мети заходу, виконання завдань, їх якості тощо і планують подальшу творчу діяльність. *Наприклад: Свята: Мийдодіра “Здоровим будь!”, іменинників “Дарунки-обереги”, свято “Любов серцець своїх маленьких, дамо тобі, кохана ненько!”.*

Усний журнал – форма виховної роботи, в процесі проведення якої проходить огляд подій, повідомлень, зібраних даних соціологічних досліджень, анкетування або інформації про якийсь об’єкт чи визначну подію в житті шкільного колективу чи суспільства. Обов’язковою умовою є наявність ведучого, від імені якого йде повідомлення, рубрик, які можуть проводитися ведучими рубриками (ведучими можуть бути вчитель або старшокласники). Під час проведення усного журналу є доцільним демонстрація наочності, фотоматеріалів, слайдів або імітування ТВ-програми. Ведучий може задавати питання слухачам, підводити узагальнення, проводити бліцопитування тощо. Головне завдання розкрити

тем и рубрик та тему журналу. *Наприклад: “Трудові традиції української родини”, “Люди, які прославили мій край”.*

Групова справа – форма організації виховної роботи під час проведення якої учні працюють у групі, виконуючи певне завдання, отримане від вчителя. *Вчитель* – об’єднує учнів у групи (за кольором або за допомогою дитячої лічилки) та за певний час дає можливість виконати невелике практичне завдання. *Вчитель* слідкує за виконанням завдання, подає практичні поради, прямо керує процесом підготовки. *Учні* – готують завдання та презентують свою роботу, розповідають учням про те, що вони створили разом. *Наприклад: Групова справа “Шлях до перемоги над собою”, 3 клас “Правила нашого життя” (колективне складання правил товаришування).*

Оформлення альбому – форма організації колективної або групової виховної роботи, яка проходить протягом тривалого часу. *Вчитель* – пропонує учням за темою альбому, яку визначають разом, протягом певного часу (тиждень, місяць) підібрати матеріал, надаючи дітям корисні поради щодо збору та обробки зібраної інформації. Це можуть бути вирізки із газет чи журналів за певною темою, вірші чи половиці, данні наукових досліджень, огляд подій, гуморески, приказки. *Учні* – протягом визначеного часу збирають матеріал. Закінчується справа колективним оформленням альбому. Іншим різновидом цієї діяльності є оформлення особистого альбому одним учнем. *Наприклад: “Калейдоскоп професій”, “Краса природи у творах образотворчого мистецтва”.*

Уявна подорож – форма групової виховної роботи в ході якої учні разом із вчителем (або із запрошеними гостями, батьками) підправляються в уявну подорож за обраним маршрутом. Це може бути подорож в країну, історію, в минуле або майбутнє, в країну фантастики, мрій, бажань. *Вчитель* – готує наочність (картинки, фотоматеріали, слайди, фрагменти фільмів, ілюстрації тощо) та пропонує учням попередні завдання (підготувати вірші, малюнки, загадки тощо). *Учні* – приймають участь в уявній подорожі і виступають у ролі слухачів або доповнюють повідомлення вчителя своїми підготовленими завданнями, демонструють свої творчі нароби. Закінчується подорож підведенням загальних підсумків чи колективним фото. *Наприклад: Уявна гра-мандрівка “Краса імені мого”, “У країні рідної мови”.*

Школа ввічливості – форма колективної виховної роботи в ході якої вчитель за допомогою підготовлених ситуацій, малюнків проводить навчання дітей основам спілкування та основ ввічливості. *Вчитель* – готує до

загального обговорення життєві ситуації, підбирає сюжетні малюнки та пропонує до вивчення правила ввічливості, які виносить на загальне спільне обговорення із класом. *Учні* – приймають участь у розігруванні ситуацій, разом із вчителем приймають рішення про правила поведінки, відповідають на запитання вчителя. Закінчується захід колективною підготовкою правил ввічливості, які приймають учні для всього класу. *Наприклад: 1 клас “Світлофор ввічливості”, 2 клас “Школа гарних манер, “Чарівні слова відкривають серця”.*

Розповідь – форма колективної виховної роботи в класному колективі при проведенні якої проходить знайомство учнів із якимсь невідомим раніше об’єктом або прикладом чи історією із життя реальних або вигаданих героїв. *Вчитель* – веде розповідь від 1 або 3 особи, супроводжує розповідь уривками із літературних творів чи статтями із газети, журналу. *Учні* – уважно слухають розповідь, задають по закінченню запитання або відповідають на питання вчителя. *Наприклад: “Чужого горя не буває”, “Друг – це другий я”, “Якби зорі говорили”, “Себе я бачу в дзеркалі природи”.*

Демонстрація – вид колективної виховної роботи, під час якої відбувається знайомство учнів із якимсь новим об’єктом, твором мистецтва. *Вчитель* – проводить демонстрацію, надає характеристику об’єкту, поради щодо правил користування чи застосування. *Учні* – уважно слухають задають запитання, підводять разом із вчителем узагальнення. *Наприклад: 2 клас “Я вишиваю рушничок”, 3 клас “Малюю до картинної галереї”.*

Операція, рейд – форма колективної або групової виховної діяльності під час якої вирішується термінове питання, приймається спільне рішення, надається адресна допомога. *Вчитель* – спонукає дітей до проведення термінової справи, говорить про її важливість, про значення надання допомоги для окремої людини або групи. *Учні* – приймають спільне рішення про форми проведення операції, рейду. *Вчитель* разом із учнями складають план дій, список допоміжних речей, назначають дату проведення рейду, вирішують питання які необхідно вирішити додатково до початку рейду (написання оголошення, реклами). Після проведення операції, рейду *вчитель* разом із учнями підводять підсумок, визначають активістів, планують подальшу діяльність. *Наприклад: 1 клас “Місто веселих майстрів, 2 клас “Наш квітник найкращий”, 3 клас рейд “Скибочка хліба”, рейд “Турбота”, 4 клас добродійна акція “Подарунки власноруч”, “Підприємства нашого міста”.*

Моделювання – форма індивідуальної, групової, колективної роботи в ході якої створюється якийсь певний майбутній об’єкт або модель. *Вчитель* – задає конкретні запитання які стосуються майбутньої моделі, її характеристики, особливий якостей об’єкту. Проводячи мозковий штурм або об’єднуючи учнів у малі групи, завданням роботи яких є створення моделей за зразками. *Учні* – подають пропозиції, а потім за допомогою вчителя створюють модель колективно чи в малих групах, презентуючи свої моделі. Закінчується справа підведенням підсумків роботи та обговоренням майбутніх шляхів її реалізації. *Наприклад: 4 клас “Театральна афіша”, 2 клас “Подарунки майбутнім друзям”.*

Виставка–ярмарок – форма колективної або масової загальношкільної роботи, в ході проведення якої учні разом із вчителем, батьками готують виставки творчих робіт учнів, яке може супроводжуватися не тільки їх демонстрацією, але й їх продажем. *Вчитель* – пропонує учням заздалегідь приготувати експонати до майбутньої виставки, розповідає основні вимоги щодо оформлення своїх виробів. Можливий такий варіант підготовки: на одному із виховних годин проведення майстер класу чи творчої практичної роботи по виготовленню виробів (із пластиліну, солоного тіста, кольорового паперу), а може й створення казкових маленьких книжок, закладок тощо. Для проведення ярмарку можуть знадобитися паростки кімнатних рослин, квітів, виробів із природного матеріалу, вишиті серветки, хусточки, вироби із паперу тощо. Цікавим стане зібрання овочів чи фруктів із власного саду (незвичайної форми) або предметів українського побуту. *Учні* – пропонують оригінальну форму для демонстрації виробів, оформлення виробів свого класу, форму проведення всього ярмарку. На ярмарок запрошуються гості, батьки, учні інших класів. Особливим є участь у проведенні ярмарку продажу героїв – скоморохів, клоунів, співаків, танцюристів, казкових або національних героїв, доповнення ярмарку проведенням творчих конкурсів (самий сильний, найкращий, розмалюй себе фарбами тощо). Після проведення ярмарку вчитель разом із учнями підводять підсумок і планують форму проведення наступного ярмарку, збирають кращі ідеї. *Наприклад: “Твої дарунки осінь золота”, “Веселий ярмарок”.*

Хвилини з мистецтвом – форма групової або колективної виховної роботи у процесі якої учні вивчають твори, види, жанри мистецтва або творчість окремого митця. *Вчитель* – готує твори мистецтва до демонстрації (ілюстрацію картини, скульптури, архітектури, музичний твір, портрет видатного митця, книги із описом творчості автора твору або слайдові

презентацію тощо). Потім у творчій формі розповідає про жанрові, видові особливості, подає інформацію про автора, супроводжує наочно свою розповідь. *Учні* – уважно слухають, роздивляються твір, задають запитання, приймають участь у спільному обговоренні, роблять спробу надати власну оцінку твору. Закінчується захід підведенням загального підсумку і спробу ідей про те, з чим би хотілося зустрітися в наступний раз. *Наприклад: 3 клас “Малюю до галереї”, 2 клас “Краса природи у творах образотворчого мистецтва” 3 клас Хвилини з мистецтвом “Таємниця однієї картини” (за вибором вихователя).*

Година милування – форма колективного або групового виховного заходу під час якого відбувається милування учнів якимсь об’єктом (витвором мистецтва). *Вчитель* – готує до проведення заходу твір образотворчого мистецтва або наочний виріб мистецтва народного майстра краю, видатного митця, фото. *Учні* – роздивляються твір мистецтва, милуються ним, надають власну оцінку. Година милування може проходити і у вигляді милування вчинками людей, рідних, розповідями про традиції. *Наприклад: 2 клас “Рушник моєї бабусі”, 1 клас “Абетка мистецтва”, Години милування природою: “Осінь щедрість”, “Сніговий балет”, “Чим пахне весна?”, “Веселкове літо”. 3 клас “Весняна симфонія життя”, “Хоровод весняних квітів”, “Лісові сюрпризи”. 4 клас “Осінній калейдоскоп”, “Мороз-чарівник”, “Весна-красна”, “Літні барви”.*

Спортивні змагання, веселі старти, естафети – форма організації колективних виховних заходів, пов’язаних із спортом. *Вчитель* разом із викладачем фізичної культури заздалегідь готують сценарій спортивного заходу, враховуючи фізичну підготовку дітей, рівень їх практичних вмінь та стан здоров’я. Сценарій складається із спортивних конкурсів, які мають різноплановий характер. Це можуть бути конкурси із спортивними знаряддями або предметами (елементами костюмів казкових героїв), індивідуальні, парні, групові конкурси на швидкість виконання завдання, на оригінальність прийнятих рішень, на створення сюжетної спортивної картинки, скульптури, гумористичні тощо. *Учні* – об’єднуються у групи, вигадують назву команди, девіз, уважно слухають завдання та виконують його. Оцінювання конкурсів проводить компетентне журі. *Наприклад: “Тато, мамо, я – спортивна сім’я”. “Ми будемо із спортом дружити”, 2 клас Спортивні змагання “Старти надій”, 3 клас Малі олімпійські ігри “Спортивна надія”.*

Догляд за рослинами, тваринами – різновид довготривалої виховної діяльності, яку організує вчитель протягом чверті, семестру, року. Вчитель – пояснює учням про потребу багатьох людей щодо збереження рослинного і тваринного світу, який оточує життя. Розповідає історії із життя дітей і дорослих, які були пов’язанні із тваринами – братами меншими нашими, приклади із життя дорослих та дітей, що пов’язані із захистом природи, інтересом до вирощування кімнатних рослин або квітів. *Вчитель* разом із учнями розробляють пам’ятку або інструкцію, поради для учнів щодо доглядом дітей за кімнатними рослинами та домашніми тваринами. *Учні* – розпочинають свою роботу із заведення журналу або щоденника догляду за рослинами (тваринами), фіксують свої спостереження, оформлюють результати. Можливий інший варіант, коли учні не фіксують результати, а тільки після своїх спостережень на класній виховній годині разом із вчителем і іншими учнями у колі діляться своїми враженнями, роздумами, роблять спільне узагальнення про значення у житті людини милосердя, опіки і турботи про братів менших, про значення кімнатних рослин для здоров’я людей тощо. *Наприклад: 1 клас “Ми за них відповідаємо”, 2 клас “Боляче буває всім”, 4 клас “Нагодуй птахів”*

Ведення літопису – форма проведення довготривалої виховної роботи, яка допомагає на протязі року, або кількох років (1-4 кл.) фіксувати визначні події із життя класу (учня, групи друзів). Вчитель разом із учнями вирішують питання: які події слід заносити у літопис (виховні заходи, свята, зустрічі, подорожі тощо), яким стилем буде проводитися опис подій (діловим, науковим, старовинним, казковим), що буде вноситися до літопису (фото, зошити, дипломи тощо), яким буде літопис (у вигляді альбому, зошита, мультимедійного проекту). В класі визначають відповідальних за веденням літопису, встановлюють дати заповнення і вирішують де, коли, хто буде презентувати літопис, або коли буде проводитися перегляд його. Всі учні класу приймають участь у заповнення літопису, подання вчасно зібраного матеріалу. *Наприклад: 2 клас “Однокласник, товариш, друг”, 1-4 класи “Мій клас-моя друга родина”, “Наша весела компанія”, ведення щоденника “Мій день. Хороше і погане”.*

Тематичний зошит – форма індивідуальної, групової, колективної виховної роботи в ході якої учні на протязі певного визначеного часу ведуть зошит за певною темою. Вчитель разом із учнями приймають правила ведення тематичного зошита: що, коли і як фіксується у зошиті, які узагальнення проводяться. Тема зошита може бути пов’язана із науковими

дослідженнями (екологія, природознавство, народознавство, краєзнавство тощо), записами власних спостережень, думок, аналізу вчинків людей (толерантні люди, милосердя, добродійність, опіка, правила спілкування, як прийняти вірне рішення тощо), визначними життєвими досягненнями (чи є в мене життєве кредо, успішна людина, мої успіхи і власні життєві перемоги тощо). *Наприклад: 1 клас тематичний зошит “Мої обов’язки в сім’ї”, “Відкриваємо скриньку добрих справ”, тематичний зошит “Ми – українці”. 4 клас “Мамо, тато, я – читацька сім’я”; 2 клас “Чисте джерело”*

Форми виховної роботи в основній школі 5-9 класи

Година спілкування – класна година на тему, роздум, діалог, диспут, який веде вчитель. *Вчитель* – обирає тему спілкування та планує проведення години, спираючись на особливості запитів класного колективу. *Учні* – виступають із підготовленими завчасно доповідями або повідомленнями за темою. Година спілкування супроводжується демонстрацією підготовленого матеріалу, виставкою творчих робіт, демонстрацією слайдів тощо.

Класні збори – форма проведення виховного заходу, спрямованого на розвиток учнівського самоврядування, згуртування первинного колективу, формування громадської думки та залучення учнів до організаторської діяльності. Головними завданнями зборів – привчити учнів говорити, відстоювати і аргументовано доводити свою думку та вирішувати термінові справи класного колективу для прийняття колективного рішення. *Вчитель* – має право брати участь із правом одного голосу, надавати методичну допомогу організаторам зборів, підтримувати творчу ініціативу учнів. *Учні* – вирішують термінові питання класу, планують і аналізують роботу класу, розподіляють громадські доручення, приймають колективні рішення, які висвітлюють потім в класному куточку.

Година класного керівника – форма колективної виховної роботи з класом, спрямованої на розкриття однієї теми. *Вчитель* – готує свій виступ із доповіддю, оповіданням про подію із життя (власну присутність в цій події), або розкриває своє власне відкриття чи захоплення, демонструє слайди, ілюстрації тощо. *Учні* – приймають участь у обговоренні проблеми, висловлюють своє власне відношення до події тощо.

Анкета думок – форма проведення колективної або групової роботи, спрямованої на зібрання інформації про відношення дітей до певної події із життя колективу, школи. *Вчитель* – складає анкету із 1-2 запитаннями, в яких необхідно подати власну думку, ідею, ініціативу або пропозицію. *Учні* –

розмірковують, заповнюють анкету, обробляють зібрану інформацію та разом із вчителем підводять загальні підсумки, які виносять на спільне обговорення (або з приймають спільне рішення без оголошення результатів).

Зустріч – форма проведення колективного, групового заходу на яке запрошуються гості (представник громадської організації, підприємства, видатна людина, герой, ветеран, вчитель, переможець олімпіади або спеціаліст: юрист, лікар, бібліотекар, міліціонер тощо). *Вчитель* веде розмову, представляє запрошеного, задає запитання, розпочинає дискусію. Запрошена людина виступає із розповіддю, доповіддю, демонструє наочність, веде анонс подій, відповідає на запитання учнів, аргументує свої думки, пропонує доказові матеріали тощо. *Учні* – слухають, обмірковують, задають запитання, приймають участь у дискусії.

Відверта розмова – форма проведення виховного заходу за певною темою, яка є складною, особистісною і потребує певної комфортності та складення атмосфери довірливості. Ця форма виховного заходу проводиться з невеликою групою учнів (якщо необхідно однієї статі). За необхідністю чи створення довірливих відносин на протязі розмови можна запросити спеціаліста, організувати проведення розмови у формі тренінгу тощо.

Просвітницький тренінг – форма групової роботи, спрямована на набуття певних просвітницьких знань, яка проводиться у вигляді тренінгу. Тренінг – це форма організації навчання, яка використовує інтерактивні методи і дає можливість учасникам під час спілкування в комфортній емоційній атмосфері обмінюватися досвідом й знаннями з метою отримання нових знань та засвоєння навичок, це цікавий процес пізнання себе та інших в довірливій атмосфері. Просвітницький тренінг – це активне поширення знань, інформаційна підтримка та позитивний вплив й перетворення отриманих знань у реальні мотиви поведінки. *Вчитель* – організує проведення тренінгу за певними умовами, готує допоміжні матеріали, веде тренінгові заняття. *Учні* – приймають участь у проведенні тренінгу, готують завдання в малих групах, обговорюють ситуації, презентують свої групові напрацювання.

Ярмарок солідарності – форма колективної виховної роботи, яка складається із підготовки та проведення ярмарку, в якому демонструються або продаються вироби учнів та проявляються принципи солідарності. *Вчитель* – готує із учнями вироби до ярмарку, організує ярмарок-продаж, а потім зароблені кошти витрачають на адресну допомогу (благодійність). *Учні* – приймають активну участь у організації ярмарку, оформлюють виставку

виробів, рекламують їх. До ярмарку приєднують всі класи, які солідарні із ідеєю надання допомоги, проведення милосердних акцій тощо.

Гра-експрес – форма проведення виховного заходу, яка організується вчителем з метою підготовки термінової справи, що проходить у вигляді гри. Цікава гра проводиться за певними правилами на протязі обмеженого часу. Вчитель – готує сценарій проведення гри-експрес, обирає форму спілкування (казкову, інформаційну, фантастичну, реальну тощо). Учні – знайомляться із правилами гри, приймають активну участь у грі, виконують завдання для отримання творчого результату. Після проведення гри вчитель разом із учнями підводять підсумок гри-експрес, нагороджують переможців, учасників.

Спартакіада народних ігор – форма колективної виховної роботи, яка організується із метою ознайомлення учнів із низкою українських народних ігор, що пов'язані з випробуванням витримки, сили, мужності дітей. Вчитель – готує сценарій заходу, добирає народні українські ігри, прилади, елементи костюмів, спортивні знаряддя. Розподіляє учнів класу (школи) на команди, проводить змагання між учнями. Учні – приймають активну участь у всіх іграх, набирають бали, вивчаючи особливості ігрового українського фольклору.

Родинне свято – форма колективного виховного заходу, що проходить із запрошенням та за участю батьків. Захід збирає коло родин, представників різних поколінь. На цьому заході відбувається знайомство присутніх із сімейними традиціями, сімейними святами, реліквіями. Можливо супроводжувати свято виставкою родинних творчих робіт, кулінарних виробів. На святі презентуються родинні творчі проекти, родинне дерево, сімейні фотоальбоми, мультимедійні презентації, відбувається показ моделей, створених батьками і дітьми, інсценізація літературних, музичних творів тощо. Вчитель – разом із батьками готує сценарій виховного заходу, обирає ведучих, готує виступи, творчі виступи представників різних поколінь, обговорює оформлення зали, музичний супровід тощо. Учні – разом із батьками приймають участь у створенні родинних проектів, готують вироби для виставки, номери художньої самодіяльності.

Родинна вітальня – форма проведення виховного заходу, який проходить за участю батьків. Вечір проходить у прикрашеній за українськими традиціями кімнаті (супроводжується виставкою родинних виробів, творчих робіт). На цьому святі виконуються улюблені родинні українські народні пісні, вірші, демонструються родинні виставки робіт та

творчі родинні проекти. *Вчитель* – організовує проведення вечору, складає разом із батьками і учнями сценарій заходу, запрошує гостей свята, розподіляє відповідальних за оформлення вітальні. *Учні* – приймають участь у проведенні родинної вітальні, демонструють свої напрацювання, творчі родинні проекти.

Рольова гра – форма проведення виховного заходу у вигляді гри, в якій розігруються певні ролі з метою вирішення виховних завдань або прийняття вірного рішення. Це може бути розігрування ситуації із розподілом ролей у діючій фірмі, фабриці зірок тощо. *Вчитель* – об'єднує учнів у малі групи та роздає невеликі завдання для виконання: програти ситуацію описану у завданні за ролями. Педагог виконує роль ведучого, який читає текст від автора. *Учні* – обговорюють ситуацію, розподіляють ролі, а потім розігрують ситуацію, сюжет за ролями, які виконують (зі словами або пантомімою невербально). Після проведення гри вчитель разом із учнями підводять загальні підсумки, визначають кращого гравця, актора.

Вікторина – форма проведення виховного заходу у вигляді вікторини. *Вчитель* – готує завдання для проведення вікторини (у вигляді тестів, запитань, невеликих завдань). *Учні* – приймають участь у проведенні вікторини, подають відповіді. Вчитель оцінює участь дітей у вікторини, підводить підсумок вікторини, визначає кращих знавців. Вікторина може бути тематичною (за певною темою із області окремих предметів), загальною (з різних областей знань) або з виховної тематики.

Колективна творча справа – форма виховної роботи, спрямовану на вирішення життєво важливих завдань, яка проводиться спільно дітьми і старшими – виконується, організується, задумується, вирішується, оцінюється під час яких відбувається розвиток колективістських, демократичних основ життя, самостійності та ініціативи дітей, самоуправління, активного відношення до оточуючого середовища. КТС має декілька етапів: 1 підготовчий етап – вибір теми, кращих варіантів, пропозицій та одного варіанту для здійснення проекту; 2 етап – вибирається рада справи, яка спираючись на пропозиції опрацьовує обраний варіант, складається план дій; 3 етап – відбувається колективна підготовка справи, конкретизується план роботи, створюються мікроколективи (або зведені бригади), кожна група готує сюрприз для інших; 4 етап – проведення КТС, здійснення конкретного плану, розроблені керівним органом з усіма корективами, які були винесені його учасниками під час підготовки справи. Організатор слідкує за тим, як діти проводять справу, допомагає учням,

координує їх; 5 етап – колективне підбивання підсумків, загальний збір на якому обговорюються досягнення, успіхи при проведенні справи, а також відокремлюються недоліки, помилки, аналізується участь всіх дітей для досягнення загального результату.

Жива газета – форма проведення пізнавальної і організаційної справи-огляду, що складається із серії коротких виступів, автори-виконавці яких в образній формі повідомляють про новини з життя колективу, дають оцінку справам та розкривають перспективу на майбутнє. За допомогою живої газети члени колективу оцінюють позитивні і негативні сторони життя на протязі 15-20 хвилин. Матеріалом для випуску газети може стати: позитивний досвід колективу, визначні події, конфлікти, плани, перспективи у розвитку колективу, привітання тощо. Весь матеріал подається у вигляді сценок, «живих картинок», карикатур, шаржів, інтерв'ю, загадок, частівок, жартівливих од, картинок, слайдів, демонстрації фотоматеріалів тощо. Газета має певні рубрики, своїх кореспондентів, журналістів. *Вчитель* – організовує підготовку матеріалів до випуску газети, рецензує, доповнює, узагальнює їх. *Учні* – працюють над створенням випуску газети, збирають та обробляють матеріал, готують свої виступи.

Усний журнал – форма проведення інформаційно-аналітичної діяльності учнів, в ході якої збирається, оброблюється інформація про важливі події із життя колективу або повідомлення про якийсь об'єкт тощо. *Вчитель* – організує роботу учнів, подає завдання, разом із учнями складає план підготовки випуску усного журналу, розробляє рубрики, організує проведення збору інформації. *Учні* – працюють над випуском усного журналу, проводять збір інформації, фотографують, беруть інтерв'ю, проводять соціологічне опитування, анкетування, працюють над збором достовірної інформації про об'єкт або подію тощо. Усний журнал проводиться у вигляді повідомлень за певними рубриками, демонстрацією фото, слайдів, розігруванням сценок. Випуск усного журналу можна присвятити не тільки висвітленню події із життя колективу, але й визначній події, ювілею видатної людини (письменника, художника, поета, народного героя) або ознайомлення учнів із видом, жанром мистецтва, розгляданню історичних подій, творчому шляху видатної людини тощо.

Свято-презентація – форма проведення виховного заходу у вигляді свята, на якому презентується творчі надбання учнів, вчителів, батьків. Обов'язковою умовою свята є наявність ведучого, обирання різноманітних форм або єдиної форми для проведення презентації. Презентація може

проводитися у вигляді: ділової гри; демонстрації відеофільму /виконані на основі інформаційних технологій/; діалогу історичних чи літературних персонажів; захист на Вченій Раді; гри із залом; ілюстраційного зіставлення фактів, документів, подій, епох, цивілізацій; інсценування реальної чи вигаданої історичної події; наукової конференції; наукового доповіді; звіту дослідницької експедиції; прес-конференції; мандрівки; реклами; рольової гри; змагання; спектаклю; спортивної гри; театралізації (вживання в роль людини, живої чи неживої істоти); телепередачі; екскурсії. *Вчитель* – організовує підготовку презентацій, разом із учнями обирає тему, визначає форму проведення презентації. *Учні* – готують презентацію, добирають матеріал, доповнюють його творчими ідеями та презентують свою роботу на загальному святі.

Проект – проект, як об'єднана навчально-пізнавальна творча діяльність учнів-партнерів, які мають спільну проблему, мету, способи діяльності, узгоджені методи, спрямовані на досягнення загального результату сумісної діяльності. Головним девізом проектної діяльності школяра є «Все, що я пізнаю, я знаю для чого це мені треба і де я можу ці знання застосовувати». Створення проекту проходить за певними етапами. В проектній діяльності виявляються три етапи:

1 етап – підготовчий Відбувається підготовка проекту, визначається тема і мета проекту. *Учні*: обговорення, пошук інформації. *Вчитель*: заява задуму, мотивація, допомога у постановці завдань. Далі проходить планування проекту: а) визначення джерел, засобів збору, методів аналізу інформації, засобів представлення результатів; б) установлення критеріїв оцінки результату і процесу. *Учні*: формулюють завдання і виробляють план дій. *Вчитель*: коректує, пропонує ідеї, висуває пропозиції.

2 етап – практико-виконавчий Відбувається збір інформації (спостереження, робота з літературою, анкетування, експеримент). *Учні*: збирають інформацію. *Вчитель*: спостерігає, непрямо керує діяльністю. Далі проводиться аналіз інформації, формулювання висновків. *Учні*: аналізують інформацію. *Вчитель*: коректує, спостерігає, радить. Потім проходить оформлення результатів діяльності. *Учні*: виконують технологічні операції, здійснюють самоконтроль. *Вчитель*: контроль за якістю оформлення.

3 етап – заключний: На якому відбувається підготовка проекту до захисту. Подання й оцінка результатів (усний, письмовий звіт та оцінка результатів і процесу дослідження за вчасно встановленими критеріями), а далі презентація проекту, захист, оцінка проекту та оголошення результатів. *Учні*:

готують проект до презентації та захисту, подають критерії оцінки, презентують та захищають проект. *Вчитель*: оцінює проект.

Школа етикету – форма проведення одного або серії виховних заходів, спрямованих на вироблення норм, правил поведінки учнів у громадських місцях, школі, театрі, транспорті, дискотеці, святі тощо. Школа етикету навчає учнів етичним нормам поведінки людей у суспільстві. *Вчитель* – готує матеріал для проведення школи етикету (життєві ситуації, уривки із літературних творів, листів до редакції тощо), які обговорюються, розігруються дітьми. Педагог керує процесом вироблення разом із учнями загальних правил поведінки, установлення етичних норм спілкування. *Учні* – приймають участь у розігруванні ситуацій, обговорюють ситуації, надають оцінку вчинкам, знаходять вірне рішення. Разом із вчителем створюють проект правил етичного спілкування дітей у колективі, суспільстві, проводять захід запитань і відповідей.

Операція – форма проведення виховного заходу за невеликий час для надання термінової допомоги або проведення акції на вирішення проблеми. Це може бути привітання для ветеранів, вчителів, батьків або нагородження переможців змагання чи здійснення корисно-суспільної справи в рамках школи, колективу класу тощо. *Вчитель* – подає разом з учнями ідею до проведення операції, визначають термін, певні справи, складають план дій, визначають відповідальних. *Учні* – приймають рішення про участь у операції, готують допоміжні матеріали, проводять справу, звітують про неї та разом із вчителем відводять підсумки спільної роботи.

Виставка – конкурс – форма проведення колективної творчої справи, в ході якої учні спільно із дорослими учні презентують на виставку свої творчі нароби та приймають конкурсні на кращий експонат виставки. *Вчитель* – заздалегідь оголошує проведення виставки на певну тему, задає завдання учням на створення експонатів для виставки і висуває вимоги щодо їх оформлення. На дошці розміщує критерії щодо оцінювання робіт, обирає чи запрошує журі для проведення оцінювання дитячих робіт. *Учні* – готують вироби, творчі роботи, оформлюють їх за прийнятими правилами і приймають участь у підготовці виставки. Після перегляду творчих напрацювань учнів оголошуються результати конкурсу, проводять нагородження учасників за обраними номінаціями.

Ведення літопису колективу – форма довготривалого виховного заходу, який проводиться протягом багатьох років. Перед початком справи вчитель разом із учнями (батьками, вчителями) обирають: стиль, мову опису

визначних подій із життя класного колективу, вирішують питання – які події будуть фіксуватися у літопису, хто буде збирати інформацію для літопису, хто буде оформлювати запис, чи будуть розмішуватися фото матеріали, чи будуть заноситися до літопису події із життя окремих учнів, переможців заходів, конкурсів, обирає спільно з колективом форму літопису (альбом, слайди, книга тощо). *Вчитель* – організує ведення літопису, керує процесом регулярного його заповнення, оцінює особистісний внесок у роботу кожного учасника. *Учні* – виконують завдання, записують до літопису визначні події, презентують перед класом свої напрацювання.

Турнір – форма колективного або групового виховного заходу, спрямованого на визначення кращого у якійсь справі, творчості (у мистецтві, спорті, літературі). *Вчитель* – оголошує проведення турніру, разом із учнями приймають правила його проведення, обирають ведучого, визначають номінації, критерії оцінювання та складають сценарій проведення турніру та план підготовки турніру. *Учні* – визначають учасників турніру, готуються до виступу, приймають активну участь у проведенні заходу. Після проведення турніру журі оцінює виступи учнів, визначає кращих учасників, нагороджує переможців за обраними номінаціями.

Колективне ігрове спілкування – форма проведення виховного заходу, спрямованого на налагодження дружніх стосунків у колективі у формі гри за вигаданим сюжетом, із розподілом ролей. Це може бути телеміст, телефонна розмова, оживлення картинок, робота в малих групах за обраними правилами, організація тренінгу спілкування на ігровій основі. *Вчитель* – керує проведенням спілкування у колі дітей, разом із учнями приймає правила спілкування, розробляє сценарій заходу, готує ігрові конкурси, рухавки тощо. *Учні* – приймають участь у проведенні заходу, розігрують ігрові ситуації, проводять колективні рухливі, інтелектуальні ігри.

Пошукова стежка – форма проведення колективного пошукового, дослідницького заходу, спрямованого на пошук достовірної інформації, невідомих сторінок із історії або пошук героїв, сторінок із життя видатних, відомих людей, ветеранів війни, героїв праці, ветеранів-вчителів тощо. *Вчитель* – разом із учнями визначають тему, об'єкти, пошукової діяльності, складають план дій, маршрут пошукової стежки, відповідальних за роботу. Разом із вчителем учні складають карту пошукової стежки та визначають термін проведення пошукової роботи. *Учні* – отримують завдання, проводять пошукову роботу у наміченому напрямку, збирають та обробляють

інформацію, підводять підсумки роботи, а потім оформлюють результати у вигляді альбому, слайдів, книжки спогадів тощо.

Екологічна стежка – форма колективної справи, спрямованої на екологічну, просвітницьку роботу у місцевості біля школи, районі, місті. Метою цієї діяльності є збереження скарбів природи, догляд за флорою і фауною міста, боротьба за подолання екологічної забрудненості території. *Вчитель* – проводить просвітницьку роботу на тему екологічної небезпеки районів міста, села. Разом із учнями визначають найбільш забруднені території мікрорайону, проводять дослідницько-пошукову роботу з визначення причини забрудненості та складають план дій щодо подолання, надання корисної посильної допомоги у цих небезпечних районах. Спільними зусиллями колектив визначає територію, яка буде входити до екологічної стежки. *Учні* – працюють над створення агітаційних плакатів, буклетів, перелік корисних посильних екологічних справ, визначають терміни та разом із вчителями проводять корисну роботу щодо подолання забрудненості (суботники, акції тощо).

Художня галерея – форма колективної виховної роботи, яка проводиться з метою презентації творчих досягнень учнів у вигляді оформлення художньої галереї із робіт учнів. Галерея оформлюється за тематикою, художнім стилем, віком виконавців тощо. *Вчитель* – заздалегідь пропонує учням створити творчі роботи (рисунок, картини, пано, ілюстрації до літературних творів) для організації у школі художньої галереї із робіт учнів, при цьому наголошуючи на вимоги щодо оформлення робіт та терміну на їх підготовки. *Учні* – готують творчі роботи, малюють рисунки, оформлюють їх та презентують у класі для участі у галереї. Діти запрошують своїх вчителів, батьків, учнів школи до відвідування галереї, в якій можуть бути і авторські виставки.

Виставка творчих робіт – форма колективної роботи, яка спрямована на презентацію власних учнівських досягнень. *Вчитель* – пропонує учням прийняти участь у виставці творчих робіт та визначає критерії щодо оформлення робіт і перелік виробів, які можуть прийняти участь у виставці. Це роботи з образотворчого, декоративно-прикладного, декоративно-ужиткового мистецтва, авторська виставки тощо. *Учні* – готують вироби для прийняття участі у виставці творчих робіт, оформлюють свої роботи за вимогами. Виставку робіт оформлюють учні разом із вчителями та запрошують на неї всіх бажаючих. Кращі роботи учні відмічають нагородами, відзнаками.

Трудовий десант – форма виховної роботи, яка спрямована на організацію трудової термінової справи колективу. Справа невелика за об'ємом та проходить за планом, який створює колектив учнів. *Вчитель* – пропонує учням виконання трудової корисної справи у вигляді десанту та організує комітет справи, розподіляє завдання. *Учні* – приймають разом із вчителем організаційні заходи, готують афішу або рекламу, визначають термін проведення, допоміжні засоби, об'єм робіт та визначають розподіл території (для прибирання, посадки дерев, висаджування клумб тощо). Після проведення десанту вчитель разом із учнями підводять підсумки проведеного десанту, визначають кращих «десантників», проводять нагородження учасників.

Конкурсна програма – форма проведення виховного заходу у вигляді програми, яка складається із конкурсів (розважальних, танцювальних, пісенних, творчих). *Вчитель* – пропонує учням разом скласти сценарій конкурсної програми, яку будуть проводити у колективі до свята, визначної події. Педагог створює творчу групу дітей для підготовки для свята. *Учні* – підбирають конкурси, готують реквізит, оформлюють залу, приймають участь у проведенні програми, готують призи.

Конкурс-інсценізація – форма проведення виховного заходу, яка організується з метою розвитку творчих акторських здібностей учнів. *Вчитель* – пропонує учням, яких об'єднує у малі групи – труппи, обрати невелику п'єсу, або уривок із літературного твору, пісні для інсценізації. *Учні* – обирають твір для інсценування, розподіляють ролі, проводять репетиції, обговорюють костюми, деталі декорацій та приймають активну участь у проведенні конкурсу. Обране журі оцінює гру акторів, якість інсценізації за обраними критеріями та підводять підсумки конкурсу, нагородження учасників, визначають кращих акторів тощо.

Інтелектуальна гра – форма виховного заходу, яка проводиться у вигляді гри та спрямована на розвиток інтелектуальних здібностей учнів. *Вчитель* – пропонує учням підібрати завдання для інтелектуального конкурсу, створює творчу групу сценаристів. *Учні* – пишуть сценарій, готують умови проведення гри, побирають завдання для конкурсу, які отримали від учнів класу і знаходять нові, обирають ведучого, готують оформлення та реквізит для проведення гри. Після проведення конкурсу вчитель разом із учнями підводять підсумок гри та визначають кращих учасників-інтелектуальних знавців, учасників підготовки свята.

Форми виховної роботи в старшій школі (10-11 класи)

Диспут – форма проведення виховної роботи під час якої відбувається спілкування людей, які стоять на різних ідеологічних, політичних, моральних позиціях, це суперечка, зіткнення протилежних думок. При проведенні диспуту обговорюються проблемні питання, відстоюються різні точки зору, факти, аргументи. *Вчитель* – веде диспут, заздалегідь готується до його проведення, проводить мозковий штурм або анкетування за допомогою який обирає разом із учнями тему диспуту. *Учні* – об'єднуються у малі групи за різними протилежними позиціями, готують аргументи, фактичні матеріали, які допоможуть відстоювати свою точку зору на проблему. Закінчується диспут прийняттям одного рішення, бачення проблеми.

Відверта розмова – форма виховного заходу, на якому відбувається розмова за обраною темою, яка потребує відвертості, камерності і є складною, особистісною. Для проведення її вчителю необхідно пам'ятати про вимоги щодо її організації: складення довірливої атмосфери серед учнів, комфортних умов, актуальності і важливості теми для учнів. Ця форма виховного заходу проводиться з невеликою групою учнів (за необхідністю однієї статі). Для створення комфортних умов вчитель готує приміщення та проводить попередню бесіду про важливість обраної теми, за бажанням запрошує спеціаліста, організує проведення розмови у формі тренінгу тощо.

Етичний тренінг – форма колективної, групової роботи, яка проводиться у вигляді тренінгу на етичні теми. *Вчитель* – перед проведенням тренінгу разом із учнями обирає етичну тему (правила етичної поведінки, обговорення життєвих ситуацій тощо) за допомогою мозкового штурму, бесіди, аналізуючи вчинки учнів, випадки із життя класу. *Учні* – приймають участь у обговоренні теми, розігрують та аналізують ситуації, роблять узагальнення, висновки, приймають етичні правила спілкування.

Тестування – форма виховної роботи, яка проводиться із метою визначення особистісного ставлення учнів до якогось явища або події, особистісної чи загальної думки, збирання певних ідей, пропозицій. *Вчитель* – подає пропозицію для проведення тестування, готує або підбирає тести і форму обробки даних. *Учні* – відповідають на запитання, які подає вчитель, приймають за необхідністю участь у обробці результатів.

Екологічний десант – форма проведення виховної діяльності спрямованої на екологічний захист території, надання корисної термінової екологічної допомоги на визначеній території, яка потребує очищення від

бруду, допомоги. *Вчитель* – подає пропозицію, вмотивовує дітей на проведення десанту, визначає разом із учнями територію, визначає місця, які потребують допомоги, організує рекламування події, розподіляє обов'язки, визначає термін. *Учні* – вирішують питання особистісної участі у проведенні десанту кожного, висувають пропозиції для об'єму робіт, визначають послідовність дій тощо. Після проведення десанту підбиваються підсумки роботи, визначається участь кожного, проводиться нагородження учасників.

Турнір ораторів – форма колективної групової справи, яка проводиться із метою визначення вмінь учнів у колективі класу (школи) ораторському мистецтву. *Вчитель* – готує теми для виступу ораторів, збирає пропозиції у дітей, проводить жеребкування серед учасників з метою визначення тем виступів, послідовності. Доводить до відома дітей вимоги щодо виступів: кількість хвилин, обґрунтованість, доказовість, чіткість, виразність, артистизм тощо. *Учні* – вступають по черзі, дотримуючись вимог, критеріїв, намагаються розкрити тему за визначений час. Закінчується турнір підбиттям загальних підсумків та визначення кращого оратора і визначення номінацій.

Моделювання розвивально-виховних ситуацій – форма колективної або групової діяльності під час якої проходить випробування артистичних, інтелектуальних, творчих вмінь учнів, моделювати поведінку, знаходити вірне рішення у складних ситуаціях, розробляти план дій, вигадувати можливі варіанти поведінки тощо. *Вчитель* – готує розвивально-виховні ситуації для спільного обговорення або розігрування учнями, об'єднує учнів у малі групи за лічилкою і надає можливість дітям змоделювати групове інсценування, імітацію, пантоміму на певну подану ситуацію і прийняти рішення щодо поведінки людини у ній. *Учні* – у групі обговорюють подану ситуацію, розподіляють ролі, розігрують ситуацію за обраною спільно формою, підводять підсумки.

Музична вітальня – форма проведення колективного музичного привітання або ознайомлення учнів із творами музичного мистецтва, організованому вчителями, батьками та учнями напередодні визначної події, свята. *Вчитель* – разом із учнями та батьками готують сценарій вітальні, визначають музичні номери для виконання або прослуховування, продумують оформлення кімнати. *Учні* – приймають участь у колективній підготовці вітальні та її проведенні, запрошують гостей.

Тематична дискотека – форма проведення колективної справи, з метою ознайомлення учнів із певним напрямком, стилем музики, творчістю

видатних музикантів та змістовного проведення відпочинку, танцювальної програми. *Вчитель* – висуває пропозиції щодо проведення дискотеки, організує оргкомітет, разом із учнями розподіляє обов'язки, визначає термін проведення дискотеки і обирають ді-джея (або запрошують професіонала). *Учні* – приймають участь у підготовці і проведенні дискотеки, рекламують захід, запрошують прийняти участь у підготовці. *Наприклад: дискотека 80-их “В гостях у групи “Битлз”, “Італійці в Україні”.*

Школа лідера – форма проведення виховної діяльності, спрямованої на підготовку і виявлення лідерів серед органів учнівського самоврядування та шкільного колективу в цілому. *Вчитель* – організує роботу школи, планує засідання, добирає відповідну форму для підготовки (тренінг, диспут, тести, анкети). *Учні* – приймають участь у навчанні лідерським якостям, вмінням організувати і проводити виховну діяльність, навчають основам спілкування, взаємодії, набувають практичних вмінь.

Театральна вистава – форма проведення виховного заходу у вигляді театральної вистави, яку готують і демонструють акторська труппа школи. *Вчитель* – разом із учнями обирають текст чи уривок твору для вистави, розподіляють ролі, проводять репетиції, готують декорації і костюми, рекламують прем'єру. *Учні* – проводять разом із вчителем репетиції, працюють над підготовкою декорацій, костюмів, залучають до співпраці батьків, рекламують прем'єру, готують афішу тощо.

Мистецькі шкільні колективи – форма організації позаурочної діяльності талановито обдарованих учнів, спрямованих на набуття сценічних, акторських навичок, формування практичних мистецьких вмінь виконувати та створювати твори мистецтва. *Вчитель* (фахівець) – набирає дітей до складу мистецького колективу, планує роботу, проводить заняття на набуття практичних навичок, формує сценічний репертуар, організує виставки творчих робіт, виступи колективів, навчає дітей основам мистецтва. Педагог-вихователь, якщо не має відповідної фахової мистецької підготовки, може організувати аматорські мистецькі колективи за власною ініціативою та проводить консультації у фахівців. *Учні* – набувають практичних навичок, приймають участь у підборі репертуару, готують твори для виступу, виставки тощо.

Тематичний діалог – форма колективної виховної роботи на якій відбувається діалог учнів із вчителем за певною обраною темою. *Вчитель* – пропонує учням обрати тему діалогу, заздалегідь готує запитання до теми, додаткові матеріали, інформаційні джерела, розподіляє між учнями завдання

для підготовки до обраної теми діалогу. *Учні* – готують до заходу свої виступи і повідомлення, підбирають демонстраційний матеріал, приймають активну участь в обговоренні проблеми. Весь виховний захід проходить у вигляді діалогу із вчителем, із митцем, із героєм художнього твору тощо. Закінчується захід підведенням підсумків.

Конкурс творчих робіт – форма проведення виховної діяльності під час якої учні демонструють свої творчі роботи та приймають участь у конкурсі на кращу творчу роботу. *Вчитель* – пропонує учням виконати творчу роботу (техніку виконання і жанр обираються самостійно або за темою конкурсу), обговорює критерії щодо оцінювання робіт, вимоги до оформлення роботи, термін на виконання, запрошує на конкурс компетентне журі. *Учні* – обирають тему, жанр, техніку за бажанням, готують роботи та приймають участь у їх презентації. Можливо виконання творчих робіт і під час проведення конкурсу, коли ведучий пропонує завдання і дає час на їх виконання. У фіналі конкурсу підводять підсумки, нагороджуються учасники.

Захист проектів – форма проведення виховної роботи в ході якої відбувається захист підготовлених проектів (або і створення творчих учнівських проектів). *Вчитель* – заздалегідь визначає із учнями проблеми які цікавлять дітей, об'єднує учнів у малі групи та пропонує за правилами створення проектів підготувати і презентувати проект. Далі вчитель організує проведення захистів учнівських проектів та оцінює ці проекти за допомогою обраних критеріїв та запрошеного журі. *Учні* – проходять такі етапи проектної діяльності: підготовчий – обрати тему проекту, скласти план дій, практико-виконавчий – зібрати та обробити інформацію, підготувати порт фоліо, заключний – презентувати свій проект для вчителів і учнів школи. Можливий варіант створення і захист учнівських проектів під час проведення заходу або підготовка індивідуальних (або парних) учнівських проектів чи групових проектів за участю батьків.

Поетична вітальня – форма виховної роботи під час якої відбувається зустріч учнів із творчістю певного поету, поезії певного стилю або епохи чи власних учнівських поезій. На поетичну вітальню можна запросити відомого місцевого поета, гостей, батьків. *Вчитель* – пропонує учням обрати поета (поетів), творчість яких їм подобається, разом із творчим колективом учнів готують сценарій вітальні, обговорюють оформлення зали, обирають ведучих. *Учні* – приймають участь у підготовці і проведенні поетичної

вітальні, запрошуюють гостей, рекламують вечір, оформлюють інформаційний стенд тощо.

Бал – форма проведення виховного заходу, який проходить за всіма правилами балу. *Вчитель* – пропонує проведення балу до свята (осінь, Новий рік, весна тощо), разом із учнями та батьками планують підготовку балу, обговорюють умови, оформлення зали, музику, обирають ведучих, пишуть сценарій. *Учні* – приймають участь у підготовці балу, готують конкурси, костюми, роблять рекламу заходу тощо.

Самотестування – форма проведення виховної діяльності під час якої відбувається тестування учнів, які вони здійснюють самостійно. *Вчитель* – пропонує учням провести самоаналіз за обраними тестами, подає учням приклад тестів, обговорює форму обробки тестів і підведення підсумків.

Публічна вистава – форма проведення виховного заходу в ході якого відбувається проведення вистави на розсуд публіки. *Вчитель* – пропонує учням обрати п'єсу для підготовки вистави, обирає із числа учнів режисера, костюмера, декоратора, гримера, звукооператора, дизайнера тощо і організує проведення репетицій, разом із учнями планують хід проведення публічної вистави. *Учні* – приймають участь у підготовці, рекламуванні і проведенні вистави, запрошують глядачів і гостей на прем'єру вистави.

Рух учнівської молоді – форма організації колективної справи серед учнівської молоді, яка пропонує певні дії, спрямовані на підтримку ідей, починань, нових колективних традицій серед однолітків. Рух організовується за певних обставин: підготовці лідерів-волонтерів, які популяризують свої ідеї через просвітницьку, ораторську творчу діяльність, залучення однодумців. *Вчитель* – пропонує ідею щодо організації руху учнівської молоді, збирає колектив лідерів, разом із учнями планують діяльність, визначають дії кожного, терміни проведення, форми рекламування ідей та перелік корисних справ, які будуть проведені у ході організації руху молоді. *Учні* – приймають участь у організації і проведенні заходу, розподіляють обов'язки, визначають терміни проведення. Після проведення заходу учні разом із вчителем підводять підсумки, визначають активістів.

Експедиція (фольклорна, краєзнавча) – форма проведення довготривалої колективної пошуково-дослідницької діяльності у ході якої відбувається вивчення особливості місцевості, визначення фольклорних традицій, краєзнавчих особливостей регіону тощо. Кінцевим продуктом творчої діяльності учнів може стати видання газети, портфолію, карти

місцевості, підбір експонатів для музею, оформлення альбому, книги, статті тощо. *Вчитель* – пропонує учням обрати тему експедиції, планує її роботу, створює із учнями карти експедиції, визначає терміни і кінцеві результати. *Учні* – обирають напрям діяльності, отримують завдання, визначають терміни, проводять дослідницьку пошукову роботу, збирають інформацію, працюють над обробкою матеріалу, оформлюють результати, презентують свої напрацювання.

Літопис шкільного колективу – форма виховного довготривалого колективного заходу, спрямованого на складення літопису колективу школи. *Вчитель* – висуває пропозицію учням організувати ведення літопису шкільного колективу. Разом із учнями вчитель обирає форму опису важливих подій із життя колективу, стиль опису, частота записів тощо. *Учні* – вирішують питання відповідальних за ведення літопису колективу, розподіляють обов'язки, терміни виконання тощо. Після того як літопис колективу складено визначається термін презентації літопису на великому загальношкільному заході, обговорюється форма презентації літопису, матеріали літопису можуть бути використані для шкільного музею, для сценарію випускного вечору тощо.

Екскурсія – форма проведення колективного виховного заходу з метою ознайомлення із учнів із визначними історичними місцями регіону, країни, краєзнавчими особливостями місцевості, пам'ятками культури і мистецтва тощо *Вчитель* – висуває пропозицію для учнів та батьків про організацію екскурсії, обирається рада справи, обговорюється маршрут екскурсії, кошти необхідні для витрат, речі, що потрібні у порозі. *Учні* – обирають маршрут, складають список речей, які необхідні при організації екскурсії, вирішують термінові організаційні питання. Визначають дату проведення екскурсії. Після проведення екскурсії учні випускають газету, інформаційний лист чи пишуть твір-спогад, збирають і оформлюють фото колаж тощо.

Бенефіс – форма проведення колективного творчого свята, яке вперше ознайомлює колектив школи із творчістю нового або діючого колективу (бенефіс вистави, мюзиклу, спектаклю тощо). *Вчитель* – разом із учнями готує творчий показ, розподіляє ролі, визначає режисера (або самостійно обирають учні), проводить кастинг на виконання головних ролей, визначає дії костюмера, гримера, назначає відповідальних за оформлення та музичний супровід бенефісу. *Учні* – проводять репетиції бенефісу, рекламують захід, приймають участь у проведенні бенефісу, визначають кращих акторів.

Колаж – форма проведення колективного творчого заходу, спрямованого на створення колективного колажу, в якому представленні різні види техніки. *Вчитель* – разом із учнями обирають тему, складають ескіз колажу, розподіляють роботу і підготовлюють матеріали для створення роботи. *Учні* – розподіляють роботу, виконують свою ділянку роботи, працюють над колективним виконанням колажу.

Презентація – форма проведення колективного заходу, спрямованого на презентацію, демонстрацію творчих наробок колективу. *Вчитель* – пропонує учням обрати проблему, тему презентацій, разом із учнями проводять планування роботи, обирають форму проведення презентацій. *Учні* – працюють над створенням презентацій, розподіляють об'єм роботи, терміни виконання, проводять репетиції. Захід закінчується показом підготовлених презентацій, оцінює презентації обране журі, відмічається робота кожного члена групи.

Агітбригада – форма проведення виховної роботи в ході якого проходить творчий віршований, пісенний, театралізований виступ агітбригади за обраною темою. *Вчитель* – стає організатором створення колективу агітбригади, разом із учнями складає сценарій виступу агітбригади, планує виступ колективу в школі. *Учні* – проводять репетиції, добирають музичне оформлення та демонстраційний матеріал (плакати, слайди).

Прес-шоу – форма виховного заходу, який проводиться разом із представниками преси (міської, районної або шкільної), спрямованого на огляд визначних подій із життя шкільного колективу. Для обговорення обирають статтю або кілька статей зміст яких цікавить усіх. *Вчитель* – створює групи журналістів, завданням яких є обговорення проблем, що висвітлюється у статтях. *Учні* – обговорюють проблеми, висвітлюють події із життя колективу, готують свої виступи, готують демонстраційний матеріал, беруть бліц-інтерв'ю, обговорюють висновки із статті.

Теле-ревію – форма проведення виховного заходу на якому пропонується створення ситуації телевізійної програми, де обговорюється важлива, значуща проблема, яка є цікавою, актуальною для шкільного колективу. *Вчитель* – разом із учнями готує сценарій ревію, запрошує гостей, розподіляє ролі – телеведучих, кореспондентів, представників преси тощо. *Учні* – готують сценарій, обговорюють питання оформлення зали, розподіляють ролі, готують матеріал для обговорення.

Аукціон – форма проведення виховного заходу під час проведення якого відбувається продаж з аукціону ідей, пропозицій, творчих наробок учнів за установлену, вигадану валюту. *Учні* – планують роботу та пишуть сценарій аукціону, розподіляють ролі, обирають ведучого, об'єднуються в малі творчі об'єднання та набирають банк ідей, висувають пропозиції. Ідеї та пропозиції продані на аукціоні становлять основу послідовних творчих дій колективу учнів, матеріалом для створення проектів, заходів тощо.

Десант – форма колективного заходу, який проводиться із метою термінової допомоги або певних творчих заходів, що створюється у обмежений час. *Вчитель* – наголошує про термінову допомогу (ветеранам, людям похилого віку) або термінової трудової справи у колективі (суботник, прибирання). *Учні* – складають план проведення десанту, обговорюють проблеми участі кожного, об'єм робіт, терміни виконання, рекламують захід, запрошують до участі представників підприємств, організацій. Після проведення десанту учні разом із вчителем підводять підсумки, визначають активістів.

Шоу-програма – форма проведення колективного творчого заходу до свята, визначної події в житті класу, школи. Шоу супроводжується яскравим оформленням, присутністю героїв, казкових друзів або «зірок естради». *Вчитель* – разом із учнями складають сценарій шоу, розподіляють обов'язки, планують оформлення. *Учні* – проводять репетиції, готують номери художньої самодіяльності, обговорюють проблеми виконання ролей, запрошення гостей, рекламування шоу, підготовки оформлення, костюмів тощо.

Проект – форма виховної діяльності в позаурочний час, яка спрямована на створення проекту, представлення результатів і захисту своїх ідей. *Вчитель* – разом із учнями проводить збір ідей щодо вирішення життєво важливих проблем учнів. Далі організує виконання проекту, обговорює форму презентації проекту та його захисту. *Учні* – обирають проблему, із неї тему майбутнього проекту, складають план проекту, розподіляють справи, об'єм і терміни виконання. Далі учні збирають інформацію, обробляють її, оформлюють результати діяльності, складають портфоліо проекту, готують презентацію. Закінчується створення проекту його презентацією та проводять захист проекту. Журі оцінює проект і нагороджують учасників проекту, визначають участь кожного проектора.

Благодійна акція – форма виховної діяльності колективу учнів, спрямована на проведення певних заходів на надання корисної допомоги

тим, хто її потребує. *Вчитель* – організує проведення акції, разом із учнями організує, планує роботу, певні дії, надає свої пропозиції, приймає участь у обговоренні сценарію проведення акції. *Учні* – планують роботу, розподіляють ролі, визначають терміни проведення акції, визначають тих, кому буде надана допомога (ветерани, люди похилого віку, діти-сироти, багатодітні сім'ї, бездомні тварини, птахи, рослини тощо). Проведення акції відбувається у визначений термін, всі події висвітлюються у шкільній пресі, підводяться загальні підсумки проведення акції.

Брейн-ринг – форма проведення виховного заходу за прикладом телевізійної гри, в основі якої полягає змагання, де стартом є складне цікаве запитання, а фінішем – вірна відповідь. Необхідною умовою проведення є наявність декількох команд, які швидко реагують на запитання і за невеликий час приймають рішення і подають свою відповідь. *Вчитель* – пропонує проведення заходу та разом із учнями обирає тему брейн-рингу, формує команди, обирає капітанів і проводить збір запитань до рингу, назначає ведучого. *Учні* – готуються командами до участі, збирають і обробляють інформацію за темою, планують роботу з оформленням зали. Після проведення рингу відбиваються підсумки гри, нагороджуються учасники і призери.

Сократівська бесіда – форма проведення виховного заходу у вигляді бесіди на філософську тему. *Вчитель* – пропонує учням обрати тему сократівської бесіди, подає ідеї щодо обробки певних джерел інформації, готує сценарій бесіди, запитання для учнів. *Учні* – самостійно готуються до проведення бесіди, читають і обробляють інформаційні джерела, вивчають філософську літературу тощо. Далі вчитель веде бесіду, задає влучні запитання, підтримує філософський дух бесіди, наводить приклади, аргументи і в цілому підводить висновки із філософських рішень учнів на визначення і вирішення проблеми із життя.

Телефон довіри – форма проведення колективної виховної діяльності, спрямованої на вирішення життєво важливих проблем учнів. *Вчитель* – разом із психологом організують дію шкільного телефону довіри, дія якого спрямована на надання власної корисної психологічної допомоги учням на вирішення конфліктних, важливих проблем, які учні не можуть вирішити самостійно. Номер телефону рекламується у шкільному і батьківському колективах. *Учні* – обізнані у наявності психологічної допомоги звертаються до дорослих, вирішують конфліктні ситуації, проблеми насильства у сім'ї,

порушення прав дитини, життєвого вибору, правил поведінки, життєвих цінностей тощо.

Філософський стіл – форма проведення виховної роботи, спрямованої на допомогу учням старшої школи у питаннях філософських і соціальних проблем. *Вчитель* – заздалегідь пропонує учням до обговорення не більш 5 питань і задає завдання – знайти відповідь у філософській літературі. Перед початком заходу вчитель об'єднує дітей у малі групи, які сідають за круглий стіл та беруть участь у філософському диспуті. Темою круглого столу може стати поняття: совість, воля, щастя, духовна культура, зміст життя тощо. *Учні* – готуються до заходу, працюють над джерелами інформації, під час проведення заходу, спираючись на отримані знання та користуючись філософським словником і спеціалізованою літературою приймають участь у філософській дискусії, підводять підсумки бесіди.

Складання індивідуальної програми саморозвитку – форма проведення виховної діяльності, в ході якої відбувається складання учнями старших класів власної програми саморозвитку. *Вчитель* – пропонує учням переглянути свої можливості: власні риси характеру, рівень інтелекту, здібності, ступінь розвитку цілеспрямованої роботи та волі на позитивне змінення себе, свої мрії й перспективи тощо, спланувати власну програму саморозвитку на перспективу (3-5 років і більше). У програмі вчитель пропонує визначити мету, головні завдання саморозвитку, напрямки саморозвитку і першочергові заходи (кроки) до здійснення мети. *Учні* – за допомогою тестів і підібраних методик, самоспостережень визначають власний рівень розвитку, аналізують свої нахили і здібності та визначають свою індивідуальну програму саморозвитку: що потрібно покращити, які якості розвинути, що зробити, яку професію обрати.

Дебати – форма проведення виховного заходу, що відбувається між командами та суддями. *Вчитель* – разом із учнями створює дві команди із трьох членів, обирає три акредитованих судді, наглядача за часом і глядачів (публіку). *Учні* – беруть участь у дебатах, які відбуваються між командами, що виголошують свою промову та метою їх є переконати суддів, які слідкують за ходом дебатів. Судді працюють за такими принципами: оцінювання команд на основі аргументів та обраними критеріями, присуджування учасникам індивідуальні бали від 0 до 30, оцінювання додержання сутності питання, технологій та помилок. Виступи команд і відповіді до 5 хв. Завершуються дебати – обговоренням ходу дебатів суддями, проголошенням результатів (оцінка і аналіз дебатів).

Похід – форма проведення колективного заходу, спрямованого на відпочинок колективу чи ознайомлення учнів із видатними історичними місцями регіону, країни. *Вчитель* – висуває пропозицію щодо здійснення походу, обговорює із учнями план проведення походу, маршрут, речі необхідні в поході, план підготовки, сценарій майбутнього заходу. *Учні* – організують оргкомітет, запрошують за бажанням батьків, планують дії, складють список речей і сценарій заходу, розподіляють обов'язки. Після проведення походу учні випускають газету, інформаційний вісник, презентацію тощо.

Круглий стіл – форма проведення виховного заходу під час якого обговорюють важливі проблеми із життя колективу за круглим столом. *Вчитель* – висуває пропозицію і разом із учнями складає перелік проблем із життя колективу, які потребують негайного вирішення. *Учні* – обговорюють проблем і вирішують ті, які виносяться на обговорення за круглим столом, обирають ведучого. Правила проведення заходу: визначити проблему та причини її виникнення, отримати різні погляди на проблему, визначити протилежні і східні позиції, визначити думку колективу щодо її розв'язання, скласти перелік справ щодо її вирішення проблеми.

Прес-конференція – форма проведення виховного заходу з метою пробудження інтересу до людей. Подій в тій чи іншій країні. *Вчитель* – висуває пропозицію щодо організації прес-конференції. Разом із учнями обирає тему (або теми), які будуть обговорюватися на ній. *Учні* – готують свої виступи, готують ролі «послів», які представляють різні країни (партії) та представників преси, кореспондентів журнал, газет, що задають послам запитання.

Фоторепортаж – форма проведення виховного заходу, який організується із метою огляду, фото звіту важливої події із життя колективу. *Вчитель* – пропонує висвітлити подію, зібрати фотоматеріали і підготувати презентацію, фото звіт колективу. *Учні* – збирають інформацію, готують відгуки, переглядають фото, беруть інтерв'ю, обговорюють форму представлення події у вигляді репортажу із журналу, газети.

Мобільний консультпункт – форма проведення виховного заходу на протязі якого проводить корисна консультація учнів школи за визначеною обраною проблемою у терміновий час. *Вчитель* – пропонує створення консультпункту, разом із учнями називають перелік проблем, які турбують дітей і потребують негайного вирішення, визначають досвідчених людей, спеціалістів у питаннях. *Учні* – обговорюють шляхи розрішення проблеми,

збирають корисний інформаційний матеріал із визначеної проблеми, готують збірник консультацій, телефонний довідник із зазначенням організацій, перелік спеціалістів тощо. Мобільний консульпункт діє в школі у визначений термін, в якому працюють спеціалісти і консультанти, що надають корисну допомогу, консультації, надають перелік організацій і телефонів, де можна зустрітися із спеціалістами.

Інтернет-шоу – форма проведення виховного заходу за допомогою використання інформаційних, телекомунікаційних технологій, засобів Інтернет. *Вчитель* – звертається за допомогою до вчителя інформатики, використовуючи можливості мультимедійного класу планує інтернет-зв'язок із учнями іншої школи. Обирається тема спілкування, готуються веб-камера, засоби інтернет, обирається група зв'язківців, кореспондентів, журналістів. *Учні* – розподіляють ролі, готуються до зв'язку, визначають терміни, хід зустрічі, готують веб-камеру, мультимедійний екран тощо. Під час проведення сеансу зустрічі обговорюються спільні проблеми, пропонуються спільні рішення або корисні заходи, планується спільна виховна діяльність, проекти тощо.

Відкрита кафедра – форма проведення виховного заходу під час якого відбувається висування важливих тем, проблем, вирішення спільних заходів, акцій. Правила проведення: відкритість, відвертість думок, толерантність, актуальність тем, стислий виклад думки, прийняття спільних рішень. *Вчитель* – пропонує учням назвати проблеми, питання, які їх цікавлять, проводить актуалізацію подій, важливих питань, які терміново потребують вирішення. *Учні* – роблять перелік питань, складють пропозиції, думки. Відкрита кафедра нагадує відкритий мікрофон, коли говорять всі бажаючі, до кафедри запрошуються по черзі, виступи стислі, змістовні, мають наукове обґрунтування, доказовість ідей і пропозицій. Коло думок дає підставу до прийняття спільного рішення колективу на проблему.

Вернісаж – форма проведення виховного заходу, в ході якого складають виставку творчих робіт учнів у вигляді вернісажу за видами і жанрами мистецтва. *Вчитель* – висуває пропозицію щодо оформлення вернісажу робіт або ілюстрацій відомих полонез викатник художників. *Учні* – за обраними вимогами створюють роботи, добирають відомі ілюстрації. Рекламують захід, запрошують гостей, оформлюють виставку, залу.

Творчий портрет – форма виховного заходу на якому відбувається презентація творчого портрету колективів або учнів школи, активу тощо. *Вчитель* – разом із учнями створюють проект творчого портрету, надають

характеристику рисам (здатність до співпраці, характер взаємовідносин, дружні стосунки, активність, творчість, взаємоповага, взаємовиручка тощо). *Учні* – працюють над створення творчого портрету, обговорюють форму презентації наробок, умови музичного, театралізованого супроводу, наявність костюмів, елементів декорацій тощо.

Конкурсна програма – форма проведення виховного заходу у вигляді програми, яка складається із низки конкурсів (однотипних, різнопланових, розважальних, інтелектуальних тощо). *Вчитель* – висуває пропозицію щодо проведення заходу, складають раду справи, розподіляють обов'язки, визначають терміни, пишуть сценарій свята. *Учні* – готують конкурси (разом із атрибутами), обирають ведучих, пропоять репетиції, добирають до сценарію номери самодіяльності.

Вікторина – форма колективного виховного заходу під час проведення якого відбувається визначення рівня обізнаності учнів у обраній темі. *Вчитель* – організує мікроколектив, який готує сценарій вікторини, разом із учнями добирає запитання до вікторини, обговорює форму проведення. *Учні* – готують сценарій, прилади, демонстраційний матеріал, визначають термін і час проведення вікторини, обирають журі.

Інтелектуальна гра – форма проведення виховного заходу із метою підвищення інтелектуального рівня учнів. *Вчитель* – пропонує скласти раду справи, готує інтелектуальні завдання і проводить набір учнів у команди, запрошує журі. *Учні* – готуються до проведення гри, обробляють інформацію, джерела, обирають капітана, визначають термін проведення гри і критерії оцінювання.

Трудові загани, табори праці і відпочинку – форма організації праці і відпочинку дітей під час канікул, в якому відбувається набуття особистісного трудового досвіду учнів, зміцнення колективу і творчий відпочинок. *Вчителі* – стають вихователями і організаторами дії загону, табору, складають режим дня, план робіт, план відпочинку, заключають трудові угоди, обговорюють і готують умови для праці, харчування, сну, відпочинку і організують дозвілля дітей. У загонах і таборах діти проживають, працюють, відпочивають, відвідують гуртки і секції, проводять вільний час, спілкуються. Така форма діяльності колективу під час канікул можлива лише за наявних умов для праці і відпочинку і додержання всіх санітарно-гігієнічних норм і техніки безпеки.

Шкільні мистецькі учнівські виробничі бригади – форма проведення виховної шкільної роботи, спрямованої на набуття професійних вмінь, знань і навичок у мистецьких ремеслах, видах, жанрах, завдяки існуванню і організації дії виробничих бригад у шкільному колективі. Важливими умовами існування бригад є наявність фахівця, умов праці, необхідного обладнання, дотримання санітарних норм і техніки безпеки, наявності продуктів і матеріалу для виготовлення мистецьких творів і їх зберігання.

Зубрецька ЗОШ І-ІІІ ступенів Буцацького району Тернопільської області

Безпека дітей в Інтернеті

- Всесвітня мережа Інтернет і сучасні технології наділяють нас необмеженими можливостями для освіти й особистого розвитку і стають невід'ємною часткою нашого життя.
- Важко переоцінити переваги й величезний потенціал Інтернету, але водночас з цією мережею пов'язані певні ризики та загрози, про які необхідно знати.
- Безпека в Інтернеті ґрунтується на вихованні, навчанні, етичних питаннях, технічних рішеннях, соціальних та правових аспектах. В Україні, як і в інших країнах світу, проблема захисту дітей в Інтернеті потребує всебічної підтримки з боку всіх прошарків суспільства.
- Багатьох батьків турбує те, що їхні діти багато часу проводять в Інтернеті. Доступ до Всесвітньої мережі відкриває безмежні можливості для навчання і самовдосконалення, тому батьки і школа по змозі намагаються забезпечити учням цей доступ. Проте часто замість того, щоб використовувати Інтернет для виконання домашніх завдань і досліджень, діти проводять там години, обмінюючись миттєвими повідомленнями, граючись в он-лайн ігри та розмовляючи з незнайомими людьми в чатах.
- Таким чином, з появою Інтернету проблема підтримки балансу між розвагами та навчанням у житті дітей ускладнилося. Багато дітей і підлітків, потрапивши в Інтернет, втрачають відчуття реальності.

- На жаль, в Інтернеті є багато форм прояву ненависті, починаючи від терористичних сайтів до жорстокої сатири. Неважко зрозуміти, яку шкоду вихованню приносять сайти, де глузують з інших людей через їхню зовнішність, де об'єктом нападів стають національні та сексуальні меншини.
- Батьки та вчителі мають захищати дітей від впливу шкідливої інформації, що міститься в Інтернеті. Старших дітей слід навчити критично ставитися до інтернет-матеріалів та визначати сайти, що викликають негативне ставлення до інших.
- Користуючись засобами інтернет-комунікації, насамперед чатами, електронною поштою та миттєвими повідомленнями, дитина піддається загрозі стати об'єктом онлайн-хизака. Зловмисники цієї категорії користуються тим, що завдяки анонімності Інтернету в онлайні можна досить швидко встановлювати довірчі відносини. Жертвами онлайн-хизаків стають недосвідчені молоді люди. Дорослі зможуть захистити дітей, якщо знатимуть про ризики, пов'язані з онлайн-спілкуванням, та будуть цікавитися тим, що роблять діти в Інтернеті.

Поради батькам

- Замисліться над тим, чи не позначається використання Інтернету на успішності дитини, її здоров'ї, стосунках із членами сім'ї та друзями. Якщо в дитини проявляються ознаки інтернет-залежності, зверніться до фахівців за консультацією. Маніакальне використання Інтернету може бути симптомом інших проблем, зокрема депресії, золобленості, низької самооцінки.
- Мережа є важливою частиною соціального життя багатьох підлітків. Встановіть домашні правила щодо того, які сайти можна відвідувати дитині, та дотримуйтеся їх. Ці правила можуть передбачати певний проміжок часу, протягом якого можна перебувати в онлайні, заборону використання Інтернету, поки не зроблені домашні завдання та ін.
- Встановіть комп'ютер у загальній зоні своєї оселі, а не в кімнаті дитини.
- Заохочуйте та підтримуйте бажання дитини займатися іншими справами, особливо спортивними іграми.
- Якщо дитина сором'язлива, віддайте її на заняття з набуття навичок спілкування. Заохочуйте дитину до справ, які сприяють її спілкуванню з іншими дітьми.
- Якщо вам здається, що дитину цікавлять лише онлайн-відеоігри, спробуйте призвичаїти її до офлайн-«замінювачів» улюблених ігор. Наприклад, якщо дитині подобаються рольові ігри у ситі фентезі, заохочуйте читати її книжки з фентезі.

- Попросіть дітей показати вам, які місця вони відвідують та що їм подобається. Нехай ваше спілкування буде відкритим, щоб за потреби діти могли без вагань прийти до вас по допомогу.
- Використовуйте програми фільтрації. Фільтри допомагають блокувати певні матеріали, які виховують жорстокість і негативне ставлення до інших людей. Проте ці технології не вирішують проблему остаточно.
- Навчайте дітей бути толерантними і ввічливими під час спілкування в Інтернеті, поясніть, що не можна відправляти повідомлення, що виражають негативне ставлення, злість та образу.

Правила безпечної поведінки в Інтернеті, які повинна знати дитина.

1. Ніколи не завантажувати картинки з незнайомих джерел – вони можуть мати відверто сексуальний зміст.
2. Використовувати фільтри електронної пошти.
3. негайно повідомляти дорослих, якщо в Інтернеті відбувається щось таке, що лякає або викликає дискомфорт.
4. Вибирати псевдоніми, які не вказують на стать, не мають сексуального підтексту і не відображають персональні інформації.
5. Не повідомляти свою персональну інформацію, відомості про свою родину нікому в Інтернеті та не заповнювати он-лайніві персональні форми.
6. Припинити будь-яке спілкування електронною поштою, розмови через службу обміну миттєвими повідомленнями або чати, якщо хтось починає ставити запитання, що занадто особисті або мають сексуальний підтекст.

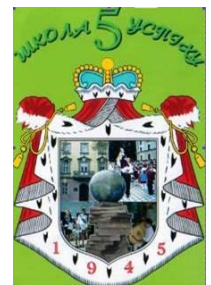
**Івано-Франківська спеціалізована школа І-ІІІ ступенів № 5
з поглибленим вивченням німецької мови**

Мета діяльності школи:

- формування особистості, готової до розв'язання комунікативних завдань з урахуванням соціокультурних та соціолінгвістичних аспектів мови, що дозволяє випускнику школи долучитись до скарбниць людської мудрості та життєвого досвіду;

- формування і розвиток сучасної демократичної особистості як творця і проектувальника власного життя;
- впровадження нового змісту загальної середньої освіти, новітніх технологій і інноваційної діяльності;
- реалізація особистісно-орієнтованого підходу в навчально-виховному процесі;
- створення умов для творчої самореалізації педагогічних працівників;
- формування гуманістичного середовища школи;
- комунікативне входження учнів в європейську молодіжну спільноту;
- впровадження програми, яка готує випускників школи до екзамену на Міжнародний мовний диплом з німецької мови рівня C1.

Основні напрями виховного процесу у навчальному закладі:

- організація двохсторонніх навчально-пізнавальних поїздок до Німеччини та Австрії з метою розширення знань про країни, мова яких вивчається та удосконалення навиків розмовної німецької мови;
- участь у громадській роботі через систему учнівського самоврядування: випуск шкільної газети «Кактус», робота Євроклубу та спілкування з волонтерами Центру Європейської інформації;
- мережа творчих об'єднань, гуртків за інтересами та спортивних секцій (баскетбольна, футбольна та волейбольна команди);
- гурток художньої обробки деревини та художньої вишивки «Рукоділья»;
- інтелектуальні та спортивні змагання (клуб веселих і кмітливих, інтелектуальний клуб «Стань кращим», «Козацькі забави», «Старти надій», сімейні спортивні змагання «Ми спортивна сім'я»;
- робота наркопоста з профілактики СНІДу, наркоманії, алкоголізму, випуск шкільної газети «За здоровий спосіб життя»;
- проведення літературних конкурсів, конкурсів на кращий малюнок, плакат тощо.

Районні (обласні, всеукраїнські) семінари, конференції, майстер-класи проведені на базі навчального закладу:

- педагогічний практикум слухачів курсів ОППО – вчителів української мови та літератури (2004);
- міський семінар вчителів інформатики «Факультативна робота з інформатики. Робота над мультимедійним проектом» (2005);
- обласний семінар-практикум вчителів німецької мови «Комплексний підхід до вивчення німецької мови» (2005);
- педагогічна практика директорів та заступників директорів шкіл області «Основні аспекти контрольної-аналітичної діяльності керівника школи» (2005);
- педагогічна практика вчителів німецької мови, слухачів курсів підвищення кваліфікації при ОППО «Заснування новітніх технологій та сучасних методик на уроці німецької мови» (2006);
- обласний семінар вчителів німецької мови «Комунікативно-орієнтований підхід та соціокультурний напрям при вивченні іноземних мов» (2007).

У 2006 році школа стала переможцем Всеукраїнського конкурсу «100 кращих шкіл України! У номінації «Школа успіху».

ЗОШ № 5 єдина школа в області, яка у 2006 н.р. завдяки високій результативності роботи, матеріально-технічному забезпеченню після тривалої експертизи Центральною службою у справах шкільної освіти за кордоном при Міністерстві закордонних справ ФРН включена у програму DSD-шкіл.

Калинівська ЗОШ І-ІІІ ступенів Закарпатської області

Шкільний музей відіграє значну роль у роботі загальноосвітнього навчально-виховного закладу. Музей – важливий фактор формування суспільної активності школярів, він дає можливість багато бачити власними очима і це робить його могутнім засобом переконання, агітації і пропаганди. Це живий організм, що розвивається. Музейні фонди постійно поповнюються новими матеріалами і відповідно, його експозиції, систематично поновлюються.

Тих, хто любить історію, хто хоче поринути в давнину і доторкнутися до речей, які за віком сягають часів ХVІ століття, чекає у себе краєзнавчий музей, розташований у приміщенні Калинівської ЗОШ І-ІІІ ступенів.

Музей відкритий у 1994 році за ініціативою педколективу школи і перебуває у комунальній власності Калинівської сільської ради під управлінням відділу освіти Тячівської РДА.

Керівник музею – Попович Оксана Веніамінівна.

Музей займає приміщення площею 50 кв.м. Фонди музею складають 427 експонатів за інвентарною книгою. При музеї працюють: рада музею, краєзнавчий гурток, секція екскурсіводів, пошуковий загін «Пам'ять». Завдяки цілеспрямованій роботі учнів та вчителів кількох поколінь зібрано багатющу колекцію старожитностей, матеріальної та духовної культури краю.

Музей має два відділи: 1. побут села; 2. історія села. Кожна з речей унікальна, експонати згруповані – залежно від тематики.

Музей зареєстровано управлінням освіти і науки Закарпатської облдержадміністрації на підставі уніфікованого паспорту та акту обстеження музею. За підсумками роботи та на підставі відповідних документів Міністерством освіти та науки України музею присвоєно звання «Зразковий музей».

У першому відділі – побут села – минуле, звичаї, обряди та предмети побуту, які були частиною життя прабабусь та прадідів. Предмети побуту розповідають багато цікавого про себе, кожний предмет має свою історію.

У другому відділі – історія села – зібрані відомості про село, школу. Тут є старовинні книги, шкільні журнали, альбоми випускників з 1959 року. Одні з головних експонатів відділу – стенди, присвячені подіям другої світової війни, документи, фотографії, відомості про ветеранів Червоної Армії та Чехословацького корпусу, бойові ордени односельчан, які творили ратний подвиг на дорогах війни.

У травні 2004 року пошуковці музею були нагороджені Почесною грамотою Кабінету Міністрів України за активну участь у акції – конкурсі «Збережи легенду свого краю». Усю свою творчу роботу учні та вчителі спрямовують серцем до живлячих джерел народної мудрості.

Луцька загальноосвітня школа І-ІІ ступенів №7
Інтерактивні технології навчання в початковій школі

Мета інтерактивного навчання – створити комфортні умови навчання, за яких учень відчуває успішність, свою інтелектуальну досконалість, що робить продуктивним сам освітній процес.

Переваги інтерактивного навчання перед традиційним:

- у роботі задіяні всі учні класу, учні навчаються працювати в команді,
- формується доброзичливе ставлення до опонента,
- кожна дитина має можливість пропонувати свою думку,
- створюється «ситуація успіху»,
- за короткий час опановується велика кількість матеріалу,
- формуються навички толерантного спілкування, вміння аргументувати свій погляд, знаходити альтернативне рішення проблеми.

Інтерактивні технології навчання підвищують в учнів позитивну мотивацію до навчальної діяльності: створюють умови для самостійної роботи школярів, виховують повагу до будь якої думки іншого, розвивають комунікативні якості особистості, осучаснюють навчальний процес.

Організація інтерактивного навчання передбачає моделювання життєвих ситуацій, використання рольових ігор, спільне вирішення проблеми на основі аналізу відповідної ситуації. При цьому інтерактивна взаємодія виключає домінування одного учасника над іншим, однієї думки над іншою. Під час такого навчання учні вчаться міркувати, висловлювати власні думки, спілкуватися з іншими, приймати обґрунтовані рішення, оцінювати власну роботу та роботу інших.

Проекти в молодших класах – це складно?

Так! Але все-таки це можливо.

Світ змінюється з шаленою швидкістю, але не змінним залишається наше прагнення на щастя і успіх для наших дітей. Ми готуємо наших дітей до життя в суспільстві, головним багатством якого є інформація.

Серед новітніх освітніх технологій особливе місце посідає метод проектів. Використання проектно-технологічної діяльності на уроках та у позаурочний час сприяє розвитку творчих рис особистості, вмінню орієнтуватися в інформаційному просторі, самостійно добувати, узагальнювати інформацію, одержану з різних джерел, застосовувати її для індивідуального розвитку і самовдосконалення, критично мислити.

У 2012/2013 н.р. на базі «ЛНВК ЗОШ I-II ступенів № 7 – природничий ліцей» розпочинає свою роботу опорна школа з питання «Використання проектних технологій у початковій школі» (керівник – Леся Борисівна Ващук, старший вчитель). Її слухачі – класоводи шкіл міста Луцька.

18 жовтня 2012 р. відбулось перше засідання опорної школи. На ньому була присутня Ірина Олексіївна Шмігель, методист міського методичного кабінету управління освіти Луцької міської ради. Педагоги ознайомились із планом роботи опорної школи, дізнались про програму Intel® «Навчання для майбутнього». Також переглянули захист навчального проекту «Вода – джерело всього живого», що був представлений учнями 2-В класу та класоводом Л. Б. Ващук.

Дослідно-експериментальна діяльність закладу:

- «Формування професійно-трудової компетентності в умовах профільної старшої школи» (регіональний рівень);
- «Вивчення іноземної мови за методом МАС»;
- «Здоров'язберігаючі технології в навчальному закладі».

Згідно Програми дослідно-експериментальної роботи пріоритетними завданнями визначено:

- створення умов для розвитку навчально-пізнавальних інтересів, нахилів, здібностей і потреб учнів;
- виховання в учнів любові до праці, забезпечення умов для їхнього життєвого і професійного самовизначення;
- формування професійно-трудових компетентностей школярів, культури праці та елементарного практичного досвіду;
- формування системи знань та уявлень про професії батьків, професії з місцевого ринку праці;
- опанування трудовими вміннями і навичками в практичній діяльності;
- забезпечення цілісного наповнення освітньо-виховного простору інформаційним, діяльнісним і мотиваційним компонентами.

Петриківська загальноосвітня школа I-II ступенів Тернопільської районної ради

Основні завдання методичної роботи:

- інформаційне забезпечення педагогічних працівників з питань педагогіки, психології, фахових дисциплін; апробація та введення нових освітніх технологій і систем;
- всебічний розвиток творчих здібностей педагогів, формування в них навичок науково-дослідницької роботи, зацікавленості новими педагогічними технологіями;

- підвищення рівня методологічної підготовки педагогічних кадрів, перенесення акценту з інформаційних на інтерактивні аспекти навчання;
- сприяння виробленню в учителів умінь і навичок самостійної роботи з метою безперервного підвищення своєї кваліфікації та вдосконалення педагогічної майстерності.

Вивчаємо:

Педагогічні технології та технології інтерактивного навчання – це комплекс спеціальних знань, умінь і навичок, необхідних педагогу для виконання його професійних функцій, ефективного «інструментування» обраних методів навчання і виховання учнів, успішного подолання труднощів у сфері шкільних взаємин і можливості особистим прикладом впливати на вихованців.

Коли дорослі краще вчать:

- Дорослі вчать краще, коли вони самі цього хочуть і відчують певну відповідальність за процес навчання.
- Дорослі вчать краще, якщо матеріал пов'язаний з їхнім досвідом.
- Дорослі краще навчаються через діяльність.
- Дорослі вчать шляхом розв'язання реальних проблем, які їх стосуються.
- Дорослі віддають перевагу практично тим орієнтованим програмам, що демонструють, яким чином можна досягти певної мети.
- Дорослі люблять ділитися власним життєвим досвідом.

Обґрунтування послідовності процесу навчання:

- Зацікавити.
- Раціонально взяти головне.
- Переглянути зв'язок головного з творчістю.
- Відтренувати все.
- Продемонструвати успіхи на всьому матеріалі теми.

1) Диференційоване навчання учнів – важлива умова підвищення якості їх знань, умінь і навичок; 2) Формування культури поведінки школярів як важливої якості особистості та передбачає такі основні шляхи їх реалізації:

- розвиток творчості, професійної майстерності вчителів шляхом охоплення їх ефективними формами методичної роботи та самоосвіти;
- підвищувати ефективність уроку з метою формування в учнів практичних умінь і навичок, розвивати їх пізнавальну активність, творчість, вчити навичок розумової праці, виробляти в учнів потребу у знаннях;

- удосконалювати систему роботи із здібними дітьми та шукати шляхи попередження не успішності учнів;
- озброювати учнів знаннями і навичками використання сучасної обчислювальної техніки, ефективно використовувати комп'ютерний кабінет у навчальному процесі;
- здійснювати діяльність спрямовану на формування ціннісного ставлення до себе, до сім'ї, людей, до праці, до природи до культури і мистецтва, до суспільства і держави;
- посилити профілактику антигромадських проявів насильства, наркоманії, куріння, вживання алкоголю серед учнів;
- розвивати учнівське самоуправління, залучати учнів до позаурочної організованої діяльності, гурткової роботи.

Селятинська загальноосвітня школа-інтернат І-ІІІ ступенів Чернівецької області

Основною ланкою у становленні виховного колективу є учнівське самоврядування – самодіяльна організація дитячого життя в школі. Воно уособлює демократичну та самодіяльну атмосферу, захищає й забезпечує права всіх учасників колективу, сприяє формуванню у них громадянськості, організаторських якостей, допомагає педагогічному колективу в проведенні різноманітних заходів, виступає їх ініціатором. Загалом учнівське самоврядування є незамінним помічником педагогів.

У школі самоврядування представлено учнівською радою, яка обирається на рік на учнівській конференції школи. Учнівська рада є виконавчим органом учнівського самоврядування у школі. В учнівську раду входять: президент, віце-президент, секретар та сім голів комісій – навчальної, дисципліни та порядку, роботи з молодшими школярами, з питань культури та відпочинку, з питань туризму та спорту, прес-центру та координаційної ради дитячої організації «Стожари».

Завдання учнівської ради – сприяти керівництву школи, педагогічному колективу у забезпеченні:

- глибокого засвоєння учнями основ наук;
- зростання фаціальної свідомості і духовного розвитку учнів, їх готовності до захисту України;
- до професійної підготовки;
- організації самообслуговування, створення нормальних побутових умов;
- виконання Правил учня школи.

План роботи учнівської ради Селятинської загальноосвітньої школи-інтернату І-ІІІ ступенів на _____ навчальний рік
вересень

1. Вивчення структури ради на навчальний рік. Розподіл обов'язків серед членів ради.
2. Затвердження плану проведення засідань на рік.
3. визначення завдань щодо роботи комісій на навчальний рік.
4. Затвердження плану роботи органів самоврядування на вересень.

Жовтень

1. Теорія лідерства.
2. Відзначення у школі Дня працівника освіти. Співпраця з класними колективами у проведенні тижня «Свято Вчителя».
3. Проведення тижня «Веселковий».
4. Результати рейдів-перевірок, огляду конкурсу класних кутків.
5. Затвердження плану роботи органів самоврядування на жовтень.

Листопад

1. Система та механізм роботи комісії самоврядування.
2. Діяльність комісії дисципліни і порядку з організації контролю за чергуванням у класах, школі; порядком у приміщенні школи та на її території.
3. Підсумки рейдів-перевірок.
4. Затвердження плану роботи органів самоврядування на листопад.

Грудень

1. Робота з молодшими школярами згідно з напрямом роботи «Барвінкової країни».
2. Інформація комісій з питань культури, відпочинку та питань туризму та спорту.
3. Відзначення в школі Новорічних свят.
4. Затвердження плану роботи органів самоврядування на грудень.

Січень

1. Підсумки роботи учнівського самоврядування за I семестр.
2. Дисципліна учнів школи під час перебування в школі та позашкільний час.

3.Робота прес-центру школи.

4. Затвердження плану роботи органів самоврядування на січень.

Лютий

1.Відзначення в школі Іменин школи. Співпраця з класами у проведенні Дня самоврядування на честь цього свята.

2.Контролювання зовнішнього вигляду учнів у школі.

3.Підсумки рейдів-перевірок.

4. Затвердження плану роботи органів самоврядування на лютий.

Березень

1.Перспективи розвитку туристсько-спортивної роботи в школі.

2.Діяльність навчальної комісії, щодо підготовки учнів до уроків.

3.Проведення конкурсної програми «Міс школи _____».

4. Затвердження плану роботи органів самоврядування березень.

Квітень

1.Ефективність роботи комісії з молодшими школярами.

2.Робота комісії дисципліни і порядку з класами, щодо благоустрою території школи.

3.Правопорушення: які вони та як з ними боротися.

4. Затвердження плану роботи органів самоврядування на квітень.

Травень

1.Авторитет учнівської ради: надуманий чи реальний?

2.Підготовка до проведення учнівської конференції: «Підсумки роботи учнівського самоврядування за навчальний рік; плани на майбутнє».

3. Затвердження плану роботи органів самоврядування на травень.

ДИТЯЧА ОРГАНІЗАЦІЯ «СТОЖАРИ»

Діяльність організації

Історія створення дитячої організації

Після розпаду Радянського Союзу, в Селятинській школі-інтернат припинила свою діяльність піонерська організація. Але діти не хотіли розпаду організації, їм потрібно було товариства, об'єднання, спільних ідей, справ.

12 жовтня 1990 року в житті дітей школи-інтернат сталася щаслива подія. В цей день народилася нова організація дітей і дорослих, яка стала називатися ДОЮП – Дитяча Організація Юних Прикордонників. Згодом з'явилася нова назва дитячої організації – «Кобзарика».

21 листопада 1990 року делегати XI Республіканського зльоту піонерів прийняли рішення про створення право спадкоємниці піонерії України, істотно нової організації дітей і дорослих – Співки піонерських організацій України.

Дитяча організація школи взяла за основу програму СПОУ – «Я – родина – Батьківщина».

У 1993 році дитяча організація перейменувалась в дитячу організацію – «Стожари», яка й прижилася в школі. В організації почали діяти чотири групи: «Веселка», «Шкільна прикордонна застава», «Помагаї», «Кобзаріки». Група «Кобзаріки» в 1998 році перейменувалась в групу «Сміховина».

Дитяча організація «Стожари» є членом Буковинської дитячої організації «Веселка». Девіз організації: «За Батьківщину, добро і справедливість». Символом дитячої організації «Стожари» є Веселка. Гімн організації пісня «Веселкова».

Дитяча організація «Стожари» за своє існування приймає активну участь в діяльності СПОУ. Ось невеликий перелік цих справ:

1993 рік – в «Молодій гвардії» відбувся I зліт СПОУ на який була запрошена команда членів загону «Шкільна прикордонна застава» в кількості 12 чоловік, яку очолював Кіщук П., член організації, а з дорослих побували на цьому зльоті такі педагоги: Майданський І.І. – вчитель іноземної мови, Григоряк Г.В. – практичний психолог школи, Бороденко С.А. – вихователь.

1994 рік – в «Артеці» відбулася міжнародна конференція дитячих організацій. Делегатом від дитячої організації «Стожари» був Кіщук П.

1995 рік – зліт дитячих організацій України в Одесі, делегатом була Головач Л., член групи «Кобзаріки».

1997 рік – Тимофійчук Д., голова координаційної ради «Стожари» був учасником республіканського збору дитячих організацій.

1998 рік – командир загону «Шкільна прикордонна застава» - Золотарьов Р. та члени загону Ферлієвич У., Томнюк Т. стали учасниками телемарафону присвяченому Міжнародному дню захисту дітей «Руками дітей – дорослі справи». Їх нагородили іменними годинниками та нагрудними знаками «Відмінник прикордонних військ» II ступеня.

1999 рік – відбувся районний семінар заступників директорів по виховній роботі та педагогів-організаторів по вивченню роботи дитячої організації «Стожари».

2008 рік – загін «Юних Друзів Прикордонників» - в районних змагання гри «Кордон 2008» зайняв III місце.

2009 рік – загін «Юних Друзів Прикордонників» - в районних змагання гри «Кордон 2009» зайняв I місце.

Дитяча організація має свій тиждень – «Веселковий». Під час цього тижня проводиться ознайомлення новачків з роботою організації, ігри,

розваги, конкурси. Традиційними є свята: «Сім кольорів веселки», «Посвята в члени д/о «Стожари». 21 листопада святкують день народження СПОУ – як «Свято веселкової республіки». Керує всіма справами координаційна рада д/о «Стожари». Голова координаційної ради входить в учнівську раду школи. Групами керують педагоги-наставники та старости, командири.

ФОРМИ ТА НАПРЯМИ РОБОТИ ДИТЯЧОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ «СТОЖАРИ»

Дитяча організація працює по напрямках кольорів веселки, так веселка є символом дитячої організації:

I напрям – червоний колір «Червона калина», II напрям – оранжевий колір «Лідер», III напрям – жовтий колір «Берегиня», IV напрям – зелений колір «Краю мій лелечий», V напрям – голубий колір «Повір у себе», VI напрям – синій колір «Помагай», VII напрям – фіолетовий колір «Котигорошко».

Координаційна рада працює за напрямом «Лідер». Проводить засідання I раз на місяць, для вирішення важливих, основних питань, які стосуються дитячої організації. Бувають позачергові засідання. Всі засідання ведуться протокольно. У дитячій організації перебуває 88 дітей та четверо дорослих, які керують групами і відповідають за їхню роботу. Діти можуть одночасно перебувати в 2-3 групах.

Група «Веселка» - працює за напрямом «Червона калина», «Берегиня» та «Повір у себе» - готує щомісячні виставки художніх робіт, виготовляє оформлення для шкільних вистав, вечорів, свят. Бере активну участь у районних та обласних конкурсах дитячого малюнка, виробів з природного матеріалу.

Група «Помагаї» - працює за напрямом «Помагай», «Краю мій лелечий» - члени групи надають допомогу пенсіонерам школи-інтернату, ветеранам Великої Вітчизняної війни, праці, хворим та самотнім людям. Здійснюють роботу по збереженню та очищенню джерел.

Група «Сміховина» - працює за напрямом «Червона калина» та «Берегиня» - роботу групи входить організація загальношкільних свят, розваг, ігор, дитячий театр, збір і показ дитячого фольклору. Є неодноразовим призером районного огляду драматичних колективів.

Група «Шкільна прикордонна застава» - працює за напрямом «Котигорошко» - спадкоємниця загону ЮДП, який народився в 1963 році. Члени «Шкільної прикордонної застави» вивчають прикордонну справу,

допомагають прикордонникам в обладнанні КСП та ін. В програму занять групи входить і вивчення туристичної справи.

У школі-інтернаті функціонують:

6 методичних об'єднань та різноманітні творчі групи вчителів:

- вчителів початкових класів;
- вчителів природничо-математичного циклу;
- вчителів суспільно-гуманітарного циклу;
- вчителів художньо-естетичного циклу;
- вихователів 1-11 класів;
- класних керівників 1-11 класів
- школа молодого вчителя «Молодість і перспектива»;
- динамічна група вчителів, які викладають у 5-му класі з проблеми «Адаптація учнів 5-го класу до навчання в основній школі»;
- динамічна група вчителів з проблеми: «Реформування загальної середньої освіти, перехід її на новий зміст і структуру»;
- постійно діючий семінар з проблеми школи «Педагогічна творчість як основа формування педагогічної майстерності»;
- творча група вчителів з проблеми «Організація та проведення моніторингу якості освіти»;
- проблемна група «Технологія узагальнення досвіду»;

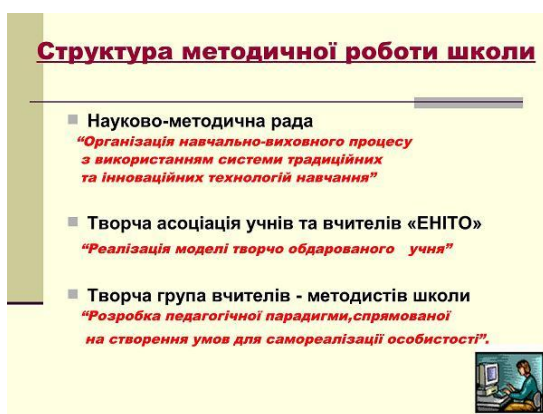
- творча майстерня вчителів та вихователів «Важковиховані діти».

Основні напрями роботи школи:

- організація диференційованого навчання з метою максимального розвитку індивідуальних здібностей і нахилів учнів;
- формування життєвих компетенцій учнів шляхом відродження народних традицій, звичаїв, обрядів, культури;
- створення умов для розвитку пізнавальних та індивідуальних здібностей учнів;
- здійснення профілактичних заходів по оздоровленню дітей;
- підготовка учнів до самостійної трудової діяльності;
- підготовка учнів до незалежного зовнішнього оцінювання.

Тернопільська спеціалізована школа І-ІІІ ступенів № 3 з поглибленим вивченням іноземних мов

У 2004 році була створена творча асоціація вчителів іноземних мов та обдарованих учнів «ЕНІТО» (Енергійні Новатори, Ініціативні, Творчі особистості) на базі Тернопільської спеціалізованої школи І-ІІІ ступенів №3 з поглибленим вивченням іноземних мов. «ЕНІТО» покликана допомагати розвивати критичне мислення та креативні навички у найбільш обдарованих старшокласників, готуючи їх до навчання у вищих навчальних закладах, забезпечуючи їм умови для здобуття освіти понад державний освітній мінімум і здійснюючи їхню науково-практичну підготовку.

Асоціація розглядається як елемент загальної системи розвитку творчо обдарованої і талановитої шкільної молоді – майбутніх дослідників, науковців, який нарощує ефективність навчально-виховного процесу на основі активного використання сучасних психолого-педагогічних теорій, що адекватно відображають спрямованість на розвиток творчої особистості школяра. Саме тут ведеться розробка і реалізація програм індивідуального

розвитку і саморозвитку творчої особистості, а також забезпечується висока культура діалогу між старшокласниками і педагогами; посилюється роль самостійної роботи учнів, що дозволяє їм засвоювати знання у власному темпі.

Залучення старшокласників до дослідження актуальних наукових проблем значно підвищує інтерес учнів до творчої діяльності, розвиває у них уяву, інтуїцію, оригінальність мислення. Створюються необхідні умови для самореалізації учнів у творчій діяльності, плекаючи атмосферу інтелектуальної творчості, враховуючи національні, етнічні та крос-культурні традиції, організовуючи взаємодію учнів і педагогів.

За час діяльності Асоціації було проведено 5 науково-практичних конференцій, де учні мали змогу захищати свої дослідницькі роботи з граматики англійської та німецької мов, з країнознавства, з літератури Англії та США та з історії, географії, економіки, літератури та мистецької спадщини рідного тернопільського краю. А передувала цьому наполеглива праця учнів та педагогів протягом року.

Учні – члени «ЕНІТО» гідно презентують свої звіти про наукові дослідження з використанням мультимедійних технологій.

Крім того, учні проходять тренінги з PowerPoint, де набувають навичок створення мультимедійних презентацій своїх робіт, які вони демонструють на конференціях.

Педколектив вбачає своїм завданням формування громадянина України, освіченого, культурного, морально розвинутого майбутнього представника наукової інтелігенції. Особлива увага приділяється розвитку у старшокласників високих духовних потреб, оволодінню ними гуманістичними цінностями, нормами демократичної культури, формуванню такого інтелектуально-естетичного середовища, яке могло б всіляко сприяти самореалізації сутнісних сил особистості у різних видах творчої діяльності.

Чортківська загальноосвітня школа № 5 I-III ступенів

Методична робота в школі є центром всього навчально-виховного процесу. Педагогічний колектив спрямовує свою діяльність на забезпечення належного рівня знань, умінь і навичок учнів, дбає про зростання якісного

показника навчання. В школі функціонують класи з поглибленим вивченням іноземної мови, математики, біології, хімії. Цілеспрямовано ведеться робота з обдарованими дітьми. Учні школи постійно займають призові місця у Всеукраїнських учнівських олімпіадах з базових навчальних дисциплін, у різноманітних обласних та Міжнародних конкурсах, спортивних змаганнях, виставках, акціях тощо. У школі створено і діє учнівське самоврядування (учнівська президентська республіка). Метою створення якої сприяти виробленню в учнів почуття господаря у своїй школі, виховання в них товариської взаємодопомоги, розвитку організаторських якостей шляхом залучення управління, вміння співпрацювати на принципах рівності, гласності, демократизму. Раз у два роки проводяться вибори президента школи.

Школа є опорною в навчанні з питань вивчення математики, хімії, захисту Вітчизни, вчителів початкових класів, трудового навчання, музики. На базі школи працює Чортківський освітній округ. В школі на належному рівні працює психологічна служба, яку очолює практичний психолог Сахно Н.П. Діють секції біології та математики МАН, керівниками яких є вчитель біології Вільчинська Л.Я. та вчитель математики Головень О.Я. У 2008-2009 н.р. створено та успішно працює шкільне наукове товариство, керівник – вчитель хімії Садовська Т.Я. За рейтинговою оцінкою відділу освіти Чортківської райдержадміністрації результативності навчально-виховного процесу освітніх закладів району школа уже третій рік поспіль посідає III місце.

ВИСНОВКИ

Таким чином, аналіз розвитку народної освіти в західних областях другої половини ХХ століття свідчить про те, що найважливішим завоюванням в галузі розвитку освіти була остаточна ліквідація освітньої відсталості і подальше піднесення справи народної освіти в цих областях до загального рівня розвитку народної освіти України.

Таблиця 6

Розвиток народної освіти в західних областях України (1960-1987рр.)

Області	К-сть учителів (тис.)				К-сть учнів (тис.)			
	1960/61	1970/71	1980/81	1986/87	1960/61	1970/71	1980/81	1986/87
Волинська	10	12	13	14	148	207	178	170
Закарпатська	11	13	13	15	182	222	218	218
Івано-Франківська	11	14	15	16	176	243	231	221
Львівська	21	26	26	30	347	462	419	400
Тернопільська	11	13	13	14	165	217	189	170
Чернівецька	8	9	10	11	134	154	153	147

Головними чинниками освіти ХХІ століття мають стати свобода, творчість та інноваційна діяльність учителів, яка передбачає передусім здатність до особистісного творчого розвитку, рефлексивності, усвідомлення значущості, актуальності власних інноваційних пошуків і відкриттів, уміння продуктивно, нестандартно організувати навчання й виховання, тобто забезпечити творення дітьми своїх результатів, стимулювати їх духовний розвиток, відкриття та форму культурного самовираження вихованців. Отже, педагог повинен бути готовим створювати авторські методики, апробувати їх, вдосконалювати, здійснювати експериментальну роботу, долати проблеми та труднощі, тобто він має сформувати інноваційну поведінку.

Своєю фаховою діяльністю вчитель повинен проектувати розвиток особистості учня, уявляти, яким має стати його вихованець як громадянин України. Для досягнення найважливішої мети національного виховання педагог зобов'язаний створювати умови для різнобічного розвитку дитини, формувати основи її громадянської і правової свідомості, особистої та суспільної відповідальності.

Складний шлях розвитку освіти, школи і педагогіки в Західному регіоні України показує, що в цій справі нагромаджено значний досвід, який у поєднанні із сучасною цілеспрямованою діяльністю педагогів та їхніми вагомими здобутками дає підстави вважати педагогічну освіту і науку в краї

ціннісною складовою вітчизняного освітнього простору, вселяє впевненість в успішному вирішенні проблем, які постають в українському суспільстві.

Список використаних джерел

1. Вища педагогічна освіта і наука України: історія, сьогодення та перспективи розвитку. Івано-Франківська область / ред. рада вид.: В.Г. Кремень (гол.) [та ін.]; редкол. тому: Б.К. Остафійчук (гол.) [та ін.]. – К.: Знання України, 2011. – 335 с.

2. Вища педагогічна освіта і наука України: історія, сьогодення та перспективи розвитку. Тернопільська область / ред. рада вид.: В.Г. Кремень (гол.) [та ін.]; редкол. тому: В.П. Кравець (гол.) [та ін.]. – К.: Знання України, 2011. – 279 с.

3. Грищенко М.М. Народна освіта в західних областях Української СРСР. – К.: Радянська школа, 1960. – 142 с.

Державний архів Чернівецької області (надалі ДАЧО). Ф. Р.763 Школи, оп. 4, спр. 805. Інформація і довідки про виконання заходів із позашкільної роботи з дітьми і посилення боротьби з дитячою бездоглядністю по школах області. 534 арк.

4. Народне господарство Тернопільської області. Статистичний збірник. – К., 1972. – 221 с.

5. Народне господарство Української РСР. Статистичний щорічник. – К.: Техніка, 1982. – 383 с.

6. Статистичний щорічник Чернівецької області за 2012 рік. Головне управління статистики у Чернівецькій області.

7. Струбицький В.В., Шпортенко О.М. За освіту для народу (Розвиток шкільництва на Волині). – Львів: Каменяр, 1969. – 71 с.

8. Україна: 20 років незалежності / [за ред. М.Б. Бучка, В.І. Кафарського, І.О. Андрухів, Й.М. Гаха]. – Івано-Франківськ, Надвірна: ЗАТ «Надвірнянська друкарня», 2011. – 276 с.

9. <http://www.zakarpatia.com/?p=522@www.zakarpatia.com>

10. <http://school.dobromyl.org/index.php?id=43>

11. <https://sites.google.com/site/faronamiro/hot-news-1/osvita/pedagogicnij-kolektiv/metodicna-robota>

12. <http://chutovo.at.ua/index/0-2>

13. <http://petrykiv.ogo.te.ua/>

14. <http://zol-2.schools.lviv.ua/>

15. <http://shkolla.ucoz.ua/>

16. <http://givv.org.ua/>

17. <http://dvschool.wordpress.com/>

- 18.http://kalyny-sch.at.ua/index/istorija_shkoli_s_kalini/0-11
- 19.<http://55-school.first.net.ua/?q=node/11>
- 20.<https://www.sites.google.com/site/perecinskolainternat/istoria-skoli>
- 21.<http://bahrinesi.cv.ua/>
- 22.<http://www.edu-ugcc.org.ua/institutions/zaklady/item/64-shkola-kolegium-josyfa-slipogo.html>

Стражнікова І.В. Діяльність загальноосвітніх навчальних закладів Західного регіону України (друга половина ХХ – початок ХХІ століття): Навчальний посібник / І.В.Стражнікова. – Івано-Франківськ: НАІР, 2014. – 126 с.

ISBN

Формат 60x84 1/16. Папір офсетний.

Друк цифровий.

Гарнітура Times New Roman.

Умовн.друк.арк.

Наклад 300 прим.

Івано-Франківськ,
Височана, 18, Видавництво «НАІР»
(0342)50-57-82, 050 4336793

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців, виробників і розповсюджувачів видавничої продукції
№4191 від 12.11.2011 р.